

ષોડશક પ્રવચનો

પ્રવચનકાર :- પૂ. મુનિરાજશ્રી ધર્મગુપ્તાવિજયજી મહારાજ

પોડશક પ્રવચનો

(૧૬ મનનીય પ્રવચનો)

લેખક :

પરમારાધ્યપાદ સિદ્ધાંતમહોદયિ વિશાલ ગચ્છાધિપતિ
શ્રીમદ્વિજય આચાર્ય ભગવંતશ્રી સ્વ. પ્રેમસૂરીશ્વરજી
મહારાજના પદ્મધર વિદ્વાન શિષ્યરત્ન ન્યાયશાસ્ત્રાદિ
વિશારદ વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવશ્રી ભુવનભાનુ
સૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન પૂ. પ્રવર્તકપ્રવર
ધર્મગુણવિજયજી મહારાજ

પ્રકાશક :

શ્રી પ્રેમસૂરીશ્વરજી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન ટ્રસ્ટ
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૬.

■ **ષોડશક પ્રવચનો**

■ (સર્વ હક્ક પ્રકાશક ટ્રસ્ટને સ્વાધીન છે)

■ **આવૃત્તિ ત્રીજી**

વિ.સં . ૨૦૫૧

મૂલ્ય : ૨૦ રૂપિયા

નકલ : ૧૦૦૦

■ પુસ્તક પ્રાપ્તિ તથા
પત્ર વ્યવહારનું
સ્થળ

સેવંતીલાલ સાંકળચંદ શાહ
C/O મે. સોધન ફેબ્રીકસ
૪૭, ધનલક્ષ્મી મારકેટ,
રેવડીબજાર, અમદાવાદ.

■ **ટાઇપસેટીંગ :**

ટાઇપોગ્રાફર્સ
૧૦૪, સ્પેક્ટ્રમ કોમ. સેન્ટર,
રીલીફ રોડ, અમદાવાદ
ટે. R. ૪૧૫૫૨૪.

■ **મુદ્રક :**

યુનિક ઓફસેટ
તાવડીપુરા અમદાવાદ.
ટે. નં. ૩૮૪૪૪૦.

ત્રીજી આવૃત્તિના ટાણે

વિ.સં. ૨૦૨૫નું ચાતુર્માસ દાદર (મુંબઈ) જૈન આરાધના ભવનમાં થયું. આ ચાતુર્માસમાં પૂજ્યપાદ ૧૪૪૪ ગ્રંથરત્નોના રચયિતા આચાર્ય ભગવંત હરિભદ્રસૂરિજી રચિત ષોડશક નામનો ગ્રંથ વ્યાખ્યાનમાં વાંચ્યો. ખૂબ સારું વિવેચન થયેલું. એક સુશ્રાવક આ વ્યાખ્યાનો લખતા. એ શ્રાવકના વ્યાખ્યાની નોંધ મેં જોઈ. લગભગ ૧૦-૧૨ આની લખાણ થયેલું. વ્યાખ્યાનના મુખ્ય - મુખ્ય મુદ્દાઓ એમાં આવી જતા. મેં તે મુદ્દાઓના આધારે અને મૂળ પ્રતના આધારે નવેસરથી જ વ્યાખ્યાનો યથા ક્ષયોપશમ લખ્યા. તેની પ્રથમ આવૃત્તિ વિ.સં. ૨૦૨૬માં પ્રગટ થઈ હતી. ત્યારબાદ બીજી આવૃત્તિ વિ.સં. ૨૦૩૦માં પ્રગટ થઈ હતી. ત્યાર બાદ ૨૦ વર્ષના લાંબા ગાળા બાદ આ ત્રીજી આવૃત્તિ શ્રી પ્રેમસૂરીશ્વરજી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન ટ્રસ્ટ તરફથી પ્રગટ થઈ છે.

આ વ્યાખ્યાન ગ્રંથમાં ષોડશક ધર્મ પરીક્ષા નામનું છે. તેના સોળ શ્લોકો ઉપરનાં ૧૬ પ્રવચનો છે. ધર્મની પરીક્ષા કેવી રીતે કરવી સત્ય ધર્મનાં લક્ષણો, પરમાત્મ તત્વ, ગુરુતત્વનાં લક્ષણો, કર્મનું સ્વરૂપ, આત્મા અને કર્મનો સંબંધ કેવો છે ? વગેરે ઘણી તાત્વિક અને માર્મિક વાતો વાંચકોને આ ગ્રંથમાંથી વાંચવા મળશે.

વિ.સં. ૨૦૫૧, જ્ઞાનપંચમી
જૈન ઉપાશ્રય
મધુમતી, નવસારી (દ.ગુ.)

વિ.
પ્રવર્તકપ્રચર ધર્મગુપ્ત વિ.

પ્રકાશક ટ્રસ્ટ તરફથી બે બોલ

પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકપ્રવર ધર્મગુપ્ત વિજયજી મહારાજ સાહેબની કસાયેલી કલમે લખાયેલ ૮૦ ઉપરાંત પુસ્તકો અત્યાર સુધીમાં આ ટ્રસ્ટ તરફથી પ્રકાશિત થયાં છે. આ ૮૦ પુસ્તકોમાં પૂ. પ્રવચનકારશ્રીનાં ચાર પ્રવચનનાં પુસ્તકો વર્ષોથી પ્રગટ થયેલા છે. કેટલાક પ્રવચન પુસ્તકોની બે - ત્રણ આવૃત્તિઓ પ્રગટ થયેલી છે.

આ ષોડશક પ્રવચન પુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિ અમે પ્રગટ કરી છે. હવે પછી પ્રવચન પરાગ નામના પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થશે. આ પુસ્તકમાં સંક્ષેપમાં પણ બહુ તાત્વિક બાવન પ્રવચનોનો સંગ્રહ કરવામાં આવેલો છે.

પૂજ્યશ્રીના ચાર પ્રવચન પુસ્તકો ન વાંચ્યા હોય તો એકાદવાર અવશ્ય વાંચી જવા નમ્ર ભલામણ છે.

વિ.સં. ૨૦૫૧ મૌન અકાદશી
સંપન્ન શોપિંગ સેન્ટર
૧લે માળે, સ્ટેડીયમ રોડ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ - ૯

વિ.
શ્રી પ્રેમસૂરીશ્વરજી જૈન સાહિત્ય
પ્રકાશન ટ્રસ્ટ

પોડશાક પ્રવચનો

પ્રવચન ૧

પ્રણિપત્ય ત્રિનં વીરં સદ્ધર્મ પરીક્ષકાદિ ભાવાનામ્ ।
લિંગાદિ • મેદતઃ સ્વલુ વક્ષ્યે કિંચિત્સમાસેન ॥ ૧ ॥

વીતરાગ એવા વીર પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને સાચા ધર્મ વગેરે પદાર્થોની કેવી રીતે પરીક્ષા કરવી તે લિંગાદિ લેદથી હું કંઈક સંક્ષેપથી કહીશ.

આ અંધરતના રચયિતા વિદ્વદ્ શિરોમણિ સુવિહિત શાસનમાન્ય ધુરંધર આચાર્ય ભગવાંત શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ છે. જેઓએ પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન ૧૪૪૪ અંધરતોનું સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ન્યાય, કાવ્ય, ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓમાં સુંદર ચમત્કૃતિ ઉત્પન્ન કરે એવું નવ્ય નિર્માણ કર્યું છે. પોતે સંસારીપણામાં ચિતોડના મહારાજના રાજમાન્ય પ્રથમ પંક્તિના મહાપંડિત હતા. (રાજપુરોહિત હતા) પોતે પૂર્વધરોના નજીકના કાળમાં થયેલા છે. (લગલગ આજથી ૧૫૦૦ વર્ષ પૂર્વે.) તેઓશ્રીએ રચેલા એકેક અંધનું વચન ટંકશાળી ગણાય છે.

૨ : પોડશક પ્રવચનો

આ પોડશક ગ્રંથ ઉપર પૂજ્યપાદ યશોભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની અને પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાય ન્યાયવિશારદ યશો-વિજયજી મહારાજની ટીકા (સંસ્કૃત વિવેચન) છે. ટીકા વિના મૂળ સૂત્રનું તાત્પર્ય હાથમાં ન આવે. મૂળ સૂત્રનું રહસ્ય પામવા ટીકા ગ્રંથોની ખૂબ જ ઉપયોગિતા છે.

પ્રશ્ન :—આ ગ્રંથનું નામ પોડશક શાથી છે ?

ઉત્તર :—આ ગ્રંથમાં ૧૬-૧૬ શ્લોકોનો એકેક અધિકાર છે. એવા ૧૬ અધિકારો આ ગ્રંથમાં હોવાથી આ ગ્રંથનું નામ પોડશક રાખેલું છે.

ગ્રંથો ચાર પ્રકારના હોય છે :—અનુયોગ દ્વારમાં તેની ચતુર્ભંગી બતાવેલી છે.

- (૧) સૂત્રથી નાનો, અર્થથી મોટો.
- (૨) અર્થથી નાનો, સૂત્રથી મોટો.
- (૩) અર્થથી મોટો, સૂત્રથી મોટો.
- (૪) સૂત્રથી નાનો, અર્થથી નાનો.

આ પ્રસ્તુત પોડશક ગ્રંથ પ્રથમ ભાગમાં આવે છે. સૂત્રથી ભલે તેનું કદ નાનું હોય, પણ અર્થથી તેનું કદ ઘણું મોટું છે.

પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજએ પોતાના રચેલા ગ્રંથોમાં ત્રિનાગમોનાં રહસ્યો ખોલી નાંખેલા છે, આગમોના દ્વાર ખોલવાની ચાવીઓ અંદર મૂકી દીધી છે. ખૂબ ગંભીર અને સૂક્ષ્મ ધર્મ તત્ત્વો અંદર ભરેલાં પડ્યાં છે.

જેથી આ પોડશક ગ્રંથનું વિધિપૂર્વકનું શ્રવણ અત્યંત લાભદાયી અને આત્મહિતકારી છે.

સંવિગ્ન બહુશ્રુત ધર્મગુરુ પાસે ધર્મતત્ત્વનું શ્રવણ વિનય ભક્તિપૂર્વક કરવાથી આત્મામાં સાચા જ્ઞાનનો પ્રકાશ પથરાય છે.

તત્ત્વશ્રવણથી જ સાચા શ્રમણ અને સાચા શ્રાવક બનાય છે.

શ્રુતધર્મ એ ચારિત્રધર્મને જન્મ આપનાર જનેતા છે. માટે ચારિત્રધર્મના ઇચ્છુએ શ્રુતધર્મમાં મન, વચન, કાયાથી યત્ન કરવો જોઈએ. શ્રુતથી આત્મા સંસ્કારી, સદાચારી, શ્રદ્ધાળુ બને છે. ધર્મતત્ત્વનો સાચો જ્ઞાતા બને છે. માટે આ ગ્રંથના એકેક અક્ષરનું ખૂબ વિનય અને બહુમાનપૂર્વક શ્રવણ કરજો.

ગ્રંથનું શ્રવણ હિતકારી ત્યારે જ બનશે કે જ્યારે આ ગ્રંથના કર્તા અને ગ્રંથનું વ્યાખ્યાન કરનાર પૂજ્ય પુરુષો પ્રત્યે ખૂબ જ આદરભાવ હશે તો.

વ્યાખ્યાન ચાલુ થાય એટલે મમજમાંથી બધા જ સાંસારિક વિચારોને કાઢી નાંખી આ ગ્રંથશ્રવણમાં જ એકચિત્ત બની જાવો. આ ગ્રંથશ્રવણથી કર્મની ગાંઠ ઓગળી જશે.

ધર્મગ્રંથોના શ્રવણથી વિષયોનાં આકર્ષણો છૂટે છે, કષાયોનો ઉકરાટ શાન્ત પડે છે, સાચા દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વની ઓળખ થાય છે, સંસારની નિર્ગુણતા અને મોક્ષની અનંત ગુણમયતાનું જ્ઞાન થાય છે.

સંસારની માયા મિથ્યા લાગે છે, સંયોગો વિયોગથીલ
ભાસે છે, લોગોની ભયંકરતા સમજાય છે, ત્યાગની શ્રેષ્ઠતા
સમજાય છે, વ્રત નિયમોનો પ્રેમ જાગે છે, પૈસા પત્ની પરિવારનો
મોહ ઘટે છે, આત્માની સાચી ઝોળખ થાય છે, પાપનો ડર
જાગે છે, જગતના પદાર્થોની ક્ષણભંગુરતા દેખાય છે, જન્મ-
મરણનો ત્રાસ છૂટે છે, સંસાર જેલ જેવો લાગે છે, સર્વત્ર
સ્વાર્થની જ ખોલખાલા દેખાય છે, જીવની અશરણ્યશાનું ભાન
થાય છે, હું કોણ ? અને મારું શું ? તેનું સાચું ભાન
આવે છે.

જડ પદાર્થોમાંથી સુખનો વિશ્વાસ ઊઠી જાય છે, આત્મામાં
સાચા સુખનો વિશ્વાસ પેદા થાય છે. જડ ચેતનનો ભેદ સમજાય
છે, માનવજીવનનો સદુપયોગ કરી લેવાનું મન થાય છે, સદ્ગુણો
ખીલે છે.

માટે મહાપુરુષોએ જગતના કલ્યાણ માટે રચેલા ધર્મ-
ગ્રંથોનું શ્રવણ નિયમિત એકચિત્ત બનીને કરવું ખૂબ જ
આવશ્યક છે.

શાસનનું અસ્તિત્વ પણ શ્રુતથી છે. એટલા માટે શ્રુતની સેવા
એટલે શાસનની સેવા છે. ભગવતીસૂત્રમાં તો ગણધર ભગવંતોએ
અઠાર પ્રકારની બ્રાહ્મીલિપી વગેરેને પણ નમસ્કાર કરી પોતાની
શ્રુત પ્રત્યેની ભક્તિ પ્રદર્શિત કરી છે. સમગ્ર શ્રુતની ઉત્પત્તિનું
સ્થાન અનંત-ઉપકારી મોક્ષમાર્ગદર્શક તીર્થ કરદેવો છે.

શ્રુત એ સ્વ-પર પ્રકાશક છે. શ્રુતથી જ શાસન ચાલે,
ટકે. શ્રુતના આધારે જ જડ ચેતનનો, પાપ-પુણ્યનો, આશ્રવ-

સંવરનો, બંધ-મોક્ષનો ભેદ સમજી શકાય છે. હેય જ્ઞેય અને ઉપાદેય તત્ત્વોનું જ્ઞાન શ્રુતથી થાય છે.

વીતરાગ સર્વજ્ઞ કથિત વાણી એ જ સમ્યક્ શ્રુત કહેવાય. સકલ લોકલોકના ભાવો પ્રત્યક્ષ તો કેવળજ્ઞાની જ જોઈ શકે છે.

ધર્મ એ તો અતીન્દ્રિય વસ્તુ છે. તેથી અતીન્દ્રિય જ્ઞાની સિવાય તેનું સંપૂર્ણ સાચું સ્વરૂપ કહેવા કોઈ જ સમર્થ નથી. માટે સાચા ધર્મના સ્વરૂપને સમજવા સર્વજ્ઞ વીતરાગના વચનનું શરણ સ્વીકારવું અનિવાર્ય છે.

જે ધર્મપ્રવર્તકનું વચન કપ છેદ અને તાપની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થાય તે સાચો ધર્મપ્રવર્તક છે એમ નિશ્ચિત સમજવું. ધર્મની વાતમાં કેવળ ‘બાબા વાક્યમ્ પ્રમાણમ્’ ન ચાલે.

માટે આ પ્રથમ પોષ્ટકમાં સાચા ધર્મની પરીક્ષા કેવી રીતે કરવી તેનો અધિકાર છે. જેનું નામ ધર્મ એ સાચો ધર્મ છે એવું એકાંતે માની ન લેવું. મીઠાના ડબા ઉપર કોઈએ સાકરનું લેખલ લગાડી દીધું એટલા માત્રથી તે મીઠું સાકર બની જતું નથી. પિત્તળની લગડી ઉપર સોનાનો ગીલેટ ચઢાવી દેવા માત્રથી તે પિત્તળની લગડી સોનાની બની જતી નથી. કિંમતી વસ્તુની નકલો જગતમાં ઘણી થાય છે. ધર્મ એ જગતની કિંમતીમાં કિંમતી વસ્તુ છે; માટે તેની નકલો જગતમાં ઘણી છે. સાચા ધર્મનું લેખલ લગાડીને તે ધર્મને વેચવા ઠેર ઠેર ધર્મપ્રવર્તકો દુકાનો (મઠો) જમાવીને બેસી ગયા છે. એમાં કઈ દુકાને, કયા મઠમાં સાચો ધર્મ મળે છે તેની શોધ કરવી બાલજીવોને માટે ઘણી જ મુશ્કેલ છે.

માનવ જન્મ પામવાનું શ્રેષ્ઠ કૃણ શુદ્ધ ધર્મનું પાલન કરવું તે છે. માટે ધર્મની બાબતમાં કદીએ છેતરાવું નહિ.

બંતરમાંથી શાકભાજી ખરીદવામાં કદાચ છેતરાયા તો બે ચાર આનાનું નુકસાન થશે, વાઝાણ કે કપડાની ખરીદીમાં કદાચ છેતરાયા તો પચીસ-પચાસ રૂપિયાનું નુકસાન થશે, સોનાની ખરીદીમાં કદાચ છેતરાયા તો હબ્તર-બે હબ્તર રૂપિયાનું નુકસાન થશે, ઝવેરાતની ખરીદીમાં કદાચ છેતરાયા તો હબ્તરો-લાખો રૂપિયાનું નુકસાન થશે. સ્ત્રીની પરીક્ષામાં કદાચ છેતરાયા તો એક જન્મ બગડશે પણ બે ધર્મની બાબતમાં છેતરાયા તો જનમ જનમ બગડી જશે. મદ્દગતિ અને મોક્ષ દુર્લભ બની જશે, ચોરાશીના ચક્કરમાં ક્યાંયે છુવ પાછો અટવાઈ પડશે. માટે બુદ્ધિમાન પુરુષે ધર્મની બરાબર પરીક્ષા કરીને સાચા ધર્મની ઉપાસના કરવી જોઈએ.

‘સદેહ એટલું દૂષ અને પીળું એટલું કોનું’ એમ ભૂલથી માની ન લેવું.

‘ધર્મ લો ધર્મ લો’ એમ ખૂમો પાડી પાડીને ધર્મને વેચનારા ઘણા મળશે. પણ ધર્મનું નામ સાંભળીને એકદમ તેનું ખરીદવા દોડી જતા નહિ. ધર્મને વેચવા-પ્રચારવા-ફેલાવવા નીકળેલો કેવો છે? તેનો આચાર કેવો છે? તેનો ઇરાદો શો છે? તેની શ્રદ્ધા કેવી છે? અર્થકામની લાલચથી તે મુક્ત છે કે નહિ? સંસારની મિથ્યા મોહમયાથી તે પોતે મુક્ત છે કે નહિ? તેના પોતાના જીવનમાં ધર્મનું પાલન કેટલું છે? તેના વ્રત નિયમો કેવા છે? તેના જીવનનું ધ્યેય શું છે? પોતે

નિઃસ્પૃહી છે કે નહિ? પોતે કોઈ સાચા જ્ઞાની ત્યાગી ગુરુને સમર્પિત છે કે નહિ? આવી ઝીણી ખાખતો ધર્મ વેચવા-પ્રચારવા નીકળેલાના જીવનમાં ખાસ જોવી જોઈએ.

જ્યાં અહિંસા સંયમ અને તપ હોય, જ્યાં ત્યાગ, જ્ઞાન અને બ્રહ્મચર્ય હોય, જ્યાં સાચો વિષય ત્રિરાગ, કપાય ત્યાગ, શુભાનુરાગ હોય, જ્યાં શુદ્ધ વીતરાગદેવ, ત્યાગી ગુરુતત્ત્વ હોય અને સર્વજ્ઞકથિત ધર્મતત્ત્વ હોય ત્યાં તમારે સાચો ધર્મ છે એમ સમજવું.

જે ધર્મમાં ઇન્દ્રિયો ઉપર કાબૂ મેળવવા તપ ત્યાગ અને સંયમનું વિધાન નથી, ત્યાં ધર્મ જેવી વસ્તુ ન હોય.

જે ધર્મમાં મોક્ષનું, જન્મ-જરા મરણથી છૂટવાનું ધ્યેય નથી તે સાચો ધર્મ નથી.

જ્યાં શીલ સદાચાર સાથે દુઃખનાવટ છે, જ્યાં દયા દાનની ઠેકડી ઉડાડવામાં આવતી હોય, જ્યાં સાચા ત્યાગ તપ ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો નથી, જ્યાં પાપો ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા નથી, જ્યાં શુદ્ધ પવિત્ર વીતરાગ લગવાનની ઉપાસના નથી, ત્યાગી ગુરુઓની પૂજા નથી, પવિત્ર આચાર વિચાર અને સિદ્ધાંત નથી, જ્યાં જન્મ મરણથી છૂટવાનું ધ્યેય નથી, જ્યાં ભોગપ્રધાન પર્વોનું આરાધન છે ત્યાં કદીયે સાચો ધર્મ હોઈ શકતો નથી.

ધર્મ એ સનાતન એવા આત્માની ચીજ છે. આત્મા અને આત્માનો ધર્મ બહારમાં નથી, પણ અંદરમાં છે. ભંસ ચિત્ત નિર્માણ, હૃદય સ્વચ્છ, વિચારો ઉચ્ચ અને પવિત્ર અને વર્તન સારું ત્યાં સાચો ધર્મ વસે છે.

ધર્મક્રિયાઓ એ વર્તન અને વિચારને મુદારવા માટે છે.

જે મનુષ્યના વિચાર વાણી અને વર્તનથી જગતના જીવોને સંતોષ, અલય અને શાંતિ મળે ત્યાં સાચો ધર્મ સમજવો.

જે ધર્મમાં માંસ, ઈંડાં અને દારૂનો નિષેધ નથી, પરસ્ત્રીનો ત્યાગ નથી, શિકાર કે ગુનાર ઉપર પ્રતિબંધ નથી, લક્ષ્યાલક્ષ્યનો, પેચાપેચનો, અમ્યાંગમ્યનો વિવેક નથી, દયા, દાન તપ, ત્યાગ, પ્રહાર્યનું સચોટ વિધાન નથી, પરલોકદષ્ટિ નથી, મોક્ષનું કોઈ ધ્યેય નથી, સત્ય તત્ત્વોનું પ્રતિપાદન નથી ત્યાં સત્ય ધર્મનાં દર્શન ક્યાંથી થાય ?

પોતાના ધર્મની જનસંખ્યા વધારવા કેટલાક ધર્મના બંધનો ઢીલા કરે છે, અનુયાયીઓને ગમે તે ખાવાપીવાની, ગમે ત્યાં ફરવા હરવાની છૂટ આપે છે, ધર્મક્રિયાઓ કરવાનું બંધ કરાવે છે, તપ ત્યાગ વગર પણ ચાલશે એમ કહી પોતાના ધર્મના અનુયાયીઓ વધારવાનું આજે અમુક કહેવાતા મિથ્યા ધર્મોમાં બહુ જ વધી પડ્યું છે.

સગવડીઓ, કષ્ટ વગરનો, તપ, ત્યાગ અને વ્રત નિયમના બંધન વગરનો પ્રાણુવિહોણો ધર્મ કોને ન ગમી જાય ?

પણ જેમ નકલી લેજસેજવાળી દવાથી રોગ-દર્દી ન મટે તેમ નકલી ધર્મથી ભવરોગ, પાપરોગ ન મટે.

ધર્મ તો ભવરોગને કાઢનારું રામબાણ ઔષધ છે. પણ તે ધર્મરૂપી ઔષધ તેના મૂળ સ્વભાવે શુદ્ધ હોય તો જ ભવરોગ-કર્મરોગ જાય.

નકલી બનાવટી હવા ખાવાથી તેા ઉપરથી રોગ વધે, તેમ નકલી બનાવટી ધર્મરૂપી ઔષધ ખાવાથી પણ ભવરોગ વધે, કર્મરોગ વધે.

માટે આત્માથી મનુષ્યે ધર્મની પરીક્ષા, ધર્મશુરુની પરીક્ષા બરાબર કરવી.

ધર્મશુરુ પાસેથી ધર્મ મળવાનો છે માટે પ્રથમ ધર્મશુરુ કેવા છે, તેમનો આચાર વિચાર, જીવનચર્યા કેવી છે તેની સૂક્ષ્મ ચકાસણી કરવી. ગમે ત્યાં સાધુવેશ ભેઠને ઝૂકી ન પડવું.

ધર્મશુરુમાં ત્યાગ કેવો છે? તપ કેવું છે? દયાનું ધર્મચર્યાનું પાલન કેટલું છે? પૈસા પત્નીથી નિઃસ્પૃહ કેટલા છે? જ્ઞાન ધ્યાન કેવું અને કેટલું છે? લોકવ્યાપારથી, સંસારના પ્રપંચોથી મુક્ત કેટલા છે તે જાણવું.

ધર્મશુરુમાં પાપનો ભય કેટલો છે તે પણ જાણવું. અર્થકામથી મુક્ત છે કે નહિ તે પણ તપાસવું.

સંસારી માણસ અને તેમની જીવનચર્યા વચ્ચે અંતર છે કે નહિ તે પણ જાણવું.

કેવળ મેલી વિદ્યાઓ સિદ્ધ કરીને ભોળી જનતાને ચમત્કારો, મંત્રો, તંત્રો બતાવીને કેવળ સ્વાર્થસાધુ કે માન સત્કાર પૂજના ભૂખ્યા તો નથી ને? એ પણ જાણવું.

સાચા શુરુ તો શુભવાન હોય, ત્યાગી અને નિઃસ્પૃહી હોય.

કેવળ જગતના જીવોને સંભાર્ગદર્શક હોય. સદાચાર ત્યાગ અને અહિંસાનો આદર્શ પૂરો પાડનારા હોય.

વ્રત નિયમોથી પોતાનું જીવન સંયમી હોય, આવનાર પાસેથી કાંઈ જ મેળવવાની ઇચ્છા ન હોય. ઉપદેશ આપે તે પણ કેવળ નિઃસ્વાર્થભાવે સામી વ્યક્તિને લવસાગરથી તારવા, પાપથી બચાવવા.

લક્ષ્મણની અર્થ કામની વાસનાઓ પોષવાનું બતાવે તે સાચા ધર્મશુરુ નહિ. અર્થ કામની વાસનાઓનું શોષણ થાય અને ધર્મની વાસનાનું પોષણ થાય એવું જ સાચા ધર્મશુરુ લક્ષ્મણને બતાવે. લક્ષ્મણને ભગવાન બનવાનો રસ્તો બતાવે તે જ સાચા ધર્મશુરુ સમજવા.

કેવળ આડંબર, બાહ્ય દેખાવ, ચમત્કારો, બહેરાત, પ્રચાર-લીલા દેખી ધર્મ ખરીદવા રખે ઢોડી જતા, નહિતર ઠગાશો.

લૌકિક સુખની કામનાથી ધર્મશુરુ કે ધર્મનું શરણુ નથી લેવાનું. પણ લવહુઃખ-જન્મ-મરણનું દુઃખ કાઢવા અને પોતાના શુદ્ધ જીવન સુખ નિરંજન નિરાકાર આત્મસ્વરૂપને પામવા ધર્મશુરુ અને ધર્મની ઉપાસના કરવાની છે.

આત્મકલ્પણ, આત્મશુદ્ધિ, રાગ-દ્વેષ મોહથી મુક્ત બનવા ધર્મ કરવાનો છે. નહિ કે ઐહિક કે પારલૌકિક લૌકિક સુખો ખરીદવા.

આજકાલ સગવડિયા ધર્મપંથો ઘણા નીકળ્યા છે જ્યાં મોટેભાગે ઐહિક લાલચો જ પોષાતી હોય છે. ત્યાં ત્યાગ, તપ, સંયમ, પ્રહાર્ય, અહિંસા, વ્રત, નિયમો જેવું કાંઈ હોતું નથી. બસ સામાન્ય ચર્ચા કે મંદિરમાં જઈ પ્રાર્થના કરી લીધી એટલે જાણે ધર્મ થઈ ગયો.

કેટલીક જગ્યાએ માત્ર અમુક પોતાના માનેલા ધર્મ-
ગ્રંથોનું એકાદ-બે કલાક વાંચન કરી લીધું એટલે પત્યું.

કેટલીક જગ્યાએ હોમ-હવન કે આરતી ઉતારી લીધી
એટલે ધર્મ થઈ ગયો.

પણ જ્યાં ઇન્દ્રિયોનું દમન નથી, કષાયોનો નિરોધ નથી,
મન શુદ્ધિ નથી, ત્યાગ, તપ કે અહિંસાનું પાલન નથી ત્યાં
આત્મકલ્યાણ-આત્મશુદ્ધિ શી રીતે થવાની ?

માટે આ પોડશક ગ્રંથમાં પ્રથમ પોડશકમાં ધર્મની પરીક્ષા
કરવાનું લગવાનું હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ શરમાવે છે.

આ ગ્રંથમાં સોળ અધિકારો આવશે.

- (૧) ધર્મ પરીક્ષા અધિકાર.
- (૨) દેશના અધિકાર.
- (૩) ધર્મનું લક્ષણ અધિકાર.
- (૪) ધર્મચિહ્નનાં સિંગ અધિકાર.
- (૫) લોકોત્તર તત્ત્વ પ્રાપ્તિ અધિકાર.
- (૬) ગિનમંદિર અધિકાર.
- (૭) પ્રતિષ્ઠાવિધિ.
- (૮) ગિનબિંબ અધિકાર.
- (૯) પૂજા સ્વરૂપ અધિકાર.
- (૧૦) પૂજા ક્ષણ અધિકાર.
- (૧૧) શ્રુતજ્ઞાનનાં સિંગ અધિકાર.
- (૧૨) દીક્ષા અધિકાર.

૧૨ : પોઠશક પ્રવચક

(૧૩) શુક્ર વિનય અધિકાર.

(૧૪) યોગલોદ અધિકાર.

(૧૫) ધ્યેયસ્વરૂપ અધિકાર.

૧૬ સમરસ અધિકાર.

આ ગ્રંથમાં ઉપર મુજબ ૧૬ તાત્ત્વિક બાબતો ખૂબ જ વિસ્તૃત રીતે સમજવા મળશે.

હવે આ પ્રથમ પોઠશકના પ્રથમ મંગલ શ્લોકમાં પૃથ્વીપાદ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાએ મંગલ અભિધેય પ્રયોજન અને સંબંધ બતાવ્યો છે તેનું વિવેચન હવે પછી—

પ્રથમ વ્યાખ્યાન સમાપ્ત

પ્રવચન ૨

પૂજ્યપાદ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજને પ્રથમ ષોડશકના મંગલાચરણના પ્રશ્નોકમાં જિન એવા વીરપરમાત્માને નમસ્કાર કરીને મંગલ કયું છે.

પ્રશ્ન :—મંગલ શા માટે કરવાનું ?

ઉત્તર :—‘શ્રેયાંસિ બદ્ધ વિધનાનિ’ શ્રેય કાર્યોમાં પ્રાયઃ વિધ્ને ટપકી પડે છે. માટે આ અંથની નિર્વિધન સમાપ્તિ માટે પૂજ્યપાદે અંથની શરૂઆતમાં જોતાના આસન્ન ઉપકારી ચરમતીર્થાધિપતિ વીર (મહાવીર) પરમાત્માને નમસ્કાર કરી મંગલ કયું છે.

વીર પરમાત્મા કેવો છે ? તો જીન છે. જીન એટલે રાગ-દ્વેષ ઉપર અપૂર્ણ વિજય મેળવનારા. જો વીર (મહાવીર) વીતરાગ જિન ન હોત તો નમસ્કાર ન કરત. કારણ કે જૈનશાસન (ધર્મ) ગુણ વગરની વ્યક્તિનું પૂજારી નથી. પણ ગુણ-ગુણીનું પૂજારી છે. માટે જિન એવું વિશેષણ મૂકી વીર પરમાત્માને નમસ્કાર કર્યા છે.

વિશેષણથી વિશેષ્યની વિશિષ્ટતા બતાવાય છે.

‘સદ્ધર્મપરીક્ષકાદિ ભાવાનામ્’થી અંથકારે અભિધેય જણાવ્યું છે.

આ અંથમાં ધર્મપરીક્ષા, ધર્મનાં લિંગો વગેરે પદાર્થોનું પ્રતિપાદન કરીશ એમ નિર્દેશ કરીને કહેવા યોગ્ય-પ્રતિપાદ

૧૪ : મોડશક, પ્રવચનો

વસ્તુનું નિવેદન કયું છે. આ અંથમાં જે જે વિષયો કહેવાના છે તેનો નિર્દેશ કરવો તેને અભિધેય કહેવાય છે.

ત્રીજું પ્રયોજન પણ બતાવવું જોઈએ. અંથકર્તાનું પ્રયોજન શ્રોતાને કે અધ્યયન કરનારને આ અંથના તાત્ત્વિક પદાર્થોનો યોગ ધાય અને પરંપરાએ જીવો મોક્ષને પામે તે છે.

ચોથો સંબંધ પણ જણાવવો જોઈએ. વાચ્ય-વાચક સંબંધ, ઉપાય-ઉપેય સંબંધ.

આ અંથ વાચક છે અને તેના દ્વારા ધર્મપરીક્ષાદિ લાવો એ વાચ્ય છે. અથવા અંથ ધર્મપરીક્ષકાદિ લાવોને જાણવાનો ઉપાય છે અને ધર્મપરીક્ષકાદિ લાવોને જાણવા તે ઉપેય (સાધ્ય) છે.

આ મંગલ અભિધેય, પ્રયોજન અને સંબંધને શાસ્ત્રોમાં અનુબંધચતુષ્ટય કહેવામાં આવે છે.

સામાન્યતઃ શિષ્ટ પુરુષોનો આચાર છે કે અંથની આદિમાં આ અનુબંધ-ચતુષ્ટય કહેવાં. જેથી શ્રોતાની કે અધ્યયન કરનારની આ અંથમાં પ્રવૃત્તિ થાય.

ઇષ્ટદેવ એવા વીર પરમાત્માને અંથકારે નમસ્કાર કર્યાં. તેા નમસ્કાર શું વસ્તુ છે તે પણ જાણવું જોઈએને? જૈન શાસનમાં દરેક શુભ પ્રવૃત્તિ કરતાં અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર કરવામાં આવે છે. આ નમસ્કાર એ સર્વ શ્રુતસાગરનો સાર છે. સકલ શ્રુતની અન્તર્ગત છે. માટે આખ્યાન કરતાં, અંથની વાચના આપતાં પ્રથમ નવકારમંત્ર યોજીને જ શરૂઆત કરવામાં આવે છે.

નમસ્કાર એ પ્રકારે હોય :—

(૧) દ્રવ્ય નમસ્કાર (૨) ભાવ નમસ્કાર.

પ્રશ્ન :—દ્રવ્ય નમસ્કાર એટલે શું ?

ઉત્તર :—આપણા એ હાથ, એ ઢીંચણ અને મસ્તક માત્ર નમે, હૃદય નમસ્કરણીયતા ચરણોમાં નમે નહિ, તેને દ્રવ્ય નમસ્કાર કહેવાય છે. હાથ પગ વગેરેનો માત્ર સંદેહ તે દ્રવ્ય નમસ્કાર.

પ્રશ્ન :—ભાવ નમસ્કાર એટલે શું ?

ઉત્તર :—વિશુદ્ધસ્ય મનસો નિયોગઃ ।

વિશુદ્ધ મનનું જિનતા ચરણોમાં સ્થાપન કરવું— સર્મપણ કરવું તેને ભાવ નમસ્કાર કહેવાય છે.

કહું છે કે :—

શુભચિત્તલાભાર્થં વન્દનાયાઃ ।

વન્દના—નમસ્કાર એ શુભચિત્તના લાભ માટે છે.

જે ગુણવાન મહાપુરુષને નમસ્કાર કરીએ તેના પ્રત્યે અત્યંત અહુમાનનો ભાવ જોઈએ. મન, વચન, કાયા, નમસ્કરણીયને અનુકૂળ જોઈએ. નમસ્કરણીયને મન, વચન, કાયાથી અનુકૂળ થઈને કરેલો એક પણ ભાવનમસ્કાર એક જ ક્ષણમાં નમસ્કારને સંસારમાંથી ભિંચરીને મોક્ષની ગાદી ઉપર બેસાડી દે છે.

નમસ્કારની ક્રિયા ભલે નાની અને અદ્વકાલીન હોય પણ તેની તાકાત અસાધારણ છે.

નમસ્કારથી નમસ્કરણીયમાં રહેલા ચરિત્ર ગુણમુદાયનું નમસ્કર્તા તરફ ગળખનું આકર્ષણ થાય છે. લોહચુંબક જેમ લોહાને પોતાની તરફ ખેંચે તેમ નમસ્કાર નમસ્કરણીયમાં રહેલો ગુણસમૂહને પોતાના તરફ ખેંચે છે. નમસ્કારથી ગુણાધિક પ્રત્યે પ્રમોહભાવ ખતાવાય છે. નમસ્કરણીયમાં રહેલા ગુણોનું અનુમોહન થાય છે. નમસ્કરણીય જેવા ખનવાનું મન થાય છે. નમસ્કરણીયની કૃપાનું લાજન ખનાય છે. નમસ્કાર ખૂબ જ હૃદયમાં ગૌરવનો અને કૃતજ્ઞતાનો ભાવ રાખીને ગુણના ખહુમાનથી એકાગ્રચિત્ત થવો જોઈએ. નમસ્કાર કરતી વખતે આપણા મન વચન કાયા નમસ્કરણીયમાં એકાકાર ખની જવા જોઈએ.

આવા અનંતગુણમય જિન અને જિનનમસ્કાર મળ્યો તે ખહસનો હૃદયમાં અહોભાવ જોઈએ. જાત ત્યાં ધન્યતા અનુભવતી જોઈએ. જાણે આ જિનનમસ્કાર મળ્યો એટલે જાણે ખધુંજ મળી ગયું એમ જીવને લાગવું જોઈએ. હવે મારી દીનતા, દરિદ્રતા, રોગ, શોક, દુઃખ, દર્દો, દોષો ખધુંજ ગયું એમ હૃદયમાં સચોટ ભાસવું જોઈએ.

સાચો ભાવનમસ્કાર આવે એટલે વિષય કષાય ખિચારા ગભરાઈને લાગવા માંડે. ભોગની ભૂંડી ભૂખ પણ લાગવા લાગે, ગુણની દરિદ્રતા પણ વિદાય લેવા માંડે, દોષોનો પક્ષપાત જાય અને ગુણોનો પક્ષપાત આવવા માંડે. પછી તે જીવ ગુણનો પ્રેમી ખની જાય છે.

ભાવનમસ્કારથી કર્મસંતાપ પણ નમે સિદ્ધાંશ
 બુદ્ધાણું સૂત્રમાં 'ઈક્ષોવિ નમુક્કારો જિનવર વસહસ્સ વદ્ધમાણસ્સ
 સંસાર સાગરાઓ તારેહ નરં વા નારીં વા' કહ્યું છે.

રાગદ્વેષરૂપી મદ્વેદોને જીતે તે જ સાચો વીર કહેવાય. આવા
 વીરને કરેલો એક પણ ભાવનમસ્કાર ભવ્ય આત્માને ભવસાગરથી
 તારી દે છે.

ગુણીને કરેલો નમસ્કાર તે ગુણરૂપી લક્ષ્મીને આત્મધરમાં
 પધારવા માટેનું આમંત્રણ છે. આમંત્રણ મળતાં જ ગુણરૂપી
 લક્ષ્મી વરમાળા લઈને રુમરુમ કરતી આવીને નમસ્કર્તાના
 ગળામાં વરમાળા આરોપે છે. ગુણી બનવા ગુણીને ભાવથી
 નમસ્કાર કરતાં શીખવું જોઈએ.

જિન એવા વીર બનવા માટે મહાવીર પરમાત્માની સર્વોત્કૃષ્ટ
 સંયમ સાધના, તપ સાધના, ધ્યાન સાધના, દાન સાધના
 તરફ લક્ષ બાંધીને ચાલવું પડશે. મારા મહાવીર ભગવાને
 રાગદ્વેષને જીત્યા, ઘોર ઉપસર્ગો અને પરીસહોની વિરાટ સેનાને
 દાનના શસ્ત્રથી ભગાડી તે હું પણ એ જ કામ કરું, સાચો
 સેવક તે જ કહેવાય કે જે સ્વામિના પગલે પગદ ચાલે,
 સ્વામિના આદર્શોને આંખ સામે રાખે, સ્વામિની વિચારસરણીને
 અનુસરે, સ્વામીનું ગૌરવ વધારે, સ્વામીના ધર્મની શોભા
 વધારે. સેવક મુજે સ્વામીના જ ગુણુગાન હોય, વાતવાતમાં
 સ્વામીનું જ જિંચું બતાવે, સ્વામી આગળ પોતાની બાત
 હલકી લાગે.

લાવનમસ્કારથી લવવિરહની તીવ્ર ઝંખના અને સ્વ-સ્વ-
રૂપના સમાગમનો તીવ્ર તલસાટ બગવો જોઈએ.

પ્રત્યેક ધર્મક્રિયા કરતાં હૈયામાં લવવિરહની ઝંખના અને
સ્વ-સ્વરૂપના સમાગમનો તલસાટ હોવો જોઈએ.

લવવિરહની ઝંખના અને સ્વરૂપના સમાગમનો તલસાટ
હોવા છતાં પણ સાચા ધર્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ વગર તે લાવના
સાકાર બનતી નથી. માટે હવે પછીના શ્લોકમાં ધર્મપરીક્ષા
કેવી રીતે કરવી વગેરે બાબતોની ચર્ચા આવશે પણ હવે સમય
ધઈ ગયો હોવાથી અગ્રે વાત.

ત્રિનવાણીનું પ્રકાશન કરતાં કાંઈપણ અન્યથા ભાવ થયો
હોય તો મિલ્છામિ દુકકડમ્.

....સર્વ મંગલ માંગણ્યં....

પ્રવચન ૩

બાલઃ પશ્યતિ લિङ्गं, મધ્યમ વુદ્ધિર્વિચારયતિ વૃત્તર્મ ।
આગમતત્ત્વં તુ વુદ્ધઃ પરીક્ષતે સર્વં યન્નેન ॥૨॥

પૂજ્યપાદ પરમેષ્ઠકારી વિદ્વદ્દશિરોમણિ હરીભદ્રસૂરીશ્વરજી
મહારાજ હવે પ્રથમ પાંડશકના ધીજી શ્રેણીકમાં બાલ, મધ્યમ
અને પંડિત પુરુષનું સ્વરૂપ બતાવે છે. ધર્મની પરીક્ષા કરનારા
જગતમાં ત્રણ પ્રકારના પુરુષો હોય છે. પણ ત્રણેની ધર્મની
પરીક્ષા કરવાની રીત જુદી જુદી હોય છે. બાલજીવ ધર્મનો
માત્ર બાહ્ય આડંબર, ચમત્કાર, મંત્રો તંત્રો, સાધુવેશ, પરપોડા,
પ્રચારતંત્ર વગેરે જોઈને ‘ સાચો ધર્મ આ જ છે ’ એમ માની
લઈ તેનો ઉપાસક બની જાય છે. મધ્યમ પુરુષ માત્ર બાહ્ય
વેશ, આડંબર, ચમત્કાર, મંત્રો, તંત્રો વગેરેમાં ન ખેંચાતાં તે
ધર્મના આચાર-વિચાર કેવા છે તેની પરીક્ષા કરીને જો ધર્મના
આચાર-વિચાર પવિત્ર હોય તો જ તે ધર્મનો સ્વીકાર કરે છે.
પણ ત્રીજો પંડિત પુરુષ તો નથી જોતા કેવળ બાહ્ય વેશ,
આડંબર, ચમત્કાર, મંત્રો તંત્રો કે પવિત્ર આચાર-વિચાર પણ
તે ધર્મના સિદ્ધાંતો-આજ્ઞાશાસ્ત્રો સાચા છે કે નહિ? તેની
બરાબર પરીક્ષા કરે છે. શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતોનો આચારો સાથે
સુમેળ સધાવો જોઈએ.

આચારો તો સારા પવિત્ર બતાવેલા હોય કે જ્ઞાન દો,
શીલ પાળો, તપ કરો, અન્ન ધરો, વ્રત પાળો વગેરે, પણ

૨૦ : ષોડશક પ્રવચનો

સિદ્ધાંત એવો બતાવેલો હોય કે આત્મા તો એકાંતે કુટસ્થ નિત્ય છે અથવા એકાંતે અનિત્ય છે; તો પછી કુટસ્થ નિત્ય એવા આત્માને આચારો પાળવાથી શું લાભ થવાનો છે? વ્રત નિયમોના કે આચારોના પાલનથી આત્મામાં કાંઈ પરિવર્તન તો આવવાનું નથી, તો પછી વ્રત નિયમોના પાલનથી કશુંદો શો?

મેહું કપડું ઊભું થવાનું જ નથી તો પછી ધોવાની મહેનત કોણ કરે?

આત્મા પોતે જ એકાંતે ક્ષણિક હોય, ક્ષણભંગુર હોય તો કોના સુખ માટે વ્રત નિયમનું પાલન કરવાનું?

જે આત્મા માટે વ્રત નિયમનું પાલન કરવાનું છે તે આત્મા પોતે જ જો એક ક્ષણ પછી સર્વથા નાશ પામી જવાનો હોય તો પછી વ્રત નિયમોના પાલનથી કશુંદો શો? કોણ એવી વ્યર્થ મહેનત કરે?

માટે આત્માનું સ્વરૂપ જો પરિણામી નિત્ય માનવામાં આવે તો જ આ વ્રત નિયમો અને આચારપાલન સાર્થક બની શકે.

હવે બાલજીવ એટલે વિવેક વિનાનો, શુભદોષની પરીક્ષા-સારા ધોટાની પરીક્ષા કરવાની જેનામાં વિવેકશક્તિ નથી એવો અજ્ઞાન જીવ. જોકે પોતે છે ધર્મથી, પણ સાચા ધર્મની પરીક્ષા કરવાની તેનામાં ક્ષમતા ન હોવાથી ફક્ત ધર્મનું કે ધર્મશુરુતું બાહ્ય લિંગ-વેશ, ચમત્કાર, મત્રો તત્રોની વાતોથી

લોળવાઈ જઈને જૂકી પડે છે. ધર્મથી દોષા છતાં સાચા ધર્મને મેળવી શકતો નથી. અને ખોટા-મિથ્યા ધર્મને સાચો ધર્મ માનીને, કુશુરને સુશુરુ માની લઈને સાચા ધર્મથી, સાચા શુરુથી ભ્રષ્ટ થાય છે.

ન્યારે મધ્યમ પુરુષ મધ્યમ વિવેકવાળો હોવાથી એકલા ખાલી ધર્મના બાહ્ય આડંબરથી કે ચમત્કારો, મંત્રો તંત્રો જોઈને લોળવાઈ ન જતાં ધર્મના આચારો, તે ધર્મના ધર્મ-શુરુનો આચાર-ચારિત્ર કેવું છે તેની પરીક્ષા કરીને પથી જ તે ધર્મનો અને ધર્મશુરુનો સ્વીકાર કરે છે. ચારિત્રહીન ખાલી સાધુવેશનો એ પૂબરી નથી હોતો. જે ધર્મમાં માંસાહાર, દારૂ, પરસ્ત્રીગમન, શુગાર, શિકારત્યાગનો નિબંધ નથી, શીલ, સદાચાર, દાન, દયા, દમ ઉપર ભાર મૂકવામાં નથી આવ્યો, મોક્ષદુર્ધર્ય નથી, પરલોકની માન્યતા નથી, આત્માના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર નથી એવા ધર્મને અને આચારવિહીન ધર્મશુરુનો આ મધ્યમ વિવેકી પુરુષ કદીએ સ્વીકાર કરવા તૈયાર થતાં નથી. ચારિત્ર-આચાર પાલન ઉપર જ તેની ખાસ ચોંટ હોય છે.

આચાર સારો ન હોય તો તે ધર્મનો કે ધર્મશુરુનો પડછાયો પણ તે લેવા માગતો નથી.

ન્યારે પંડિત પુરુષ શ્રેષ્ઠ વિવેકવાળો હોવાથી તે માત્ર નથી પામતો સંતોષ બાહ્ય વેશ, આડંબર, મંત્રો તંત્રો, ચમત્કારો દેખી કે નથી પામતો સંતોષ બાહ્ય આચાર વિચારથી. પણ તે તો ધર્મના સિદ્ધાંતોને સત્યની કસોટી ઉપર, તર્કની કસોટી

ઉપર ચઢાવે છે અને જો તે ધર્મના સિદ્ધાંતો સાચા તર્કશુદ્ધ હોય અને આચારને અનુકૂળ હોય તો જ તે ધર્મનો સ્વીકાર કરે છે.

આગમતત્ત્વની પરીક્ષા કરીને જ તે ધર્મનો સ્વીકાર કરે છે. જે ધર્મશાસ્ત્ર કપ, છેદ અને તાપની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થાય તેનો જ તે સત્ય ધર્મશાસ્ત્ર તરીકે સ્વીકાર કરે છે.

કેટલાક ધર્મશાસ્ત્રો કપ પરીક્ષામાં જ ફેઈલ (નાપાસ) થઈ જાય છે, તો કેટલાક ધર્મશાસ્ત્રો છેદ પરીક્ષામાં ફેઈલ (નાપાસ) થઈ જાય છે, તો કેટલાક ધર્મશાસ્ત્રો તાપ પરીક્ષામાં ફેઈલ થઈ જાય છે ત્રણે પરીક્ષામાં જે ધર્મશાસ્ત્રો સારી રીતે ઉત્તીર્ણ થાય તેનો જ આ બુધપુરુષ સ્વીકાર કરે છે. તેને જ સાચા ધર્મ તરીકે સ્વીકારે છે.

કારણ કે ધર્મ-અધર્મની વ્યવસ્થાનું નિયામક ધર્મશાસ્ત્ર છે. પણ ધર્મશાસ્ત્ર જ ખોટું હોય; તેણે કહેલી-પ્રતિપાદન કરેલી વસ્તુઓ કલ્પિત હોય, તર્કમાં સંગત થતી ન હોય તો તે ધર્મશાસ્ત્ર ધર્મ-અધર્મનું નિયામક બની શકતું નથી. જેવી જગતની અને જગતના પદાર્થની સ્થિતિ છે-સ્વરૂપ છે તેવું જ સ્વરૂપ બતાવે તે જ સાચું ધર્મશાસ્ત્ર કહેવાય.

ધર્મશાસ્ત્રોએ કહેલી વાતોનું સમર્થન-સંગતિ મળવી જોઈએ. ગમે તેમ ત્યાં તુચ્છ કે ટાઢા પહોરનાં ગપ્પા મારેલાં ન જોઈએ.

જે ધર્મમાં શુદ્ધ નિર્દોષ દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મ-તત્ત્વનું પ્રતિપાદન કરેલું હોય, સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને

સમ્યગ્ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગનું સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન કરેલું હોય તે જ ધર્મ સાચો સમજવો.

ધર્મશુરુની શોધમાં કે પરીક્ષા કરતાં માત્ર સાધુનો વેશ, વાગ્યાતુર્ય, લેખનશક્તિ, કવિત્વશક્તિ, મંત્રો-તંત્રો કે ચમત્કારો જોવા નહિ જોઈએ. લોકરંજન માટે લોકોને પોતાના ભક્ત બનાવવા, માન પૂજા યાત્રા માટે એવા દંભી સાધુઓ લોળા લોકોને મંત્ર તંત્રો અને ચમત્કારો બતાવીને પોતાને વશ કરી લે છે. લોળા લોકો આવા દંભી વિષય લાલચુ સાધુને સાચા ધર્મશુરુ માની ખેસે છે.

મધ્યમ પુરુષ ધર્મશુરુની શોધ-પરીક્ષા કરતાં તે સાધુનો બાહ્ય વેશ, આડંબર, મંત્રો તંત્રો, ચમત્કારોને ન જોતાં તેનું ચારિત્ર કેવું છે તે જુએ છે. ધર્મશુરુનું ચારિત્ર પવિત્ર હોય તો જ તેનો ધર્મશુરુ તરીકે સ્વીકાર કરે છે.

પણ પંડિત પુરુષ તો સાચા ધર્મશુરુને મેળવવા માત્ર તેનો સાધુવેશ અને ચારિત્રની ક્રિયાઓ જ નથી જોતો, પણ તે સાધુનું જીવન શાસ્ત્રાનુસારી છે કે નહિ ? ઉત્સર્ગ અને અપવાદ મુજબનું છે કે નહિ ? આગમ તત્ત્વોના, સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંતના ભણુકાર છે કે નહિ ? વગેરે આગમતત્ત્વ ધર્મશુરુનું જોઈને-તપાસીને પછી ધર્મશુરુ તરીકે તેનો સ્વીકાર કરે છે. કેવળ સાધુનું સંયમ, તપ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, જાપ, ઉચ્ચ વિહાર, ગોચરી પાણીની નિર્દોષ ગવેષણા, સમિતિશુષ્ણિનું પાલન ન જોતાં તેનું જીવન આગમાનુસારી-જિનાસા મુજબનું કેટલું છે?

૨૪ : પોઝશક પ્રવચનો

તે ખાસ જુને છે અને સાધુનું જીવન જિનાજા મુજબનું લાગે
તો જ તે સાધુને ધર્મશુરુ તરીકે સ્વીકારી તેના ચરણ કમળની
ભાવથી સેવા કરે છે.

પંડિત પુરુષ નથી ઝટ ઝૂકી જતો સાધુવેશને કે ખાસ
આચારને. પણ તે વેશ અને આચાર આગમાનુસારી હોય
તો જ તે સાધુના ચરણોમાં ઝૂકે છે.

હવે આ અંગેનો વિશેષ વિચાર ક્રમશઃ થશે.

ત્રીજું પ્રવચન સમાપ્ત

પ્રવચન ૪

ધર્મ અને ધર્મગુરુની પરીક્ષાનો અધિકાર ચાલે છે. ત્રાચા ધર્મની શોધ કરતાં પહેલાં ત્રાચા ધર્મગુરુની પરીક્ષા કરવી ખાસ જરૂરી છે કારણ કે ધર્મ ધર્મગુરુ પાસેથી લેવાનો છે, મેળવવાનો છે, શીખવાનો છે. માટે તે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે 'ગુરુમન્તરેણ ઘર્મો ન ભવતિ' ગુરુ વગર ધર્મ ન હોય. પણ ગુરુમાં ત્રાચા ગુરુનાં લક્ષણ હોય તે જ તેમની પાસેથી ત્રાચા ધર્મ મળે.

યોગશાસ્ત્રના ખીજા પ્રકાશનાં પૂજ્યપાદ કલિકાલ સર્વજ્ઞ સરસ્વતીલખધવરદાન ભગવાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ ત્રાચા ગુરુનું લક્ષણ ખતાવતાં કહે છે કે—

મહાવ્રતધરા ધીરા, મૈક્ષમાત્રોપર્જાવિનઃ ।

સામાયિકસ્થા, ઘર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥૮॥

ધર્મગુરુનાં લક્ષણો :-

મહાવ્રત પાળવામાં ધીર (વીર), માધુકરી નિર્દોષ સિદ્ધા-વૃત્તિથી જીવનારા, સમભાવમાં રહેલા અને શુદ્ધ વીતરાગ કથિત ધર્મનો જ ઉપદેશ આપનારા ગુરુ હોય.

પ્રશ્ન :- મહાવ્રત એટલે શું ?

હિંસા, જૂઠાં ચોરી, મૈથુન અને પરિચ્છેદકામી પાપોનો મન, વચન, કાયાથી, ત્રિવિધે ત્રિવિધે પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક જીવનપર્યંત ત્યાગ કરવો તેને મહાવ્રત કહેવાય છે.

નાના મોટા કોઈપણ જીવને મન, વચન, કાયાથી, જાતે મારતા નથી, બીજા પાસે મરાવતા નથી અને કોઈ મારતો હોય તો તેને સારો માનતા નથી (અનુમોહન કરતા નથી). આવી સર્વથા જાવજીવ જીવહિંસા ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી તેને પ્રથમ મહાવ્રત કહેવાય છે.

નાનું કે મોટું જૂઠું મન, વચન, કાયાથી જાતે બોલતા નથી, બીજા પાસે બોલાવતા નથી અને કોઈ જૂઠું બોલતો હોય (બોલતો હોય) તો તેને સારો માનતા નથી. આવી સર્વથા જૂઠું ન બોલવાની યાવજીવની પ્રતિજ્ઞા કરવી તેને બીજું મહાવ્રત કહેવાય છે.

નાની કે મોટી ચોરી મન, વચન, કાયાથી જાતે કરતા નથી, બીજા પાસે કરાવતા નથી અને કોઈ ચોરી કરતો હોય તેને સારો માનતા નથી. આમ સર્વથા ચોરી ન કરવાની જાવજીવ સુધી પ્રતિજ્ઞા કરવી તેને ત્રીજું મહાવ્રત કહેવાય છે.

દેવી સાથે, મનુષ્ય સ્ત્રી સાથે, તિર્યંચ સ્ત્રી સાથે સર્વથા મન, વચન, કાયાથી મૈથુન ન જાતે સેવવું, બીજા પાસે સેવાવવું નહિ અને કોઈ મૈથુન સેવતો હોય તો સારો માનવો નહિ. આમ સર્વથા મૈથુન ન સેવવાની જિંદગી સુધી પ્રતિજ્ઞા કરવી તેને ચોથું મહાવ્રત કહેવાય છે.

નાનો કે મોટો, અદ્ય કે બહુ સોના ચાંદી રૂપિયા જમીન ઘર દુકાન વગેરે પરિચ્છેદ મન, વચન, કાયાથી જાતે રાખવો નહિ, બીજા પાસે રખાવવો નહિ અને કોઈ પરિચ્છેદ રાખતો

હોય તેને સારો માનવો નહિ. આમ સર્વથા પરિચ્છેદ ન રાખવાની જિંદગી સુધી પ્રતિજ્ઞા કરવી તેને પાંચમું મહાવ્રત કહે છે. અને છઠ્ઠું રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રત પાળતા હોય તેને પંચ મહાવ્રતધારી કહેવાય.

આ પ્રથમ લક્ષણ વગરતો કોઈ પણ દુનિયાની મહાન ગણાતી વ્યક્તિ પણ ધર્મગુરુની કોટીમાં કદીયે આવી શકતી નથી. દુનિયાના લોભા અજ્ઞાન લોકો ભલે પંચમહાવ્રતધારી વ્યક્તિ વિના પણ ધર્મગુરુ કોઈને માની બેત્રી બંધ એથી નથી આત્મકલ્યાણ ધર્મગુરુ ધર્મને બેત્રી ગયેલી વ્યક્તિનું કે નથી કલ્યાણ તેના અનુયાયીઓનું.

ઉપરોક્ત પંચમહાવ્રતના પાલન વગર કોઈપણ વ્યક્તિ જૈન ધર્મમાં ધર્મગુરુ બની શકતી નથી. ગુરુતત્ત્વ સંપૂર્ણ પાપના અને પૈસા પત્નીના ત્યાગવાળું બેઈએ. મોહમાયાના બંધનોથી સર્વથા મુક્ત બેઈએ.

સ્વયં સાંસારિક મોહમાયામાં ફસાયેલો ગુરુ બીજાને શી રીતે તે માયાના બંધનોથી છોડાવો શકવાનો હતો? છૂટેલો બીજાને છોડાવી શકે. માયાથી મુક્ત ગુરુ જ બીજાને માયાથી મુક્ત કરી શકે. ધર્મગુરુ ધર્મને બેકેલામાં જ સાંસારિક પૈસા પત્ની પરિવાર જમીન જાગીરનો મોહ ઠાંસીને ભર્યો હોય તેવા ધર્મગુરુના ઉપદેશની અન્નર શ્રોતાએ ઉપર શી ધવાની હતી? આચરણ વગરનો કેવળ ઉપદેશ પાણીમાં પડેલી રેખા જેવો લક્ષણથી છે. ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર સંપૂર્ણ ચારિત્રશીલ

૨૮ : પોષક પ્રવચનો

ત્યાગી હોય તો જ શ્રાતાઓના હૃદય સુધી ઉપદેશનું પાણી પહોંચે.

ખીનું લક્ષણ છે માધુકરી-લિક્ષાથી જીવનનિર્વાહ કરનારા હોય. ન જાને રસોઈ પકાવે, પકાવરાવે કે પોતાના માટે પકાવેલી લે. ગૃહસ્થોએ પોતાના કુટુંબ માટે જે આહારપાણી તૈયાર કરેલા હોય તેમાંથી થોડુંક થોડુંક દરેક ઘરમાંથી લઈ જાવી પોતાના અંયમદેહનો નિર્વાહ કરનારા.

ત્રીનું લક્ષણ સમભાવમાં રહેલા હોય. શત્રુ-મિત્રમાં, શ્રીમંત-ગરીબમાં, સુખ-દુઃખમાં, અનુકૃપતા-પ્રતિકૃપતામાં, તૃષ્ણુ-મણ્ણિમાં, સોના-પથ્થરમાં સમભાવને ધારણ કરનારા હોય.

ચોથું લક્ષણ શુદ્ધ વીતરાગ કથિત ધર્મનો જ લોકોપકાર માટે ઉપદેશ આપનારા ધર્મગુરુ હોય. લોકોમાં જે અર્થકામની વાતો સહજ છે. અને સંસારવર્ધક છે તેનો ઉપદેશ-આદેશ-પ્રેરણા કરનારા ધર્મગુરુ ન હોય મોક્ષદાયક સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ ખતાવેલા ધર્મનો જ કરુણાલાવર્ધી ઉપદેશ આપે.

આ ચારે લક્ષણો સાચા ધર્મગુરુમાં હોવા જોઈએ. અને આવા ધર્મગુરુની સેવા વિનય કરનાથી સાચા ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે.

નિઃસ્વાર્થી-નિઃસ્પૃહી સાચા ધર્મગુરુઓ જ જગતને સાચો જીવનરાહ-આત્મકલ્યાણનો માર્ગ ખતાવી શકે છે. ઉપદેશના ખદલામાં કાંઈ લેવાની જરાયે વૃત્તિવાળા ધર્મગુરુ ન હોવા જોઈએ.

આપણે ધર્મપરીક્ષાના અધિકાર ઉપર વિચારણા શરૂ કરી છે. ધર્મની પરીક્ષા કરવી તે કાંઈ સામાન્ય વાત નથી. જ્યતની કિંમતીમાં કિંમતી ગણાતી વસ્તુઓ જેવી કે હીરા, પન્ના, મોતી, સોનું જ્યેરાતની પરીક્ષા કરતાં લાખોગુણી કડીન વાત ધર્મપરીક્ષાની છે.

લલલલા ભેદબ્રાજે, મોટા મોટા પંડિત ગણાતા લોકો પણ ધર્મની પરીક્ષા કરવામાં નિષ્ફળ ન્તય છે. વિવેક શક્તિના વિકાસ વગર, ગુન્નુ-દોષના વિશિષ્ટ વિવેક વગર સાચા ધર્મની પરીક્ષા કરવી દુઃશક્ય છે.

કન્યાની પરીક્ષા કરવી સહેલી, સારા લક્ષણવંતા ઘોરાની પરીક્ષા કરવી સહેલી, મારા માણુવની પરીક્ષા કરવી સહેલી છે, પણ સાચા ધર્મની પરીક્ષા કરવી ઘણી જ કડીન છે.

ચોરાશીલાખ યોનિઓમાં ૬૬-૬૬ લાખ દુર્ગતિઓની યોનિઓ મહાકપ્ટે વટાવી વટાવીને માંડ માંડ માનવલવ સુધી જીવ આવી ગયો. માનવલવ એટલે ધર્મક્રમાણીનો ખત્તર. આ માનવલવરૂપી ખત્તરમાં આવીને ધર્મધન જ ક્રમાણું લેઈ એ. ધર્મધન ખોવાતું કામ તો થાય જ કેમ ? તમે માનવલવરૂપી ખત્તરમાં આવીને ધર્મધન જ ક્રમાયા છો ? કે પાપના ગંજ આત્મામાં ખડકયા ?

વિષયલોભુષી જીવ પાપક્રમાણી સિવાય બીજું શું કરે ? ધર્મક્રમાણી માટે વિષયવિરાગ વીતરાગ પૂજા વગેરે જરૂરી છે.

તમને તો માનવલવ ઉપરાંત આર્યદેશ, આર્યકુલ, નૈનકુળ, પાંચે ઈન્દ્રિયોની પરિપૂર્ણતા, મનની સ્વસ્થતા, દીર્ઘાયુ,

આરોગ્ય, વીતરાગદેવ, ત્યાગી ગુરુઓ, સર્વસ કથિત હયામય ધર્મ, શત્રુજય, ગીરનાર જેવાં સર્વોત્તમ તીર્થોની સ્પર્શના મળી. આટઆટલી ભવસાગર તરવાની, ધર્મકમાણી કરવાની ઉત્તમ સામગ્રી મળી છે, છતાં ત્રિહંગીના મોટાલાગના વર્ષો શાની સાધના પાછળ ગયા ? ધર્મકમાણી પાછળ કે પાપકમાણી પાછળ ? તેનો જરા વિચાર તો કરજો.

માનવભવને ઉચિત તમારું કર્તવ્ય શું ? તેનો ઊંડો વિચાર કદી કર્યો છે ખરો ? માનવભવને ઉચિત શું ?

લોગ કે ત્યાગ ?

હિંસા કે અહિંસા ?

સત્ય કે અસત્ય ?

દાન કે પરિગ્રહ ?

વિરતિ કે અવિરતિ ?

દેવગુરુ સેવા કે પૈસા પત્ની સેવા ?

શાસન સેવા કે ઘર દુકાનની સેવા ?

અર્થકામનો પુરુષાર્થ કે ધર્મનો પુરુષાર્થ ?

આવાપીવાનું કે તપશ્ચર્યા ?

મૈથુન કે બ્રહ્મચર્યા ?

સ્વાર્થ કે પરોપકાર ?

આ ઉપરોક્ત પ્રશ્નો તમારા આત્માને જરા એકાંતમાં પૂછજો તો ખરા ?

જે માનવભવથી મોક્ષે જવાય, જે માનવભવથી નરમાંથી નારાયણ બનાય તે માનવભવનો તમે અત્યાર સુધી શામાં

ઉપયોગ કર્યો? અને હવે પછી શામાં ઉપયોગ કરવાનો મનો-
રથ રાખો છો? તેનો મને જરા જવાબ આપશો ખરા?

હલકા જન્મોમાં, હલકા કુળોમાં, હલકી બલિઓમાં જન્મીને
તો અનંતીવાર હલકાં પાપકાર્યો કર્યાં પણ હવે આવા ઉત્તમ
માનવ જન્મમાં ઉત્તમ કામો નહિ કરો તો ઉત્તમ ગતિ ક્યાંથી
મળશે? ઉત્તમ ધર્મકાર્યો-પુણ્યકાર્યો કરવાના ભવમાં હલકાં
પાપકાર્યો-અધમ કાર્યો ન કરાય.

માનવભવને ઉચિત તમારું કામ કાર્યક્ષેત્ર હોવું જોઈએ.

મોહના પગ મજબૂત થાય, અનાદિકાલીન કુસંસ્કારોના
કચરા વધે, કર્મનાં દેવાં વધે એવું તો આ ઉત્તમ જૈન માનવના
ભવમાં નહિ કરોને?

પાંચ-પચ્ચીસ-પચાસ વર્ષની સુખસગવડો માટે લગભગ
આખી જિંદગી આખી દીધી. પણ ભાવિના અનંતકાળના સુખ
માટે શું કર્યું?

પાંચ-પચ્ચીસ વર્ષની સુખસગવડ ખાતર તમારો
ભવિધ્યનો અનંતો કાળ દુઃખભર્યો ન બનાવશો.

સુખ ખાતર સટોડિયા ન બનતા. સાચું સુખ ભેઠવું
હોય તો મળેલું વૈષયિક સુખ છોડતાં શીખો. ભૌતિક સુખનો
રાગ જ પાપની જડ છે. દુઃખનો દ્વેષ એ દોષોની
જડ છે.

અનંત પુણ્યની રાશિના પ્રભાવે તમને આ બધી ઉત્તમ
ભવસાગર તરવાની ઉત્તમ સામગ્રી મળી છે પણ તેની કિંમત

નથી. રૂબતા મનુષ્ય આગળ હોડી સામે આવીને ઊભી છે, છતાં પાગલ તે હોડીની ઉપેક્ષા કરે છે. ધર્મની હોડી તમને રૂબતા ઉગારી લેવા સામે આવી ઊભી છે છતાં મોહમદિરામાં મસ્ત બનેલો તે હોડીને ઠોકરે મારે છે-ઠોકડી ઉડાડે છે.

જે માનવનું ભવિષ્ય અંધકારમય હોય તેને સારું કરવું ન ગમે, સાચા હિતસ્વીની વાત પણ ન રૂચે. ત્યાગ, તપ અને વૈરાગ્યનો સારો ઉપદેશ પણ ન ગમે. પણ સાચા ધર્મગુરુઓ તો તમને આમાના હિતનો જ ઉપદેશ આપવાના.

આજે તમે એક જૈનકુળના પ્રભાવે કેટકેટલા પાપોથી બચી ગયા છો તેની ખબર છે ? તમારાથી એક કીડી પણ અબાણુતાં મરી જાય છે તો દિલમાં અરેરાટી થઈ જાય છે. ત્યારે ખીજા હલકા કુળોમાં જન્મેલાઓને સાપ, વીંછી જેવા પંચિન્દ્રિય જીવો મારવામાં ચે હૈયામાં જરાયે અરેરાટી થતી નથી. ઉપરથી તે મારવામાં બહાદુરી સમજે છે. માનવોને નુકસાનકર્તા પ્રાણીઓનો નાશ કરવો એમાં વળી પાપ શાનું ? એમ ઉપરથી જોલે છે. તો આજકાલ તો ખીજાં પ્રાણીઓ કરતાં માનવો જ માનવોની કતલ કરે છે તો કાલે તેઓ માનવોને પણ મારી નાંખવાની વાત કરે તો નવાઈ નહિ ને ?

જગતના માનવોને જેટલું નુકસાન ખીજા અજ્ઞાન પ્રાણીઓએ નથી કર્યું તેનાથી લાખોગુણું નુકસાન વિદ્વાન ગણ્યાતા બહુલો માનવીએ કર્યું છે અને કરી રહ્યા છે પૂર્વ યોજિત ખૂનો, છેતરપિંડી, કગાઈ, ત્રિશ્વાસઘાત, લૂંટફાટ વગેરે પાપો કોણ કરે છે ? માનવો કે પશુઓ ? બહેન, બેટી, વહુની

લાજ લૂટે છે તે પશુઓ કે માનવો ? માનવો જ ને ? તો કાણ સબને વધુ પાત્ર ગણાય ? માનવ જ ને ?

પશુ-પક્ષીઓની ફરિયાદ સાંભળનાર કોઈ કોર્ટ કચેરી સરકારે સ્થાપી નથી, નહિતર રોજની તે પશુ-પક્ષીઓની તે કોર્ટ કચેરીમાં કેટલી બધી ફરિયાદો આવે ? પણ તે બિચારા પશુઓ અબોલા, ગરીબ, અશક્ત એટલે માનવોને જેમ કાવે તેમ પોતાના સ્વાર્થ ખાતર તેઓની કતલ કરી શકે એમને ?

મોટે ભાગે નિર્દોષ પશુ-પંખીઓની જ માનવો પોતાના કેવળ સ્વાર્થ માટે ઘેર કતલ કરી નાંખે છે. માંસાહાર વધ્યો એટલે માનવોમાં કૂરતા વધી, કડુણા ગઈ. બુદ્ધિ બ્રૂટ થઈ એટલે આર્ય જાનવો પણ અનાર્ય માનવો જેવાં હલકાં કામ કરવા લાગ્યા છે. હલકું ખાય, ન ખાવા લાયક ખાય તેના વિચારો ઉત્તમ-પવિત્ર ક્યાંથી રહેવાના ?

માનવ જાતનું રક્ષણ કે સાચું કલ્યાણ કરવું હોય તો આજના માનવને માનવ ઉચિત શુદ્ધ ખોરાક આપો. જંગલના સિંહ વાઘ જેવો ખોરાક ખાનાર માનવ ત કિંસક પ્રાણીઓ જેવો કૂર બને તેમાં નવાઈ શું ?

માનવતાની બધી વાતો કરે છે પણ માનવતા લાવવાના સાચા ઉપાયો તરફ આંખ-મિંચામણાં કરે છે. કારણુ વગર કાર્ય કદી ન બને.

ઉપનિષદ્માં પણ કહ્યું છે કે :-

આહારશુદ્ધો સત્ત્વશુદ્ધિઃ ।

પો. પ્ર. ૩

આહારની શુદ્ધિમાં સત્વશુદ્ધિ રહેલી છે. સત્વશુદ્ધિથી જ સાચો ધર્મ થાય છે. માટે સાચા ધર્મના અર્થીએ આહારશુદ્ધિ માટે પણ ધ્યાન આપવું પડશે. માનવ માટે આહાર ઉપરાંત તેના વાંચન, સહવાસ, દર્શન, રહનસહન અને દિનચર્યાનો પણ વિચાર કરવો પડશે.

આજના માનવને સાચો માનવ બનાવવા શુદ્ધ શાકાહારી આહાર, હોટલ અને રેસ્ટોરન્ટનાં હલકાં ખાનપાન બંધ કરાવવાં પડશે. અપ્રિલભ સાહિત્ય પડાવી લેવું પડશે. સિનેમાગૃહો બંધ કરવાં પડશે. સહશિક્ષણ બંધ કરવું પડશે. સાદાઈ, પરિશ્રમ, પરેશકાર, દયા, દાન, સદાચાર અને તપ ત્યાગના નવા જીવન પાઠો શીખવવા પડશે.

ન્યાયનીતિ અને પ્રમાણિકતાથી જીવન જીવતાં શીખવવું પડશે. માતાપિતા, કલાચાર્ય અને ધર્મગુરુઓની પૂજા-સન્કાર કરવાનું શીખવવું પડશે.

દીનદુઃખીને મદદ કરવાનું શીખવવું પડશે.

થોડામાંથી થોડું પણ આપતાં શીખવવું પડશે. ખવડાવીને ખાતાં શીખવવું પડશે. પડતાને ઝીલા કરવાનું શીખવવું પડશે. ચઢતાને પાડે નહિ, તેના ચાઠ લણાવવા પડશે.

હરામનું ખાવું નહિ, જેનું આધું તેનું લૂણ વાળવાનું શીખવવું પડશે. ઉપકારીના ઉપકારને ચાદ રાખી કૃતજી બનવાનું શીખવવું પડશે. જેવાના સાચા પાઠો લણાવવા પડશે.

શું ખાવું, કેટલું ખાવું, ક્યારે ખાવું, શા માટે ખાવું વગેરે બાબતો પણ અજના માનવને શીખવવી પડશે.

આવક પ્રમાણે ખર્ચ કરવાનું પણ શીખવવું પડશે.

ખોટા વ્યસનોથી મુક્ત થવાનું પણ શીખવવું પડશે.

પાપનો ડર, પરત્નોકની ચિંતા પણ જગાડવી પડશે.

દેવ, ગુરુ, ધર્મની સેવા તરફની પણ વૃત્તિ જગાડવી પડશે.

માનવજીવનનાં ઉચ્ચ મૂલ્યો પણ શીખવવાં પડશે.

હું કોણ? અને મારું શું? તેનું જ્ઞાન પણ આપવું પડશે.

એકલું અક્ષરજ્ઞાન આપે કાંઈ નહિ વળે. બી. એ., એમ.

એ., સી. એ. ની ટીકીઓ લીધેલા માનવો વધ્યા, પણ દિલની દિલાવરતા ઘટી ગઈ.

માનવનું જીવનધોરણ જિંચું આવ્યું પણ ન્યાય, નીતિ અને સદાચારનું ધોરણ ખૂબ નીચે ઊતરી ગયું.

માનવની કિંમત પૈસા પદ પદનીથી થવા માંડી ત્યારથી માનવમાંથી માનવતાએ વિદાય લીધી.

સાચા ધર્મની પરીક્ષાની મૂળ વાત આવે છે. હવે સત્ય ઘણું યથાગયો હોવાથી તે અંગેનો વિશેષ વિચાર કમશઃ કરીશું—

ચોથું પ્રવચન સમાપ્ત

પ્રવચન ૫

પ્રથમ ષોડશકમાં ધર્મપરીક્ષાનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. સાચા ધર્મની પરીક્ષા કરતાં પહેલાં જેમ ગર્ભકાલના વ્યાખ્યાનમાં ધર્મગુરુના લક્ષણનો વિચાર કર્યો, તેમ ધર્મનું પ્રતિપાદન કરનારા ધર્મશાસ્ત્રોની પણ પરીક્ષા કરવી જોઈએ.

કહ્યું છે કે--

ધર્માધર્મ વ્યવસ્થાયાઃ શાસ્ત્રમેવ નિયામકમ્ ।

ધર્મ-અધર્મની વ્યવસ્થાનું નિયામક શાસ્ત્ર છે. એટલે આને ધર્મ કહેવાય અને આને અધર્મ કહેવાય તેની સમજ આપનાર શાસ્ત્ર છે. માટે શાસ્ત્રની પણ પરીક્ષા કરી લેવી, જેથી ધર્મની પરીક્ષા કરવાનું સરળ બની જાય.

જેમ સોનાની પરીક્ષા ત્રણ રીતે થાય છે. કપ, છેદ અને તાપથી સોનું સાચું છે કે ખોટું તેની ચકામણી કરવા પ્રથમ તો તેને કસોટીના પથ્થર ઉપર ઘસવામાં આવે છે. કપ પરીક્ષામાં કદાચ ઉત્તીર્ણ થઈ ગયું પણ અંદરમાં ગોટાળો દેખાય તો તે સોનાને કાપે-છેદે. તેમાંથીએ કદાચ પસાર થઈ ગયું તોપણ આખરી પરીક્ષા માટે તેને અગ્નિમાં નાંખે છે. તેમાં જો જરાયે ઝાંખું ન પડે અને ઉપરથી તેને ચળકાટ વધે તો આ સોનું સા. ટચનું છે એમ માનિત થાય છે, એમ શાસ્ત્રની

પરીક્ષાની પણ ત્રણ રીત જ્ઞાનીઓએ બતાવી છે. કય, છેદ અને તાપથી શાસ્ત્રની પણ બરાબર પરીક્ષા કરી લેવી.

પ્રશ્ન :—શાસ્ત્રની કય પરીક્ષા કરવી એટલે શું ?

જવાબ :—શાસ્ત્રે પોતે બતાવેલા વિધિનિષેધોમાં પરસ્પર વિરોધ તો નથી આવતાં ને ? તેની તપાસ કરવી તેને કય પરીક્ષા કહેવાય છે. એક બાજુ ‘માહિંસ્યાત્ સર્વ ભૂતાનિ’ એમ કહી અહિંસાનું સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન કર્યું અને બીજી બાજુ ‘સ્વર્ગકામો યજેત્’ સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળાએ યજ્ઞ કરવો. ભલે પછી તે યજ્ઞમાં પશુવધ થતા હોય તોપણ વાંધો ન બતાવ્યો. આનું નામ વદતો વ્યાઘ્રાત કહેવાય.

શાસ્ત્રના વિધિનિષેધ વાક્યોમાં પરસ્પર વિરોધ આવ્યો. એક બાજુ અહિંસાનું વિધાન અને બીજી બાજુ તે જ શાસ્ત્રમાં હિંસક યજ્ઞ કરવામાં સ્વર્ગપ્રાપ્તિ બતાવી હિંસાનું સમર્થન કર્યું. માટે આવાં શાસ્ત્રી કય પરીક્ષામાં જ નાપાસ થાય છે.

પ્રશ્ન :—શાસ્ત્રની છેદ પરીક્ષા એટલે શું ? શાસ્ત્રમાં બતાવેલા વિધિ-નિષેધ તો બરાબર હોય, પણ તે વિધિ-નિષેધોનું યોગ-ક્ષેમ કરનાર પુષ્કળ આચારપાલન ન બતાવ્યું હોય તો તે શાસ્ત્ર છેદ પરીક્ષામાં ભેડી બંધ છે.

દાખલા તરીકે, અહિંસાનું વિધાન કર્યું અને હિંસાનો નિષેધ તો કર્યો. પણ અહિંસાનું પાલન થાય એવી ક્રિયાઓ, એવું નિર્દોષ અહિંસક જીવન જીવવાની પદ્ધતિ ન બતાવેલી હોય, હિંસક ધંધા, હિંસક કામોથી બચવાના સાચા રસ્તા

બતાવેલા ન હોય તો કેવળ વિધિનિષેધ બતાવવાનો બહુ અર્થ સરતો નથી.

જેમ આપણે ત્યાં અહિંસાનું વિધાન કર્યું તો સાથે સાથે સમિતિ શુષ્કિનું પાલન વ્રત નિયમોનું પાલન પણ બતાવ્યું. જેથી અહિંસાનું પાલન બની શકે. સાધુની ગોચરીની ગવેષણામાં પણ કેટલી બધી જયણા જાળવવાનું જણાવેલું છે ?

કાચા પાણીવાળા હાથથી કોઈ ગોચરી પાણી વહોરાવે તો લેવું નહિ, ઠાચી વનસ્પતિ ઉપર વસ્તુ ઉઠાવીને વહોરાવે તોપણ સાધુએ લેવું નહિ.

અનાજ દળતી, પીસતી, વીણતી બાઈના હાથે ગોચરી વહોરવી નહિ. પોતાના નિમિત્ત બનાવેલાં આહારપાણી લેવાં નહિ.

અંધારું હોય ને દીવો કરીને સાધુને વહોરાવે તોપણ સાધુએ વહોરવું નહિ.

બાઈ ગર્ભવતી હોય અને છેલ્લો મહિનો જતાં હોય તો બેઠેલી ઊભી થઈને કે ઊભી થયેલી બેસીને વહોરાવે તોપણ લેવું નહિ. ગર્ભના જીવને અને ગર્ભવતી બાઈને બેસ ઊઠ કરવાથી પીડા થાય માટે. સામે ઉપાશ્રયે લાવીને સાધુને વહોરાવે તોપણ સાધુ વહોરે નહિ.

એમ સાધુ સ્થંડીત્ર ભૂમી જાય (સંડાસ જવા) ત્યાં પણ કેટકેટલી સાવધાની જ્ઞાનીઓએ આપી છે. માત્રુ, ઠલ્લો, પાણી ક્યાં પરઠવવાં, કેવી જગ્યા ઉપર, કેવી રીતે પરઠવવાં વગેરે

અનેક સૂક્ષ્મ જીવરક્ષા માટેના ઉપાયો જિનાગમોમાં વિસ્તારથી સમજાવેલાં છે.

અહિંસાની કેવળ શાબ્દિક વાતોથી ન ચાલે, પણ જીવનમાં તેનો સક્રિય અમલ કરવા માટે વિવિધ ઉપાયો બતાવેલા પણ હોવા જોઈએ. જૈનધર્મનો સૂક્ષ્મ અભ્યાસ ગુરુગમથી કરવાથી સાચો ધર્મ કેવો હોય તેની ખબર પડશે.

પ્રશ્ન :—શાસ્ત્રની તાપ પરીક્ષા એટલે શું ?

જવાબ :—આચારનાં આધારભૂત સિદ્ધાંતો શાસ્ત્રમાં કેવા બતાવેલા છે તેની ચકાસણી કરવી તેને તાપ પરીક્ષા કહેવાય છે.

સિદ્ધાંત સાચો હોય તો જ આચારની સત્યતા સમજવી. સિદ્ધાંતના મજબૂત પાયા ઉપર જ આચારનો મજબૂત મહેલ ચણાય છે. પણ સિદ્ધાંતરૂપી પાયો જ ખોટો હોય, કાંચો હોય તો તેના ઉપર ચણેલા મોટા આચારના મહેલને પણ તૂટી પડતાં વાર નહિ. માટે શાસ્ત્રમાં કેવા સિદ્ધાંતો બતાવેલા છે તે જોવું.

દા. ત., આત્મા સર્વવ્યાપી છે, આવો વેદાંતીએ સિદ્ધાંત સ્થાપ્યો.

હવે જો આત્મા સર્વવ્યાપી એટલે સર્વત્ર હોય તો પછી જીવની ગતિ અને આગતિ ઘટી શકે નહિ. બંધ અને મોક્ષની વ્યવસ્થા પણ ઊડી જાય. જેમ આત્મા સંસારમાં છે તેમ મોક્ષમાં પણ છે જ. તો પછી સંસારમાંથી મોક્ષમાં જવાની જરૂર જ ક્યાં ઊભી થાય છે ?

જેમ આત્મા સ્વર્ગમાં છે તેમ નરકમાં છે. પણ પછી એકસાથે આત્માને સ્વર્ગના સુખનો અને નરકના ઘોર દુઃખનો અનુભવ થવો જોઈએ.

પછી સ્વર્ગમાં કે મોક્ષમાં જવા તપ ત્યાગ વ્રતનિયમોના પાલનની પણ જરૂર રહેતી નથી. કારણ કે આત્મા સર્વવ્યાપી હોવાથી સ્વર્ગમાંયે છે અને મોક્ષમાંયે છે જ તે પછી ત્યાં જવાનું શું ?

આમ આવો ખોટો સિદ્ધાંત સ્વીકારવાથી આચારપાલનની વાત જ ઊડી જાય છે; માટે કહ્યું કે શાસ્ત્રે પ્રતિપાદન કરેલા સિદ્ધાંતોને પણ તર્કની એરણુ ઉપર ચઢાવી કસોટી કરી લેવી જોઈએ.

આ તાપ પરીક્ષામાં જે શાસ્ત્ર ઉત્તીર્ણ થાય તે જ શાસ્ત્ર સાચું સમજવું. અને તે પછી શાસ્ત્રાધારે સાચા ધર્મનું સ્વરૂપ સાચા ગુરુ પાસે સાંભળવું અને ધર્મના મર્મને જાણી ધર્મની સૂક્ષ્મ પરિભાષા સમજીને તેનું યથાશક્તિ પાલન કરવામાં તત્પર બનવું.

કેવળ ધર્મની સૂક્ષ્મ જાણકારીથી આત્માનો ઉદ્ધાર ન થાય, પણ તેના સ્મૃત્ય પાલનથી આત્માનો ઉદ્ધાર થાય. કેવળ દવાના જ્ઞાનથી કે શ્રદ્ધાથી રોગ ન જાય, પણ દવા ખાવી પડે, કુપચ્ય છોડવું પડે, પચ્યનું ખરાબર પાલન કરવું પડે. એમ ધર્મઔપચ્યની એકલી શ્રદ્ધા કે જાણકારી મેળવી લેવાથી કર્મ-રોગ ન જાય પણ સાથે સાથે પાપરૂપી કુપચ્યનો ત્યાગ, કલ્યાણ-મિત્રનો સમાગમ કરવારૂપ પચ્યના પાલન સાથે અહિંસા

અંચમ અને તપરૂપી ધર્મઔપધ ખાવાથી કર્મરોગથી સદા માટે મુક્ત થવાય.

આવી રીતે શાસ્ત્રની કષ છેદ અને તાપથી બરાબર પરીક્ષા કરીને જો તે શાસ્ત્ર સાચું લાગે તો તે શાસ્ત્ર ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકીને તે શાસ્ત્રના આદેશ મુજબ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજી શ્રદ્ધાપૂર્વક તે ધર્મનું પાલન કરવાથી જન્મમરણનો નાશ થશે. આત્મા પછી સદા માટે અજર અમર બની પૂર્ણાનંદ પરમાનંદનો લોકતા બની જશે.

હવે પછી પ્રથમ પોડશકના ત્રીજા શ્લોકનો વિચાર કરીશું. પણ હવે આજે નહિ.

....સર્વ મંગલ માંગલ્યં....

પ્રવચન ૬

વાલો હ્યસદારંભો મધ્યમબુદ્ધિસ્તુ મધ્યામાચારઃ ।
હ્યંય દ્વહ તત્ત્વમાર્ગે બુધસ્તુ માર્ગાનુસારી યઃ ॥ ૩ ॥

પૂજ્યપાદ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ પ્રથમ ષોડશકના ત્રીજા શ્લોકની અંદર ખાલ મધ્યમ અને બુધ (પડિત) જનોનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

ખાલ જીવ અસદ્ચારંભી હોય છે. શાસ્ત્રમાં જે વાતનો નિષેધ કરેલો હોય તેને આચરે છે. મધ્યમજીવ શુરુલાઘવના વિચાર વગર, આગમાનુસારીજ મારે ક્રિયા કરવી જોઈએ એવા આગ્રહ વગર આગમનિરપેક્ષ થોડીક ધર્મક્રિયાઓ કરે, થોડોક સદાચાર આચરે છે. આ મધ્યમ બુદ્ધિવાળો જીવ આગમના તાત્પર્યનો વિચાર કરનારો નથી હોતો.

આચારનો પ્રેમ ખરો, પણ આગમ ઉપર જોઈએ એવો પ્રેમ નથી હોતો. જૈનશાસનની સંઘની ઉન્નતિ થાય એવાં કાર્યો કરતો નથી. ફક્ત અસુક આચાર પાળી લઈ સંતોષ માનનારો આ મધ્યમબુદ્ધિ જીવ હોય છે.

જ્યારે બુધ પુરુષ તો આગમના પરમાર્થને સમજી આગમાનુસારી ક્રિયાઓ કરીને શાસનની ઉન્નતિ કરનારો હોય છે. માર્ગાનુસારી હોય છે, દરેક પ્રવૃત્તિમાં આગમને આગળ કરીને

ચાલનારો હોય છે. લોકહેરી, લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગી હોય છે. લોકો શું કહે છે ? લોકોનો શો અભિપ્રાય છે ? તે જોવાને બદલે આ પંડિત પુરુષ મારા જિનના આગમો-શાસ્ત્રો શું કહે છે ? તેની શી આજ્ઞા છે એ જોનારો હોય છે.

આગમપુરસ્કર ધર્મક્રિયાઓ કરનારો હોવાથી સ્વ-પર ઉપકારક બને છે. અનેકને ધર્મ પામવાનું નિમિત્ત બને છે. આગમાનુસારી-જિનાજ્ઞા મુજબની ક્રિયાઓ કરવાનો ખૂબ જ આગ્રહી હોય છે, જિન વચનનો ખૂબ પક્ષપાત હોય છે. ધર્મ-તત્ત્વનો નિર્ણય જિન વચનને અનુસારે કરે છે. સુદેવગુરુધર્મનો આરાધક હોય છે. સંઘ વાત્સલ્ય કરનારો હોય છે. દરેક પ્રવૃત્તિમાં ગુરુલાઘવના વિચારવાળો હોય છે. લાલ-નુકસાનનો ખરાખર વિચાર કરીને જે પ્રવૃત્તિમાં લાલ ઘણો હોય અને નુકસાન થોડું હોય તેવી પ્રવૃત્તિ કરનારો હોય છે. જેનું પરિણામ શુભ હોય તેવી પ્રવૃત્તિ કરે છે. દેવગુરુ સંઘને ગૌરવ અપાવે એવી પ્રવૃત્તિ કરનારો હોય છે.

આ રીતે સામાન્યતઃ ખાલ મધ્યમ અને પુધ્ધજનનું સ્વરૂપ આપણે જોયું.

આવા પુદ્ધિવિકલ ખાલજીવો તમારામાંયે હોય અને અમારામાંયે હોય. શાસ્ત્રો નિષિદ્ધ કરેલી-મનાઈ કરેલી પાપ-ક્રિયાઓ કરતો હોય તો એવો જીવ ખાલની કાઠીમાં આવે. હું આ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરીશ તો મને પાપ લાગશે, મારો પરલોક બગડશે, સંસારવૃદ્ધિ થશે એવા ભય લગભગ આ ખાલ-જીવને નથી હોતો.

શાસ્ત્રની વાતો ઉપર શ્રદ્ધા નથી હોતી. શાસ્ત્ર તો કહે, શુરુ મહારાજ તો કહે કે કંદમૂળ ન ખવાય, રાત્રીભોજન ન કરાય, દ્વિદળ ન ખવાય, વાસી ભોજન ન કરાય, ચામાસામાં લાણપાલો મેવો વગેરે ન ખવાય, કર્માદાનના-પાપબહુલ-આરંભબહુલ ધંધા શ્રાવકથી ન થાય, ધંધામાં અનીતિ-અન્યાય ન કરાય, છેતરપિંડી, દાણચોરી, ચોરીનો માલ બાણીને લેવાનું વગેરે ન કરાય. પણ આપણાથી તો આ બધું કાંઈ પણ નહિ. એ તો સંસારમાં ખેડા એટલે બધું જ કરવું પડે. મહારાજ તો ત્યાગ વૈરાગ્યની, વ્રતનિયમની વાતો કરે, સંસાર અસાર છે, દીક્ષામાં સાર છે 'એમ બધું કહે' આપણે આ કાનથી સાંભળી ધીન કાનથી ઠાલી નાખવાનું.

આ બધું કાંઈ આપણાથી થાય નહિ એ તો જે કરતા હોઈએ તે કર્યા કરવાનું. બહુ મહારાજની અને શાસ્ત્રોની વાતો સાંભળી બહુ લક્ષ આપીએ તો પછી સંસાર ચાલે નહિ. આજે ભાઈ દેશકાળ બધો ફરી ગયો છે. હવે આ યુગોપરાણી શાસ્ત્રોની વાતો આ જગતનામાં કેમ ચાલે? એ તો ધન ધંધા માટે રાત્રીભોજન પણ કરવું પડે, બહાર ફરવાનું બહુ રહે છે માટે હોટલ વગેરેમાં બહાર ખાવું પડે ત્યાં પછી કંદમૂળનો વિચાર રાખે કેમ નલે? દ્વિદળ તો હવે જમતાં થઈ જાય. આવું ઝીણું ઝીણું કાંતવા જઈએ તો કાંઈ સંસાર ચાલે નહિ, ધંધો વેપાર ચાલે નહિ. આ જમાનામાં વેપારમાં બહુ ન્યાય નીતિનો વિચાર કરવા જઈએ તો ભૂખે મરીએ. એ તો જેમ ચાલતું હોય તેમ ચાલવા દેવાનું. જેમ તમારામાં આવા

બાલજીવો હોય છે તેમ અમારામાં પણ હોય. શાસ્ત્રે સાધુ-સાધ્વીની સંયમ રક્ષા-વૃદ્ધિ માટે દોષિત આહાર પાણી વગેરેનો નિષેધ કરેલો છે. છતાં નિષ્કારણે વારંવાર જીલના સ્વાદ માટે, બેપરવાઈથી, ભક્તને ખુશ રાખવા દોષિત આહારપાણી વગેરે લઈ વાપરે તો એવા સાધુ-સાધ્વી પણ આ બાલજીવની કોટીમાં ગણાય.

શાસ્ત્રે ગુરુ અદત્ત લેવાનો વાપરવાનો નિષેધ કરેલો છે, છતાં બાણીબૂઝીને સાધુ-સાધ્વી ગુરુ અદત્ત લે, વાપરે તો બાલજીવની કોટીમાં ગણાય. શાસ્ત્રે સાધુ-સાધ્વીને ખાસ કારણ વિના જલદી જલદી ચાલવાનો-દોડવાનો નિષેધ કર્યો છે, છતાં વારંવાર એવું કરે તો બાલકોટીમાં ગણાય.

શાસ્ત્રે પાપશલ્ય રાખવાની સ્પષ્ટ મનાઈ કરી છે, છતાં સાધુ-સાધ્વી હૃદયમાં પાપશલ્યો રાખી મૂકે, ગુરુને માયા મદ મૂકીને કદી કહે જ નહિ તો આવા સાધુ-સાધ્વીઓ પણ બાલજીવોની કોટીમાં ગણાય.

ઠલ્લો માત્રુ યોગ્ય જગ્યા જોઈને નિજીવ ભૂમિ ઉપર બરાબર જોઈને પરઠવવાનું છે. છતાં નિઠ્ઠવંશ પરિણામથી ઉપરના માળથી કે ઊંચા ઓટલા ઉપરથી જોયા વગર માત્રાના ઘા કરે, લોકો ધૂણા કરે તો તેની પણ પરવા કર્યા વગર ગમે ત્યાં ઠલ્લો માત્રુ કરવા બેસી જાય, તો આવા સાધુ-સાધ્વી પ્રવચનનું માલિન્ય કરનાર હોવાથી બાલજીવની કોટીમાં ગણાય.

‘ગુરુમહારાજને પૂછ્યા વગર કોઈપણ કામ સાધુ-સાધ્વીથી થાય નહિ’ છતાં પોતાની મરજી મુજબ પૂછ્યા વગર ગમે

તે કામ કર્યા કરે, ગુરુમહારાજનું સાંભળે નહિ, કહે તો ઉપરથી રોષ કે રીસ કરે તો આવા સાધુ-સાધ્વીઓ બાળ જીવોની કોટીમાં ગણાય.

આસન વગર સીધેસીધા સાધુથી જમીન ઉપર ન બેસાય 'છતાં બાણીબૂઝીને' વારંવાર તેમ કરે, ગુરુ નિષેધ કરવા છતાં માને નહિ, સામે ઉદ્ધત જવાબ આપે તો સમજવું કે આ સાધુ બાળજીવની કોટીમાં છે.

શાસ્ત્રે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ બોલવાની મનાઈ કરી છે, છતાં બાણી-બૂઝીને લોકરંજન ખાતર, સ્વાર્થ ખાતર, સાધુ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ બોલે, બોલ્યા પછી તેનો પશ્ચાત્તાપ પણ ન કરે, આલોચના પ્રાયશ્ચિત પણ ન કરે, ઉપરથી પોતાની વાતને નિર્દોષ ઠરાવવા સૂત્રોના અર્થો મરડી નાંખે. ઊંધા અર્થો કરે, શિષ્ટપુરુષો (ગીતાર્થપુરુષો) કહે કે 'તું શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરે છે બંધ કર' તો તેઓની સામે પણ ચક્રા તક્રા બોલી બકારા કાઢી તેઓનું અપમાન કરે, તેઓની વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરે તો સમજવું કે આ સાધુ બાળજીવની કોટીમાં છે.

લગભગ આ બાળજીવે પરલોકનો ડર, પાપનો ડર, વિશય-નાનો ડર મૂકી દીધો હોય છે. માતેલા સાંઠની માફક ગમેતેમ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિઓ કર્યા કરતો હોય છે. હિતસ્વીઓની હિતશિક્ષા, સાંભળવાની લીયકાત પણ ગુમાવી નાંખી હોય છે. આ બાળજીવ લગભગ અપ્રજ્ઞાપનીય હોય છે. આવા બાલજીવોના સમાગમમાં આવનારા માણસોનું પણ જીવન જગાડે છે. ધર્મશ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ કરે છે. શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ અસમંજસ આ

બાળજીવની પ્રવૃત્તિ જોઈને નવા ધર્મમાં જોડાયેલા લોખા જીવો ધર્મથી વિમુખ બની જાય છે. લોકલજ્ઞ, લોકાપવાદનો ભય લગલગ આ બાળજીવમાંથી નીકળી ગયો હોય છે. લોકવિરુદ્ધ, પરલોક વિરુદ્ધ કાર્યો કરવામાં લગલગ મશગૂલ રહે છે. ભલે પછી કદાચ આવો જીવ દહેરાસર ઉપાશ્રય જતાં-આવતા હોય, ધર્મની ક્રિયાઓ કરતો દેખાતો હોય, ત્રાધુ હોય તો ધર્મને ઉપદેશ પણ પાટ ઉપરથી ધમધોકાર લોકોને આપતો હોય પણ એમાં પોતાને કાંઈ લેવાદેવા ન હોય. માત્ર ‘પરોપદેશે પાંડિત્ય’ જેવી દશા હોય છે.

લોકોમાં પૂજવા ખાતર થોડો ધણો બાહ્ય આચાર પાળે ખરો, પણ હૃદય શૂન્ય હોય. અંતઃકરણ મલીન હોય, ગુણુદ્રેષી હોય, સ્વોત્કર્ષ અને પર અપર્ક કરવામાં પાવરધો હોય છે. વારંવાર સ્વપ્રશંસા અને પરનિંદા કરવાની તો તેનામાં ભાર કુટેવ હોય છે. દંભ માયાચાર તો તેના લોહીના અણુઅણુમાં વ્યાપી ગયેલો હોય છે. લગલગ ભગભગન જેવો હોય છે. અત્મમહ્યાણુની તેને ખાસ કાંઈ પડી નથી હોતી. જડ વિષયોમાં લગલગ લુબ્ધ હોય છે.

માન, મદ, અકંકાર કુદ્રતા તો તેના જીવનના સાથી હોય છે. ખોટા દેખાવ કરવામાં હોંશિયાર હોય છે. સારા ગુણુવાન પુરુષના પણ અવર્ણવાદ કરતો હોય છે. સંઘ શાસનના ઉત્કર્ષની તેને કાંઈ પડી નથી હોતી. પોતાના અંગત વ્યક્તિત્વની ખિલવણી માટે ખૂબ મથતો હોય છે. ઉપકારીઓ ઉપર પણ અપકાર કરનારો કૃતઘની હોય છે. ખીજની ચઢતીમાં દુઃખી

૪૮ : પોડશક પ્રવચનો

થમારો બીજાની પડતીમાં ખુશી થનારો આ બાલજીવ હોય છે. લગભગ આ બાલજીવમાં મૌલિક ગુણોની મુખ્ય આમી હોય છે. આ બાલજીવની ધર્મક્રિયાઓ પણ કુલટા સ્ત્રીના ઉપવાસ જેવી હોય છે.

શુરુ સાથે, શાસ્ત્ર સાથે, સંઘ સાથે, શામન સાથે લગભગ તેને કંઈ લેવા દેવા હોતું નથી. તેને માત્ર પોતાની મોટાઈ વડાઈ બડાઈની જ પરી હોય છે.

બસ લોકો મને સારો કહે એટલા માટે દેખાવ પૂરતી થોડીક દાનાદિ ક્રિયાઓ કરે. સંયમ ક્રિયાઓ કરે, પણ આત્મોન્નતિ માટે નહિ.

હવે મધ્યમબુદ્ધિ જીવ કેવો હોય છે, તેનું જીવન કેવું હોય છે તેનો હવે પછી વિચાર કરીશું—

....સર્વ મંગલ માંગલ્યં....

પ્રવચન ૭

ગઈ કાલના પ્રવચનમાં આપણે બાલજીવના સ્વરૂપનો વિચાર કર્યો. હવે આજે મધ્યમબુદ્ધિ જીવનો વિચાર કરવાનો છે. બાલજીવની અપેક્ષાએ આ મધ્યમબુદ્ધિ જીવમાં વિશેષ વિવેક-શક્તિનો વિકાસ થયેલો હોવાથી ઠીક ઠીક સદાચારોનું પાલન કરે છે, વ્રતનિયમોનું પાલન કરે છે. પણ ગુરુલાઘવના વિચાર વગરનો હોવાથી શક્તિ ઉપરાંત પણ તપ, જપ, વ્રત કરે છે. બીજા ધર્મયોગોને-સંયમયોગોને બાધા પહોંચાડીને તપ, જપ, ધ્યાન, સ્વાધ્યાય વગેરે કરે છે. જિનાજ્ઞાનો કે શાસ્ત્રજ્ઞાનો બહુ વિચાર કરનારો હોતો નથી. બસ, મનમાની રીતે આપમતિએ વ્રત, તપ, જપ, ધ્યાન, સંયમ વગેરેનું પાલન કરે, પણ જિનાજ્ઞાની ખાસ વક્ષાદારી રાખે નહિ.

આગમ, આગમ પુરુષ, ઉપકારી ગુરુને આધીન જેની મતિ નથી તે આત્મા ભવની જડ ઉખાડવા સમર્થ બની શકતો નથી. ભલે પછી કષ્ટક્રિયાઓ ખૂબ કરે, ઘોર તપ તપે, આતાપનાઓ લે, ઉગ્ર વિહારો કરે, મોટાં મોટાં દાન આપે, વ્રતનિયમો પાળે, ઉપધાન, ઉજમણાં કરે સંઘ કાઢે, તીર્થયાત્રાઓ કરે, મંત્ર જપ કરે, મૌન પાળે, ગુફામાં બેસી ધ્યાન ધરતો હોય, પણ જિનાજ્ઞાની વક્ષાદારી નથી, જિનાજ્ઞાનો પ્રેમ નથી તો તે પાળેલા સદાચારોનું બહુ મૂલ્ય નથી. બાલજીવની જેમ આના જીવનમાં નિપદ્ધ વસ્તુનું બહુ આચરણ

નથી હોતું, પાપશીરુ પણ હોય, પરલોક મારો ન બગડે તેની ચિંતા પણ રાખે, પણ આગમના ઐદંપર્યનો (રહસ્યનો) વિચાર ન કરે.

તપ કરવો એટલે કરવો. પછી સંયોગો કેવા છે તેનો આ મધ્યમ જીવને બહુ વિચાર નહિ. મોટો અકુર્ષ જેવો, માસંખમણ જેવો તપ કરવા જઈશ તો પછી ગુરુસેવા નહિ થઈ શકે. ગુરુસેવા કરનારા બીજા ખાસ સાધુઓ છે નહિ છતાં ગુરુસેવાની ઉપેક્ષા કરીને પણ પોતાના તપ કરવાના વિચારમાં મક્કમ રહે છે. આગળ પાછળનો વિચાર તેને ઝાઝો હોતો નથી.

ગુરુલાઘવના વિચાર વગરની સારી પણ પ્રવૃત્તિ એ પરિણામે અહિતકર્તા છે.

મધ્યમ બુદ્ધિ જીવને જિનમતિ કરતાં આપમતિએ ચાલવાનું વધુ પ્રિય હોય છે. આપમતિથી મોટાં મોટાં ધર્મકાર્યો કરે, પણ જિનમતિને અનુસરવાની ખાસ વાત નહિ.

ગુરુનું પારતંત્ર્ય પણ બહુ સ્વીકારવા તૈયાર નહિ. લગભગ અનુકૂળ હોય એટલું જ ગુરુનું માનવું, પ્રતિકૂળ હોય તો અટકી નકાર કરી દેવો એ વાત તેનામાં સહજ હોય છે. ધર્મથી હોવા છતાં પણ સમ્યક્ ધર્મની આરાધના આપમતિના કારણે ગુરુલાઘવના વિચાર વગરનો હોવાથી કરી શકતો નથી.

ઉત્સર્ગના સ્થાને અપવાદ અને અપવાદના સ્થાને ઉત્સર્ગ સેવી નાખે છે. ક્યારે કઈ પ્રવૃત્તિમાં વધુ ગુણ છે અને ઓછો દોષ છે તે જોવાની તેનામાં ક્ષમતા હોતી જ નથી. એટલે કેટલીકવાર લાભને બદલે મોટું નુકસાન પણ કરી બેસે છે.

અપવાદના સ્થાને ઉત્સર્ગને પકડી રાખે છે અને ઉત્સર્ગના સ્થાને અપવાદને પકડી રાખે છે. મોટેલાગે આ મધ્યમ બુદ્ધિ જીવો અપરિણત અને અતિપરિણત હોય છે, પણ પરિણત નથી હોતા. દેશકાળ સંઘયણાદિને જોયા વગર એમને એમ ઝુકાવે રાખે છે. પરિણામ શું આવશે તેના બહુ વિચાર નથી કરતા.

ન્યારે બુદ્ધ (પંડિત) પુરુષ તો આગમને આગળ કરીને ચાલનારો હોય છે આગમ, આગમપુષો, પોતાના ગુરુ-મહારાજ, સંઘ, શાસન, સાધુ-સાધ્વી સાધર્મિક બધાના હિતનો વિચાર કરનારો હોય છે.

આપમતિના સ્થાને શાસ્ત્રમતિને આગળ કરીને ચાલે છે. વાતવાતમાં મારા જિનની શી આજ્ઞા છે? મારા લગવાનના આગમો શું કહે છે? તેનો બરાબર વિચાર કરનારો હોય છે. આગમના તાત્પર્યનો સૂક્ષ્મ વિચાર કરવાવાળો આ બુદ્ધપુરુષ હોય છે. અબજણતાં પણ શાસનનું માલિન્ય ન થઈ જાય તેની ખૂબ ચીવટવાળો હોય છે.

શાસન ઉન્નતિનાં કામો કરનારો હોય છે. સંઘ શાસન ધર્મનું ગૌરવ વધારનારો હોય છે. પોતે ખૂબ સદાચારી જીવન જીવનારો હોય છે. ઉદારતા, ગંભીરતા, દક્ષિણ્યતા, પ્રિય-લાષિતા, નમ્રતા, ક્ષમા, સરળતા, સત્યવાદિતા જેવા ગુણો તેના જીવનમાં ખૂબ સારા ખીલેલા હોય છે. તેથી તેની ધર્મ-પ્રવૃત્તિની બીજા ઉપર સારી છાપ પડે છે. બીજા જીવોને ધર્મમાં જોડવામાં નિમિત્ત બને છે. ઔચિત્યપૂર્ણ તેનો વ્યવહાર હોય છે. દંભ, અહંકાર, સ્વપ્રશંસા, પરનિંદા, ઈર્ષ્યા, વૈર-

પર : પોષક પ્રવચનો

વિરોધ જેવી મલીન વૃત્તિઓ લગગજ તેના જીવનમાંથી મરી પરવારી હોય છે. સૌમ્ય મુદ્રા, પ્રસન્ન ચિત્તવાળો બુધપુરુષ હોય છે. મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ ભાવનાઓ તેના જીવનભાગમાં રમતી ખીલતી હોય છે.

ખીજાની ચઢતીમાં રાજ્ય થનારો, ખીજાની પડતીમાં નારાજ થનારો, પડતાને ઊભા કરવાની વૃત્તિવાળો, દીનદુઃખિયારા માટે સદાવ્રતસમો આ બુધપુરુષ હોય છે. સ્વાર્થ ગૌણ અને પરોપકાર તેને મુખ્ય હોય છે. કોઈનું પણ ખરાબ કરવાની વૃત્તિથી તદ્દન પર હોય છે. દરેક સાથે ભલાઈ રાખે છે. કોઈની ખાતર ઘસાવાની ટેવવાળો હોય છે.

ઉત્સર્ગના અને અપવાદના અવસરનો સારી રીતે બાણકાર હોય છે. દેશકાળને ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરનારો હોય છે. દરેક પ્રવૃત્તિમાં શુરુલાઘવના પ્રધાન વિચારવાળો હોય છે. શસ્ત્રાભ્યાસી, શુરુનો વિનય કરનારો, ઉચિત સેવા ચૂકનારો નહિ, ઉપકારીઓના ઉપકારને વીસરનારો નહિ. કૃતજ્ઞી હોય છે અપકારી ઉપર પણ ઉપકાર કરવાની ભાવનાવાળો હોય છે. પડયા ઉપર કોઈને પાટું મારતો નથી.

ચડતી-પડતીમાં ઉદ્ધત્સીનભાવે રહેવાના સ્વભાવવાળો હોય છે. સુખમાં કુલાઈ જવું, દુઃખમાં રોવા બેસવું, આ દુર્ગુણ બુધપુરુષમાં નથી હોતો. વારંવાર દીનતા હર્ષ-શોક રતિ-અરતિ કરવાનું તેનામાં નથી હોતું. બોધ પામેલો બુધપુરુષ જગતના જીવો માટે દીવાદાંડી સમાન બની રહે છે. કોઈને ઉદ્દેગ પમાડતો નથી. ખરાબ કામમાં ઊભો રહેતો નથી.

દેવ ગુરુ ધર્મની વિધિપૂર્વક આરાધના કરે છે. મોક્ષના શુદ્ધ આશયને ધરનારો હોય છે. તેના જીવનનો આદર્શ ઉચ્ચ અને પવિત્ર હોય છે. ચારિત્રશીલ અને ગીતાર્થ ગુરુઓની સેવા કરીને પ્રવચનકુશળ અને સૌ પ્રાયઃ હોય છે. તત્ત્વની વાતમાં અધ્યાન્ત હોય છે. મોક્ષમાર્ગનો નિર્ણય કરી લીધેલો હોય છે. સંસારની નિર્ગુણતા અને મોક્ષની અગુણતાના સ્પષ્ટ ખ્યાલવાળો હોય છે.

પૈસા, પત્ની, પરિવાર, પદ પ્રતિષ્ઠાના મોહથી પર હોય છે. ગમે તેવી મુશ્કેલીમાં પણ ધર્મને છોડતો નથી. આગમાનુસારી દેશના આપનારો આ બુધપુરુષ હોય છે. જૂઠા જ પાપબીરુ, ભવના ભયવાળો, વૈરાગી, સંયેગી, દયાળુ, દૃઢ આસ્તિક આ જીવ હોય છે. જિનવાણીનો ભારે રત્નિયો હોય છે. વારંવાર શાસ્ત્રની વાતોને વિચારે છે, યાદ રાખે છે.

સદાગમરૂપી ભગવાનનો પરમ ભક્ત હોય છે. શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મનો આરાધક હોય છે.

આ રીતે બાલ મધ્યમ અને બુધ જીવનું સ્વરૂપ જાણીને આપણે કઈ કક્ષામાં છીએ તે સ્વયં વિચારી લેવું.

અંતે, આપણું બુધની કક્ષામાં આવ્યા સિવાય છૂટકો નથી. તે સિવાય આત્માનો ઉદ્ધાર શક્ય નથી.

...સર્વ મંગલ માંગણ્ય....

પ્રવચન ૮

વાહ્યં લિંગમસારં તત્પ્રતિવદ્ધા ન ધર્મનિર્ણત્તિઃ ।

ધારયતિ કાર્યવશતો યસ્માન્ન વિહંવકોઽપ્યેતત્ ॥ ૪ ॥

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ પ્રથમ પોડશકના આથા પ્રકોકની અંદર કેવળ બાહ્યવેશને અસાર કહે છે, બાહ્યવેશથી કેવળ ધર્મની ઉત્પત્તિ થતી નથી. કાર્યવશ કોઈ નાટકિયો પણ સાધુ વેશને તો ધારણ કરે છે, પણ એટલા માત્રથી ત્યાં ધર્મની આશા ન રાખી શકાય. પરંતુ જે બાલ-જીવ હોય છે તે તો માત્ર સાધુવેશ બેઠીને જ ઝૂંટી પડતો હોય છે.

સાધુવેશ હોય ત્યાં ધર્મની ઉત્પત્તિ હોય જ એવો નિયમ નહિ.

હંભી માણસો પણ દુનિયાને ઠગવા સાધુવેશ તો ધારણ કરે છે. પણ સાધુવેશ પહેરવા માત્રથી ધર્મી, મહાત્મા કે સાધુ બની જવાતું નથી. તો પછી પ્રથમ ધાય કે સાધુવેશ તદ્દન નકામો? તો ના, સાચા ભાવથી સાધુવેશ પહેરી વ્રતધારી જીવન જીવે તો તે સાધુવેશ ઉપકારક પણ છે.

સાધુવેશ વગર તો દુનિયાને ખબર પણ શી રીતે પડે કે આ સાધુ છે? સાધુ પણ સાધુવેશ હોય તો સજાગ રહે; 'હું સાધુ છું' એવો ખ્યાલ રહે, અકાર્ય કરતાં શરમાય, માટે સાધુતાનું રક્ષણ અને પરિચય કરાવનાર સાધુવેશ છે.

આ તો અહિં પૂજ્યપાદશ્રીને એટલા માટે સાધુવેશની નિષ્ફળતા ખતાવવી પડી કે જગતના તદ્દન ભોળા વિવેક વગરના બાલજીવો કેવળ સાધુવેશના જ પૂજારી બની ન્તય છે. તેને સાવધાન કરવા સાધુવેશ એકલો પૂજનીય નથી એમ સૂચવ્યું. આજે આપણે ત્યાં પણ કેટલોક વર્ગ એમ બોલે છે કે ફલાણા મહારાજમાં ખીચું કાંઈ નહિ તો સાધુવેશ તો છે ને? આપણા કરતાં તો સારા છે ને? આમ ભોલીને ગુણ વગરના, સાધુતા વગરના માત્ર સાધુવેશને મહત્ત્વ આપીને વંદન નમસ્કાર સત્કાર કરે જ છે ને? પણ અહિં ભગવાન હરિલક્ષ્મીશ્વરજી મહારાજ એવા કેવળ સાધુનો બાહ્ય વેશ જોઈને ઝૂંટી પડનારા જીવો માટે ચેતવણીનો ઘંટ વગાડે છે કે ત્યાં તમે એવા વેશધારી સાધુઓ ખસે જશો તો ત્યાંથી તમને સાચો ધર્મ નહિ મળે, ઠગાશો. ધર્મની ઇચ્છાથી ગયા હશો તો પણ એવા વેશધારી સાધુઓ અયોગ્ય ચેષ્ટાઓ જોઈને તમે સાવ ધર્મશ્રદ્ધાથી બ્રૂટ થશો. માટે કેવળ સાધુનો વેશ ન જોતાં તેનો આચારવિચાર, સાધુતા, સંયમ, તપ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, ધ્યાન પણ જોતાં શીખો.

આજીવિકા ખાતર, માન સત્કાર ખાતર, પૂજા પ્રતિષ્ઠા ખાતર પણ સાધુવેશ ધારણ કરનારા ઘણાંયે હોય છે. વિનયરત્ને પણ ૧૨ વર્ષ સુધી સાધુવેશ રાખ્યે હતો ને? પણ શા માટે? ઉઠાચી રાજનું ખૂન કરવા માટે જ ને?

બદ્ધરાજાથી પહેરેલા સાધુવેશથી કાંઈ જ આત્મકલ્યાણ નથી. ઉમરથી હંલ માયાચાર સેવવાથી પાપ પ્રધાય છે, શાસનનું માલિન્ય થાય છે. પોતાની અને ખીલ જીવોની

૫૬ : પોઠશક પ્રવચનો.

બોધિને દુર્લભ બનાવે છે; માટે ગુણ વગરના, સાધ્વાચારના પાલન વગરના એકલા સાધુવેશથી કાંઈ વળે નહિ.

માટે સાચા ધર્મના અર્થીએ એવા કેવળ વેશધારી સાધુને પોષવા નહિ, સત્કારવા નહિ. વંદન નમસ્કાર કરવા નહિ જોઈએ. જેને ધર્મમાં કેવળ સાધુવેશની કાંઈ જ કિંમત નથી. વેશ પ્રમાણેનું વર્તન જોઈએ ત્યાગીનો વેશ પહેરીને ભોગી જેવું જીવન જીવનારા સાધુઓ વેશધારી સમજવા. માટે આ કલિયુગમાં કુચુરુઓનું બાહુલ્ય હોવાથી સુચુરુઓને શોષવા ગુણદોષનો વિવેક કરવો પડશે.

જેણે સાધુવેશ પહેરેલો છે તે બધા જ સાધુઓ સરખા એમ ન કહેવાય માટે સાચા ધર્મના અર્થીએ સાચા ધર્મગુરુની પરીક્ષા કરવી જોઈએ. માત્ર સાધુનો વેશ નહિ જોવાનો.

હવે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે તમે બાહ્યવેશની ગૌણતા બતાવી પણ સાધુવેશ લેતાં તે જીવ ધન ધાન્યાદિ પરિચ્છેદનો ત્યાગ તો કરે છે ને? તો તેનામાં સાધુના કેમ ન હોય? તેને ત્યાગી કહેવામાં શું વાંધો?

તો હવે પાંચમા શ્લોકમાં ભગવાન હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહા રાજા આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં કહે છે—

વાહ્યપ્રંથત્યાગાન્ન ચારુ નત્ત્વત્ર તદિત્તરસ્યાપિ ।

કંચુકમાત્રત્યાગાન્ન હિ ભુજગો નિર્વિષો ભવતિ ॥ ૫ ॥

બાહ્ય ધન ધાન્ય સ્વુજન વસ્ત્રાદિ રૂપ પરિચ્છેદનો ત્યાગ કરવા માત્રથી તે ત્યાગી બની જતો નથી જેમ કાંચળીના ત્યાગ માત્રથી સર્પ નિર્વિષ (જેર વિનાનો) બની જતો નથી તેમ.

બાહ્ય પરિચ્છેદનો ત્યાગ કર્યો પણ આંતર કોષાદિ કપાયો-
રૂપ પરિચ્છેદનો ત્યાગ નથી કર્યો ત્યાં સુધી તેનામાંથી ભોગનું
ઝેર, પરિચ્છેદનું ઝેર નીકળી જતું નથી.

કહો છો ને કે ‘માથું મુંડાવ્યું પણ મન ન મુંડાવ્યું’
એવી દશાવાળા માટે આ વાત છે. ખરાબ માન્યા વગરનો
ત્યાગ એ ખરેખર ત્યાગ નથી. આંતરમાંથી પરિચ્છેદની મમતા,
તેનું સારાપણું ગયું નથી તો એકલા બાહ્ય પરિચ્છેદના ત્યાગથી
કાંઈ વળે નહિ.

જે ચીજનો ત્યાગ કરીએ તે ચીજ પ્રથમ ત્યાજ્ય લાગવી જોઈએ.
તેની ખરાબીનું તાદૃશ ભાન ભેઈએ. આત્માને અપકાર કરનાર
છે, દુર્ગતિનો હેતુ છે, આત્માની પોતાની ચીજ નથી, ‘ક્ષણ-
ભંગુર છે પરિચ્છેદ એ ભૂડો છે,’ આવી બુદ્ધિથી કરેલો પરિ-
ચ્છેદનો ત્યાગ એ જ સાચો ત્યાગ છે. બાકી વધુ પ્રિય મેળવવા
ઓછા પ્રિયનો ત્યાગ કરનારા જગતમાં ઘણાં જુવો હોય છે.
અહ્ય પરિચ્છેદના ત્યાગથી સ્વર્ગનું વિમાન મળે છે, મનુષ્ય-
લોકમાં રાજા મહારાજા બનાય છે માટે લાવ પરિચ્છેદનો ત્યાગ
કરી સાધુ બની બાકી? આવી મલીન બુદ્ધિથી કરેલો પરિચ્છેદનો
ત્યાગ વસ્તુતઃ ત્યાગ જ નથી. પણ એક પ્રકારનો વેપારી
સોદો છે. ‘હું પાંચ રૂપિયા છોડું’ જે મને પરલવમાં પાંચ
લાખ મળતા હોય તો’ પાંચ રૂપિયાના દાનના બદલામાં પાંચ
લાખની લાલચથી કરાતો પાંચ રૂપિયાનો ત્યાગ એ વસ્તુતઃ
ત્યાગ છે જ નહિ.

લેવાની ભાવનાથી થતા પરિચ્છેદનો ત્યાગ એ સાચો ત્યાગ નથી. આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિએ થતા પરિચ્છેદનો ત્યાગ એ જ સાચો ત્યાગ છે.

તમે સમાજમાં માન પ્રતિષ્ઠા મેળવવા હજારો લાખોનું દાન કરો તોપણ હજારો લાખોના બદલામાં તમારે માન પ્રતિષ્ઠા મેળવવાની જ કામના હોય, તો તે વસ્તુતઃ દાન નથી, પણ એક પ્રકારનો વેપારી સોદો છે.

પરિચ્છેદને પાપ માની, પરિચ્છેદ એ માનવજાતનો વિનાશ કરનારો ભયંકર દુષ્ટ ગ્રહ છે એમ માની કરેલો પરિચ્છેદત્યાગ એ જ સાચો ત્યાગ છે. ત્યાગના બદલામાં વધુ લેવાની દુષ્ટ-બુદ્ધિ ન જોઈએ.

પરિચ્છેદનો રાગ-મમતા છૂટી જવી જોઈએ. માટે તો નવ પ્રકારના બાહ્ય પરિચ્છેદનો ત્યાગ તો અનંતીવાર સાધુપણું સ્વીકારતાં કર્યો, પણ ૧૪ પ્રકારનો આંતર પરિચ્છેદનો ત્યાગ કર્યો નહિ, માટે તો બાહ્ય પરિચ્છેદનો કરેલો ત્યાગ નિષ્ફળ ગયો. દૃષ્ટિ અંદરમાં રાખીને આત્મસાધના થાય છે. બહારમાં દૃષ્ટિ રાખીને સાચી આત્મસાધના ન થાય.

પરિચ્છેદથી આરંભ-સમારંભ વધે છે અને આરંભ-સમારંભથી પાપો વધે છે અને પાપો વધવાથી જન્મમરણરૂપ સંસાર વધે છે. માટે જન્મ-મરણરૂપ સંસારનો નાશ કરવા પરિચ્છેદનો ત્યાગ અનિવાર્ય છે. પણ શુદ્ધ આત્મકલ્યાણની કામનાથી પરિચ્છેદનો ત્યાગ થાય તો જ આત્મવિકાસ થાય. ઉપર ઉપરના પરિચ્છેદત્યાગથી ત્યાગી ન બની શકાય. પણ

ત્યાગ અંદરનો નોઈએ. સમજ અને વિવેકપૂર્વકનો ત્યાગ નોઈએ, એ કહેવાનો આશય અંધકાર મહાત્માનો છે.

ગુણશૂન્ય સાધુવેશની જેમ કિંમત નથી, તેમ શુદ્ધ આશય વગરના બાહ્ય પરિચ્છેદ્યાગની પણ ખાસ કાંઈ કિંમત નથી.

હવે આ વાતની પુષ્ટિ છઠ્ઠા શ્લોકમાં બીજા દર્શનોની સાક્ષી આપીને અંધકાર કરશે.

....સર્વ મંગલ મંગલ્યં....

પ્રવચન ૯

મિથ્યાચારફલમિદં હ્યપરંરણિ ગીતમશુભભાવસ્ય ।
સૂત્રેડન્યવિકલમેતત્પ્રોક્તમમેધ્યોત્કરસ્યાપિ ॥ ૬ ॥

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી ભગવાન હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ આ પ્રથમ ષોડશકના છઠ્ઠા શ્લોકમાં પાંચમા શ્લોકમાં કહેલી વાતના સમર્થન માટે અન્ય દર્શનની સાક્ષી આપતા શ્લોક ટાંકીને ફરમાવે છે કે—

મલીન ભાવયુક્ત આચારપાલન એ મિથ્યાચાર (જૂઠા આચાર) છે. અંતઃકરણમાં મલીન ભાવ હોવાથી સારો દેખીતા આચાર પણ મિથ્યાચાર છે. વિદ્યાના ઉકરડા જેવો અસાર છે.

બાહ્ય ઇન્દ્રિયોનો માત્ર સંયમ કરી મનમાં વિપયોનું સ્મરણ કરનારનો આચાર મિથ્યાચાર કહેવાય છે.

જન્માંતરમાં ઉપાર્જન કરેલા અશુભ કર્મનો વિપાક જ એક પ્રકારનો સમજોતો ? કે એવો કેવળ ગુણશૂન્ય વેશધારી સાધુ અહિં લોગથી વંચિત બન્યો અને અહિં સાધુનો આચાર પાળી શકતો નથી માટે શિષ્ટપુરુષોમાં હાસ્યાસ્પદ (નિંદનીય) બને છે.

લોકો પણ બોલે કે કેવળ પેટ ભરવા આ સાધુવેશ સ્વીધો લાગે છે.

ભૂતકાળમાં એમ તો મલીન આશયથી તો અનંતી વાર સાધુવેશ પહેર્યો. અનંતા દ્રવ્યલિંગો લીધાં, પણ ભાવની મલીનતાના યોગે તે સાધુલિંગો નિષ્ફળ ગયાં.

અનંતશો દ્રવ્યલિંગ ગ્રહણ શ્રવણાત્ ।

અર્થ :-અનંતીવાર દ્રવ્યલિંગ ગ્રહણ કર્યાં.

દંભ દેખાવ માયાચાર, ઈર્ષ્યા, રાગદ્રેપ, મોહ મમતાના ત્યાગ વગર એકલો બાહ્ય ત્યાગ બહુ કારગત નીવડતો નથી.

નિર્મળ મનવાળો મુનિ કહેવાય. આનો અર્થ એ નથી કે સાધુપણું ન લઈએ તો પણ ચાલે. પણ અહિંયાં માયાચારના ત્યાગ ઉપર ભાર મૂક્યો છે.

માયાચાર-મિથ્યાચારને છોડીને શુદ્ધ અંતઃકરણથી કરાતું સદ્અનુષ્ઠાન એ જ ધર્મની કોટીમાં ગણાય છે એ વાત છે.

હવે મધ્યમબુદ્ધિ ચારિત્રનો વિચાર કરે છે તો ચારિત્ર શુભ વસ્તુ છે તે વાત હવે પછીના સાતમા શ્લોકમાં અંથકાર લગવાંત કરમાવે છે—

વૃત્તં ચારિત્રં સ્વલ્પસદારંભવિનિવૃત્તિમત્તચ્ચ ।

સદનુષ્ઠાનં પ્રોક્તં કાર્યે હેતૂપચારેણ ॥ ૭ ॥

વૃત્ત એટલે વર્તન. વિધિ પ્રતિબંધરૂપ વર્તન એનું નામ ચારિત્ર. સદ્અનુષ્ઠાન એ ચારિત્રગુણનો હેતુ હોવાથી સદ્અનુષ્ઠાનને જ કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરીને ચારિત્ર કહ્યું. પણ એ સદ્અનુષ્ઠાન અશુભ આરંભથી નિવૃત્ત થયા વગર ન આવે. જીવંતક અશુભ પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. હિંસાદિ આશ્રવનાં દ્વારે પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક બંધ કરી પંચાચારમય જીવન જીવવાથી સાચું ચારિત્ર આવે.

પ્રશ્ન થાય કે ચારિત્ર તો આત્માના નિર્મળ પરિણામરૂપ છે તો તમે સદ્અનુષ્ઠાનને ચારિત્ર કેમ કહો છો ? કારણ કે સદ્અનુષ્ઠાન તો બાહ્ય સત્ક્રિયા રૂપ છે. તો તેનો જવાબ ટીકાકાર લગવંત આપે છે કે શુભ ભાવપૂર્વક કરાતું બાહ્ય સદ્અનુષ્ઠાન હોવાથી તે ચારિત્ર કહેવાય છે. અંતરમાં શુભ પરિણામ વગર કરાતું સદ્અનુષ્ઠાન જ ન કહેવાય.

માટે જે જે સદ્અનુષ્ઠાન છે તે તે શુભ ભાવપૂર્વક જ હોય. માટે અમે અહીં સદ્અનુષ્ઠાનને ચારિત્ર કહ્યું છે. સદ્અનુષ્ઠાન એ અંતરના શુભ ભાવનું ઘોતક છે. (સૂચક)

પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક હિંસાદિ પાપોના ત્યાગથી અને પંચાચારના નિર્મળ પાલનથી સાચું ચારિત્ર કહેવાય. એકલા આશ્રવના ત્યાગથી પણ ચારિત્ર જ્ઞાનીઓએ માનેલું નથી. પણ સંવર નિર્જરાની આરાધના પણ જોઈએ. અશુભમાંથી નિવૃત્ત થઈને શુભમાં પ્રવૃત્ત થવાનું છે. માટે એકલા પાપ ત્યાગથી ન ચાલે પણ સાથે સંયમ પોષક ક્રિયાઓ પણ કરવી જોઈએ.

જેમ રોગ કાઢવા દહીંને દવા આપતાં વેદ્ય કુપથ્યનો ત્યાગ કરાવવાની સાથે પથ્યના પાલન માટે પણ સૂચન કરે છે. દવા નિયમિત ખાવાની પણ લક્ષ્યમણ કરે છે. માટે ત્યાગ કરાવ્યા વિન પાલન ન કરાવાય. એમ ચારિત્રરૂપી ઔષધ કર્મરોગને-પાપરોગને કાઢવા માટે છે. પણ એક બાજુ પાપસેવન ચાલુ હોય તો પાપ રોગ જલ્ય શી રીતે ? માટે પ્રથમ પાપ ત્યાગ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કરાવીને પંચાચારમાં આત્માને જોડવો જોઈએ. પંચાચાર એ પથ્ય છે, પાપક્રિયાઓ એ

કુપથ્ય છે અને ચારિત્ર એ દવા છે. તીર્થંકર દેવો ભાવવેદ્ય છે. સાધુઓ કમ્પાઉન્ડર છે. ભાવવેદ્ય એવા તીર્થંકર દેવોના આદેશ મુજબ દહીંને ચારિત્રરૂપી દવા આપે છે.

મધ્યમ પુરુષ ધર્મની પરીક્ષા કરતાં તે ધર્મનો આચાર-વિચાર જુએ છે. ધર્મગુરુનું ચારિત્ર કેવું છે તે પણ જુએ છે. પણ તત્વનો યોગ, માર્ગાનુસારીપણું, આગમ પ્રત્યેની વફાદારી, જિનાજ્ઞા મુજબનું જીવન, આગમના યોગ તરફ તેની દષ્ટિ નથી હોતી. તે ધર્મના સિદ્ધાંતોની ચકાસણી કરવા તરફ પણ તેનું લક્ષ નથી. માત્ર આચાર તરફ દષ્ટિ રાખે છે. હવે આ સદ્અનુષ્ઠાનની વાત કરી તેના શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એમ બે ભેદ પાડીને હવે પછીના આઠમા શ્લોકમાં ગ્રંથકાર લગવંત કહે છે કે—

परिशुद्धमिदं नियमादांतरपरिणामतः सुपरिशुद्धात् ।

अन्यदतो न्यस्मादपि बुधविज्ञेयं त्वचारुतया ॥ ૮ ॥

સર્વ પ્રકારે શુદ્ધ અનુષ્ઠાન એ તો નિયમા શુભ પરિણામથી જ હોય. તથાવિધ ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષય ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન જે શુદ્ધ શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનપૂર્વકનો નિર્માળ ચારિત્ર પરિણામ એ જ સાચું ચારિત્ર છે. પણ તથા પ્રકારના ક્ષય ક્ષયોપશમ વિના લાલ પૂજા ખ્યાતિ માન સત્કારાદિ બુદ્ધિથી કરાતું સદ્અનુષ્ઠાન એ અશુદ્ધ છે. મોહના ઉદયથી પણ સદ્અનુષ્ઠાન તો થાય, પણ તે આત્મશુદ્ધિ કરવાને બદલે અશુદ્ધિ વધારે છે. મોહના ખીલે બંધાઈને તો આ જીવે ધર્મ કરવાના ઘણાથે ધમપછાડા કર્યા, ઘોર અને ઉચ્ચ તપો પણ તપ્યા, કષ્ટદાયી વ્રતો પણ પાળ્યા, મોટી શાસન પ્રભાવનાઓ પણ કરી, પણ મોહના પક્ષમાં રહીને ક્યું માટે બધું નિષ્ફળ ગયું.

મોહનો પક્ષ છોડીને જિનના પક્ષમાં લગીને થોડુંક પણ સુકૃત થાય તે મહાન ફળ આપનારું બને છે.

ન્યારે મોહના પક્ષમાં રહીને કરેલાં મોટાં મોટાં દીર્ઘ-કાલીન સુકૃતો પણ પરિણામે મહાન નુકસાન કરે છે. કિંમત વફાદારીની છે.

સમકિત જીવને પૂછે કે તું કેના પક્ષમાં છે? જિનના કે મોહના? જિનના પક્ષમાં જે હોય તેને સમકિત શીવકન્યાનું સગપણ તેની સાથે કરે છે. અને પછી તે તડામાર તૈયારીઓ શીવકન્યા સાથે જીવને પરણાવવાની સમકિત કરે છે. જીવ પણ પછી તે શીવકન્યાનું જ ધ્યાન ધરતો, ચાહતો થઈ જાય છે.

તેની પ્રાપ્તિ વિના હવે તેને ક્યાંયે એન પડતું નથી. બસ શીવસુંદરી-શીવસુંદરી વારંવાર રટણ કર્યા કરે છે, તેના જ નિરંતર જાપ જપે છે. ઊંચા ભોગો અને વૈભવો પણ તેને હવે અહીં આનંદ આપી શકતા નથી. જેન મન જ હવે શીવસુંદરીમાં લાગ્યું છે તેને અહીં શાનું ગમે ?

શીવસુંદરી સાથેનું લગ્ન એટલે પછી ક્ષત્રી વિયોગ થવાની વાત નહિ. કાયમ શીવસુંદરીના સમાગમમાં રહેવાનું. નિત્ય ચોતાના પતિને આનંદ આનંદ કરાવે છે. કોઈ વાતે જરાયે ઓછું આવવા દેતી નથી. સર્વ વાતે સુખમાં રાખે છે. આ શીવસુંદરી એટલે સાક્ષાત્ ગુણમૂર્તિ. તેના સૌંદર્યનો તે પાર જ નથી. તેનું તેજ, તેનો પ્રભાવ, તેના રૂપનો ક્યાંયે જોડો જોવા ન મળે. તેના જ્ઞાનની તે કોઈ સીમા જ નથી, ત્રિકાળજ્ઞાની છે. ત્રણે જગતનું જ્ઞાન તેને છે. સર્વ શક્તિમાન છે. શક્તિ તે અપરંપાર તેની છે. તેના ગુણોનું વર્ણન તે ત્રણે જગતના મોટા

પંડિતો લેગા થઈને પણ કરી શકે તેમ નથી. તેની પવિત્રતાનું તો પૂછો જ મા! અખંડ શીલવતી છે. જિનનો ભક્ત આવી શીવસુંદરીને મેળવવા હંમેશાં તલપાપડ હોય છે. પણ આ શીવસુંદરી તો તેને જ વરમાળા આરોપે છે કે જેનું મન એકાંતે તેનામાં જ હોય તો. લાગે કે ખીજી મનુષ્ય સ્ત્રીમાં કે દેવલોકની દેવીમાં જરાક તેનું મન છે, તો આ શીવસુંદરી રીસાઈને ચાલી જાય છે. પોતાની પાછળ પાગલ બનનારને જ આ શીવસુંદરી પસંદ કરે છે, ખીજાને નહિ.

કેમ તમને બધાને તો હવે આ શીવસુંદરીનો જ પ્રેમ જાગ્યો છે ને? કેમ તમે તો બધા જિનના જ પક્ષમાં ને? અને જિનના પક્ષમાં હોય તેને તો શીવસુંદરીનો જ પ્રેમ હોય ને?

બાલ, મધ્યમની કક્ષા વટાવીને જીવ જ્યારે બુધની કક્ષામાં આવે ત્યારે જ સાચો શીવસુંદરીનો પ્રેમ પ્રગટે છે. કેમ બુધ બનવું છે ને? હા, તો હવે બુધ બનવા શું કરવું વગેરે વાતો ક્રમશઃ કરીશું.

....સર્વ મંગલ માંગલ્યં....

પ્રવચન ૧૧

આગમતત્ત્વં જ્ઞેયં તદ્દષ્ટેષ્ટાવિરુદ્ધવાક્યતયા ।
ઉત્સર્ગાદિ સમન્વિતમલમૈદંપર્યશુદ્ધં ચ ॥૧૦॥

પરમોપકારી પૂજ્યપાદ લગવાન હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ પ્રથમ ષોડશકના દશમા શ્લોકમાં હવે આગમતત્ત્વ કેવું હોય તેનું સ્પષ્ટ સ્વરૂપ ખતાવે છે.

- (૧) આગમતત્ત્વ દષ્ટ અને ઈષ્ટથી અવિરુદ્ધ જોઈએ.
- (૨) ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી સમન્વિત જોઈએ.
- (૩) ઐદંપર્ય -તાત્પર્ય શુદ્ધ જોઈએ.

આ ત્રણ ગુણથી યુક્ત હોય તે જ સાચું આગમતત્ત્વ જાણવું. હવે પ્રથમ વાતનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું પડશે ને ? કારણ કે તમારા માટે આ પદાર્થો લગલગ નવા જેવા છે માટે વિવેચન કર્યા સિવાય સમજાય તેવા નથી.

આગમતત્ત્વ પ્રથમ તો દષ્ટ અને ઈષ્ટથી અવિરોધી જોઈએ. દષ્ટ એટલે પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન પ્રમાણથી અખાદિત જોઈએ. દા. ત., અગ્નિઃ રણ્ણઃ । અગ્નિ ઉષ્ણ છે, તે વાત સૌ કોઈને પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે. માટે આ વાત પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી અખાદિત કહેવાય.

અહીંયાં દરેક જીવોના મુખદુઃખમાં તરતમતા દેખાય છે, માટે જરૂર તે તે જીવો પૂર્વ જન્મોમાંથી વિચિત્ર શુભાશુભ કર્મોને કરીને આવેલા છે એમ અનુમાન થાય છે. નહિતર

એ આરાધનાનું મુખ્ય અંગ છે એવું માનો છો ખરા? તમારી આરાધનાના લીસ્ટમાં સાધુસેવાની આઈટમ રાખી છે ખરી? જેમ દેવ-દર્શન, પૂજા-સામાયિક, પ્રાંતકમણ, નવકારવાળી, ચોવિહાર વગેરે રાખ્યું છે એમ સાધુસેવા તો મારે રાજ નિયમિત ૦૧-૦૧૧ કલાક કરવી જ એવો અભિગ્રહ ખરો? ખાસ સમય કાઢીને સાધુસેવા તો મારે કરવી જ એવો આગ્રહ રાખ્યો છે ખરો?

સાહેબ! સમય મળે તો વળી સાધુ સેવા કરીએ, નહિતર નહિ.

શરીર સેવા, પત્ની સેવા, પરિવાર સેવા કરતાં ધન બચે તો વળી થોડુંક સાધુ સેવા પાછળ ખરચીએ, નહિતર કાંઈ નહિ. ખાસ સાધુ સેવા માટે ધન બચાવવું જ જોઈએ? એવું માનો છો ખરા? ધર્મક્ષેત્રમાં રેશનિંગ અને પાપક્ષેત્ર માટે રેશનિંગ નહિ કેમ? ધર્મકાર્યોમાં ધનનો, સમયનો, શક્તિનો કાપ મૂકવાનો કેમ? પાપકાર્યોમાં ધન, સમય અને શક્તિ ઉપર કાપ નહિ. આ શું બતાવે છે? ધર્મપ્રેમ કે પાપપ્રેમ?

પાપકાર્યો માટે, સાંસારિક કાર્યો માટે સમય ન હોય તો સ્પેશ્યલ ટાર્દમ કાઢીને પણ તમે તે કાર્યો કરો છો. જ્યારે ધર્મ-કાર્ય, પુણ્યક્રમણીનું કાર્ય આવે ત્યારે સ્પેશ્યલ સમય કાઢીને કેમ ન થાય? ધર્મકાર્ય વખતે હાથ કૃપણ કેમ બનાવાય?

બુદ્ધિને સૂક્ષ્મ અને નિર્મળ બનાવવા જ્ઞાની પવિત્ર સાધુઓની ભક્તિભાવથી રાજ નિયમિત સેવા કરો. અને

સાધુસેવાથી ધીમે ધીમે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો મોહનીયકર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ અને નિર્મળ બનશે. માટે બુધ બનવું હોય તો સાધુસેવાનું વ્યસન પાડજો. સાધુસેવા એ ધર્મ પામવાનું મુખ્ય સાધન છે. પછી તો કલ્યાણોની પરંપરા સર્જાય છે. સાધુસેવાથી કુદ્ર વિધનો અને જીવનના કુદ્ર પ્રશ્નો તો આપોઆપ ઉકેલાઈ જાય છે. મગજની નસો તંજ થઈ ગઈ છે, મગજ ચિંતાઓથી ભારેખમ રહે છે, અનેક પ્રકારના ચિત્તના રોગો ખીમારીઓ રહે છે, એથી તન પણ રોગોનું ધર બની જાયું છે. શુદ્ધ ધર્મ સાધવા માટે જે સત્ત્વ જોઈએ તે લગભગ આજની પ્રજામાં દેખાતું નથી. મગજની અસ્થિરતા ખૂબ જ વધી ગઈ છે. જીવનની સમસ્યાઓ વધી ગઈ છે. સાચો ઉકેલ મળતાં નથી. એટલે આજનો માનવ કંટાળીને આપઘાત કરવા સુધી પહોંચી જાય છે, ઘેરથી ભાગી જાય છે. મગજને ક્ષણભર આરામ આપવા માદક પીણું, માદક પિકચરો જોવે છે. હલકું સાહિત્ય વાંચે છે. છતાં પણ તેના જીવનની સમસ્યાઓનો કાયમી ઉકેલ આવતો નથી. આ બધાનો ઉકેલ છે સાધુ સમાગમ અને સાધુસેવાનો લેખ.

જંગમતીર્થ સ્વરૂપ ત્યાગી પવિત્ર જ્ઞાની ગુરુની સેવા કરવાથી અનેક જીવનના પ્રશ્નોનો જલદી ઉકેલ આવી જાય છે. પણ સાધુસેવા ભૌતિક લાલચથી નહિ કરવાની, પણ આત્મકલ્યાણની બુદ્ધિથી કરવાની. જેની પાસેથી સાચો ધર્મ લેવો છે, સાચો ધર્મ જાણવો છે, સાચા ધર્મનું સ્વરૂપ સમજવું છે તેની સેવા ક્યાં વગર કેમ ચાલશે? તેને પારકા માને કેમ ચાલશે? તેના

મુખ-હુઃખની, સગવડ-અગવડનો વિચાર ક્યાં વિના કેમ ચાલશે? તેમના જીવનની જરૂરિયાતો પ્રત્યે ખેડરકાર રહે કેમ ચાલશે?

આપણી ધર્મનૌકાના સુકાની હોય તો જ્ઞાની ત્યાગી ગુરુ મહારાજ છે. આપણા ધર્મરથના સારથી હોય તો જ્ઞાની ગુરુમહારાજ છે. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરનાર હોય તો જ્ઞાની ગુરુમહારાજ છે. સદ્બુદ્ધિનું-સદ્વિચારનું દાન દેનાર હોય તો જ્ઞાની પવિત્ર ગુરુમહારાજ છે. ત્યાગ અને સંયમનો શ્રેષ્ઠ આદર્શ આપનાર હોય તો જ્ઞાની સંયમી ગુરુમહારાજ છે.

માટે સાધુસેવાનું ભુક્તાનું જનું આનંધનાનું મુખ્ય અંગ તે તરફ ખૂબ જ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. સાધુની મદદ વગર મોક્ષે નહિ પહોંચાય.

આટલી પ્રાસંગિક મહત્ત્વની વાત કરીને મૂળ ગ્રંથની વાત ઉપર હવે આવીએ—

ગત આઠમા શ્લોકમાં બે પ્રકારના અનુષ્ઠાનોની વાત કરી હતી. એક શુદ્ધ અને બીજું અશુદ્ધ. પણ આ જીવનું શુદ્ધ અનુષ્ઠાન છે કે અશુદ્ધ અનુષ્ઠાન છે, તેની ખબર શી રીતે પડે; તો હવે નવમા શ્લોકમાં ગ્રંથકાર ભગવંત અશુદ્ધ અનુષ્ઠાન-વાળા જીવનાં લક્ષણો બતાવે છે—

ગુરુદોષારંભિતયા તેષ્વકરણ યત્નતો નિપુણધ્રીભિઃ ।
સન્નિંદાદેશ્ચ તથા જ્ઞાયત પતન્નિયોગેન ॥ ૯ ॥

અશુદ્ધ અનુષ્ઠાન કરનારમાં આ ત્રણ દૂષણો હોય છે—

(૧) મોટા મોટા શાસ્ત્રન માલિન્ય ધાય તેવા દોષો સેવે.

(૨) અને નાના નાના સૂક્ષ્મ દોષોથી બચવાનો પ્રયત્ન કરે એટલે કોઈ ને શંકા ન પડે કે આ મોટા મોટા મોટા દોષો સેવતો હશે. મોટા મોટા દોષો ઠાંકવા નાના નાના દોષોમાં ખૂબ યતના જાળવે. અને બીજાને એવી પ્રતીતિ કરાવવા પ્રયત્ન કરે કે જાણે આ તે ગિલકુલ ધાર્મિક જ છે.

(૩) સજ્જન સાધુ પુરુષોની નિંદા ટીકા ટીપ્પણીઓ દ્વેષ બહુ કરતા હોય.

આથી નિપુણ બુદ્ધિવાળા માણસો જાણી જાય કે આનું અનુષ્ઠાન અશુદ્ધ છે. કેવળ મોહના ઉદ્વેગથી, ભૌતિક લાલચથી કરે છે એમ જાણી જાય છે.

આજે આપણે વર્તમાન સંઘ ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરીશું તે આવું અનુચિત ઘણું દોષાશે. એક બાજુ બજારમાં ભાદોલાર અનીતિ કરી, અનેકના ધ્રાપ લેતો હોય છે અને બીજી બાજુ એક ટ્રીડી મરી ગઈ તે જુમાળૂમ કરી મૂકશે.

એક બાજુ બાયડી બેડે ખૂબ ઝંઘડી પછી સામાયિક લઈને બેસશે.

એક બાજુ હોટલમાં ગમે તેવું અલક્ષ્ય ખાઈ આવશે અને ઘરમાં જરાક તિથિના દિવસે લીલું શાક ભૂલથી રાંધ્યું હશે તે ઘરવાળીને ઉઘડી લઈ નાંખશે.

સાધુ હોય તે એક બાજુ ગુરુનો ખૂબ અવિનય આશાતના કરીને પછી ગુરુના પગ દાબવા બેસશે.

ગુરુઆજ્ઞા માને નહિ, અને ખીજી બાજુ ગોચરી-પાણીની ખૂબ સારી ગવેષણા કરશે.

સાધુ મોટા તપ કરીને પારણે સ્પેશ્યલ ગૃહસ્થોને અમુક અમુક ચીજો બનાવવા ઓર્ડર આપશે.

મોટી તપશ્ચર્યાઓ કરી લોકોને વશ કરીને પછી પૈસા કઢાવશે.

ખાળે ડૂચા અને દરવાજા મોકળા જેવી દશા આ દંભી ધર્મી આત્માની હોય છે.

જેમ કુલટા સ્ત્રી પોતાનો વ્યભિચાર ઢાંકવા પતિની બહારથી ખૂબ સારી સેવા વિનય કરે, પણ તેની કિંમત કેટલી? એમ એક બાજુ જે ધર્મની સેવા કરે છે તે જ ધર્મની લઘુતા-નિંદા થાય એવાં કાર્યો કરતો હોય તો તેના ધર્મકાર્યની શું કિંમત?

એક બાજુ ગુરુની ખૂબ સેવા કરતો હોય અને ખીજી બાજુ ગુરુની લઘુતા થાય એવાં કાર્યો કરે તો તે ગુરુસેવાની શું કિંમત?

પ્રથમ તો જેની સેવા-પૂજા કરીએ તેનું ગૌરવ વધે એવાં કામ ખાસ કરવાં જોઈએ. ગુરુના ગૌરવને અંખપ લાગે તેવું કરનાર શિષ્ય સાચો ગુરુભક્ત ન કહેવાય.

સાચો પ્રવચન પ્રભાવક પ્રવચનનું માલિન્ય થાય, નાશ થાય, ગૌરવ ઘટે એવું કાર્ય પ્રાણ્ણાંતે પણ ન કરે.

રોટલીની ખાધા લઈને બહામનો શીરો રોજ આપટનારો ત્યાગી ન કહેવાય.

દૂધની ખાધા લઈને રોજ દૂધપાકની શોધમાં દૂરનારો દૂધનો ત્યાગી ન કહેવાય.

ચણાના મિષ્ટાન્નનો ત્યાગ કરીને માવાની મીઠાઈ પાછળ લટકનારો ત્યાગી ન ગણાય.

ચણાનો ત્યાગ કરીને ચોકલેટ માટે ઘેરે ઘેર ફરનારો ફકીર ન કહેવાય.

સ્વસ્ત્રીના લોગનો ત્યાગ કરનારો પરસ્ત્રીઓ પાછળ લટકનારો બ્રહ્મચારી ન ગણાય.

. પંચેન્દ્રિય જીવના વધમાં બેપરવા રહેનારો એકેન્દ્રિયના નાશમાં કચકચ કરનારો દયાળુ ન કહેવાય.

પાંચસો રૂપિયા કોઈ પાસેથી પડાવતા પાંચ રૂપિયાનું ખુલ્લું દાન દેનારો દાની ન કહેવાય.

મોટાં મોટાં હડહડતાં જુઠાણાંઓ હાંકનારો નાના જૂઠાંમાં ભિચોનીચો થઈ જનારો અત્યવાદી ન કહેવાય.

જેને લવલય, પાપનો ડર, પરલોકનો ડર ન હોય તેના જીવનમાં આવા દંભો, માયાચારો, જુઠાણાંઓ બહુ હોય છે. સત્યો ધર્મી આવો ન હોય.

માટે શુદ્ધ અનુષ્ઠાનના અધિકારી બનવા પ્રથમ મોટા દોષો કાઢવા પડશે. ધ્રાવક, સાધુ, ગુણવાન પુરુષોની નિંદા, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, વિરોધ, ટીકા વગેરેથી આઘા રહેવું પડશે. તેઓના પ્રત્યે પ્રેમભાવ ધારણ કરવો પડશે. તેઓની યોગ્ય સેવા વિનય ગૌરવ વગેરે કરવું પડશે.

હવે પછી દશમા પ્રલોકનો વિચાર કરીશું.

સર્વ મંગલ માંગલ્યં....

પ્રવચન ૧૦

ગઈકાલના વ્યાખ્યાનમાં બાલ મધ્યમ અને બુધની વિચારણા કરી. બુધ (પંડિત) સિવાય સાચા ધર્મની પરીક્ષા કરવા બાલને કોઈ સમર્થ નથી. કારણ કે ધર્મ એ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિગમ્ય ગહન વસ્તુ છે. બાલ મધ્યમ બુદ્ધિવાળાનું તે ત્યાં કામ નહિ. હવે પ્રશ્ન એ થાય કે તે અમારે બુધ બનવા શું કરવું? આ પ્રશ્નનું સમાધાન શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચય ગ્રંથમાં પૂજ્યપાદ ભગવાન હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજએ આપ્યું છે.

સાધુસેવા સદા ભક્ત્યા, મૈત્રી સત્ત્વેષુ ભાવયન્ ।
આત્મીય ગ્રહમોક્ષશ્ચ, ધર્મहेतु प्रसाधनम् ॥

(સંવિમ્ન ગીતાયં) સાધુ મહારાજની હંમેશા હૃદયના બહુમાનથી સેવા કરવી, સર્વ જીવો પ્રત્યે મૈત્રીભાવ અને તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરવો. આ ધર્મ સાધવાનાં ત્રણ સાધનો છે.

બીજો છે ને કે સાધન વગર સાધ્ય સિદ્ધ ન થાય. આ ત્રણ સાધનોને ધર્મ સિદ્ધ કરવા માટે કામે લગાડ્યાં ખરાં ?

તમારા જીવનમાં સાધુસેવા કેટલી ? ચોવીસ કલાકમાં કેટલા કલાક સાધુસેવા કરો છો ? એકાદ કલાક ? ના, અર્ધો કલાક ? ના, તે ૦ કલાક ? તે પણ નક્કી નહિ. લગભગ શ્રમજોપાસક કહેવાતા શ્રાવકોના જીવનમાંથી સાધુસેવા ગઈ છે; માટે તે આરાધનાની ગાડી. આગળ ધપતી નથી. સાધુસેવા

સુખદુઃખની તસ્તમતાનું કારણ શું? માટે કાર્ય દેખાય છે તે તેનું કેઈ અદ્દશ્ય કારણ હોવું જોઈએ.

આડ કિલું છે, લીલુંછમ છે, ઘટાદાર છે તે અનુમાન થાય છે કે ભૂમિમાં કિંદું તેનું મૂળ હોવું જોઈએ. નહિતર આ આડ લીલુંછમ ક્યાંથી હોય ?

આગમતત્ત્વ જેમ દૃષ્ટી વિરુદ્ધ ન જોઈએ તેમ ઇષ્ટથી પણ વિરુદ્ધ ન જોઈએ. ઇષ્ટથી અવિરુદ્ધ એટલે શાસ્ત્રે કહેલી વાતામાં પરસ્પર વિરોધાભાસ ન આવવો જોઈએ. એક વાક્યતા જળવાઈ રહેવી જોઈએ. દા. ત., એક બાળુ શાસ્ત્ર પ્રહ્લચર્યનું વિધાન કરે અને બીજુ બાળુ 'ગૃહસ્થાદ્યર્થો ધર્મો ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ' એમ કહે અથવા અપુષ્પસ્ય ગતિનાંસ્તિ। એમ કહે તે આ શાસ્ત્ર-આગમતત્ત્વ પરસ્પર વિરોધી બની ગયું જે વાતનું એક બાળુ સમર્થન કરે અને બીજુ બાળુ તેનું જ ખંડન થઈ જાય એવી વાત કરે તે સાચું આગમતત્ત્વ ન કહેવાય.

બીજું આગમતત્ત્વ ઉત્સર્ગ-અપવાદથી યુક્ત જોઈએ.

ઉત્સર્ગ એટલે સામાન્ય જનરલ નિયમ, અપવાદ એટલે વિશેષ કારણે વ્રતરક્ષા માટે છૂટ.

દા. ત., સાધુ-સાધ્વીએ દોષિત ગોચરી લેવી નહિ, આ ઉત્સર્ગ.

પણ બીમારી વગેરેના કારણે દોષિત ગોચરી લે તે અપવાદ.

ગોચરી ગયેલા સાધુએ ગૃહસ્થને ત્યાં બેસવું નહિ, આ ઉત્સર્ગ. પણ તપથી ક્ષીણ થયેલું શરીર હોય અથવા એચિંતો

ચેટનો દુઃખાવો ઉપડ્યો હોય તો તે કારણે ત્યાં ખેસવાની છૂટ તે અપવાદ.

‘ગુરુની આગળ ચાલવું નહિ’ આ ઉત્સર્ગ, પણ રસ્તો બતાવવાના કારણે ગુરુની આગળ ચાલે તે અપવાદ.

શય્યાતરના ઘરના આહારપાણી લેવાય નહિ તે ઉત્સર્ગ પણ આગાઠ ખીમારીના કારણે વસ્તુની તત્કાળ જરૂર હોય તો શય્યાતરના ઘરનાં આહારપાણી લેવાય તે અપવાદ.

કાચા પાણીને સાધુથી અડાય નહિ, તે ઉત્સર્ગ; પણ વિહારમાં નહીં આવતી હોય અને આસપાસ નજીકમાં ખીન્ને સ્થળમાર્ગ ન હોય તો નહીં ઊતરવાની છૂટ તે અપવાદ.

આમ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ લાવ વિચારીને સંયમરક્ષા માટે ઉત્સર્ગ અને અપવાદ બતાવેલા હોય તે આગમતત્ત્વ સાચું કહેવાય.

જે આગમમાં એકાંતે આમ જ કરવું, આમ ન જ કરવું, એવું એકાંતે પ્રતિપાદન કરેલું હોય તે આગમ સાચું ન કહેવાય.

કેટલીકવાર એકવારનું કર્તવ્ય ખીજવારનું અકર્તવ્ય બની જતું હોય છે, અને એકવારનું અકર્તવ્ય ખીજવારનું કર્તવ્ય બની જાય છે.

જે આમાં વિવેક કરવામાં ન આવે તો લાલના બદલે નુકસાન થઈ જાય.

જીવનનિર્વાહ થતો ન હોય તો દોષિત આહારપાણી લેવાં એ કર્તવ્ય. પણ જીવનનિર્વાહ નિર્દોષથી થાય એવો છે, છતાં દોષિત આહારપાણી લે તો અકર્તવ્ય.

ગુરુને પગ અડાડતા એ અકર્તાવ્ય પણ ગુરુનું શરીર દાખવા કેઈ વાર પગથી શરીર ખૂંદવું પડે તોપણ કર્તાવ્ય.

આમ જે આગમમાં આવો બધો વિવેક બતાવેલો હોય તે આગમ તત્ત્વ સાચું જાણવું.

ત્રીજી વાર આગમતત્ત્વ ઐહંપર્યાથી-તાત્પર્યાથી શુદ્ધ જોઈએ.

છેવટે આગમનું કહેવું શું છે? તેનું અંતિમ રહસ્ય પણ બતાવેલું હોવું જોઈએ.

શ્રુતાર્થ વાક્યાર્થ મહાવાક્યાર્થ અને ઐહંપર્યાર્થ પણ આગમનો વિચારવો જોઈએ. તપ કરવો જોઈએ આ શ્રુતાર્થ. ખીમાર તંદુરસ્તનો વિલાગ કર્યા વગર સામાન્ય વિધાન તે શ્રુતાર્થ કહેવાય.

વાક્યાર્થ-જો બાલ વૃદ્ધ રોગી તપ કરવા જાય તો આર્ત્તધ્યાનનો પ્રસંગ આવી જાય તેથી તેનું તપ કરવાનું કાર્ય તો અતપ જ ગણાય. તપથી ધર્મધ્યાન વધવાને બદલે આર્ત્તધ્યાનમાં પડી ગયો માટે.

મહાવાક્યાર્થ-તો ક્યારે કેવી રીતે તપ કરવો તો કહે છે કે દેહપીડા ન થાય, આંખો વગેરે ઇન્દ્રિયોને હાનિ ન પહોંચે, સંયમયોગો સીદ્ધાય નહિ એવી રીતે તપ કરવો જોઈએ. ધર્મધ્યાનની વૃદ્ધિ થાય એવો તપ કરવો જોઈએ,

તાત્પર્યાર્થ-અંતે જિનાસા એ જ પ્રમાણભૂત ધર્મ, તપ, ધ્યાન વગેરે જિનાસા મુજબનાં હોય તો જ વાસ્તવમાં ઉપાદેય ગણાય.

આવી રીતે છેવટે આગમનો સાર-નિચોડ-તાત્પર્ય કાઢીને બતાવેલું હોય તે જ આગમ તત્ત્વ સાચું સમજવું.

શાસ્ત્રોના અર્થો જે બરાબર ગુરુગમથી સમજવામાં ન આવે તો કેટલીકવાર તે શાસ્ત્ર શાસ્ત્રનું કામ કરી જાય.

જિનાગમોની વાતો ખૂબ જ ગંભીર છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાહનો ખૂબ જ વિસ્તાર છે. કયા કાલે શું કરવું, શું ન કરવું, કયા કાલે શામાં વધુ લાભ છે અને શામાં નુકસાન છે તે બધું વણિક બુદ્ધિથી વિચારવું બેઈએ.

શાસ્ત્રોની વાતોમાં એકાંત ન પકડાય. આજે એક પ્રવૃત્તિ કરવામાં લાભ હોય, તે કાલે તે જ પ્રવૃત્તિ કરવામાં નુકસાન પણ હોય.

એક વસ્તુ આજે કદાચ હોય તો આવતી કાલે અકદાચ પણ બની જાય. આજે જે ચીજ અકદાચ હોય તે કોઈ પરિસ્થિતિવશ કદાચ પણ બની જાય. એટલે દરેક પ્રવૃત્તિ કરતાં વિવેકની ખાસ જરૂર છે.

અંતે ધર્મ કે અંયમ જિનાજ્ઞાના પાલનમાં રહેલું છે.

ધમ્મો આણપ પહિવહ્નો ।

વચ્ચનમારાધનયા સ્સલુ ધમ્મઃ ।

તદ્ધિરાધનયા તુ અધર્મઃ ॥

જિનવચન(આજ્ઞા)ની આરાધનાથી ધર્મ અને તેની વિરાધના(ખંડન)થી અધર્મ. આ છે અંતિમ આગમ-તત્ત્વનો નિચોડ.

હવે ૧૧મા શ્લોકની વાત આવશે, પણ હવે ક્રમશઃ

....સર્વ મંગલ માંજલ્યં....

પ્રવચન ૧૨

આત્માસ્તિ સ પરિણામી વદ્ધઃ સત્કર્મણા વિચિત્રેણ ।
મુક્તઃ તદ્વિયોગાદિં સાર્હિંસાદિ તદ્દેતુઃ ॥ ૧૧ ॥

પૂજ્યપાદ પરમેષ્ઠકારી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ હવે
પ્રથમ પોડશકના અગિયારમા પ્રલોકમાં આગમમાં કેવું તત્ત્વ
બતાવેલું છે, તેના થોડાક નમૂના આપણને બતાવે છે:—

- (૧) આત્મા છે.
- (૨) આત્મા પરિણામી (નિત્ય) છે.
- (૩) વિચિત્ર એવા સત્કર્મથી બંધાયેલો છે.
- (૪) કર્મના વિયોગથી આત્મા મુક્ત બને છે.
- (૫) હિંસાદિ પાપો તે કર્મબંધનનાં કારણો છે.
- (૬) અહિંસાદિ ધર્મ તે મુક્તિનું કારણ છે.

હવે આ છએ મુદ્દાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું પડશે ને ?
કે તમે બધું બરાબર સમજી ગયા છો ?

સાહેબ ! “ થોડુંક સમજાયું છે, પણ વિશેષ ઊંડાણથી
સમજવું છે.” તો સમજો.

પહેલી વાત આત્માના અસ્તિત્વના સ્વીકારની છે. આત્માના
અસ્તિત્વના સ્વીકાર વગર તો પાપ-પુણ્યની વાતો, આશ્રવ-
સંવરની વાતો અને બંધ-મોક્ષની વાતો કરવી પણ નિરર્થક
છે. આત્માને અનુલક્ષીને તો એ બધાં તત્ત્વોનું અસ્તિત્વ

સ્વીકારેલું છે. જો મૂળમાં આત્મા જેવી વસ્તુ જ ન હોય તો પછી તેના આધારે જીવનારાં ખીજાં તત્ત્વોની વિચારણા કરવી જ અસ્થાને ગણાશે. પુત્ર છે તો તેના લક્ષ્યતરની, તેના સગપણની, તેના લામની ચિંતા કરવાનું રહે, પણ મૂળમાં પુત્ર જ ન હોય તો પછી ખીજી તેના અંગેની ચિંતા કરવાનું જ ક્યાં રહે છે ?

જ્ઞાન સુખ દુઃખ શોકાદિ લાગણીઓવાળા આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકારવું જોઈએ. આ ગુણો આત્મા નિવાય ખીજે ક્યાંયે જણાતા નથી. જ્યાં વસ્તુના ગુણો હોય ત્યાં વસ્તુ હોય જ. ગુણી વગર ગુણો એકલા નિરાધાર કદીયે રહી શકતા નથી.

જડ પુદ્ગલોમાં રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, સંયોગ, વિભાગ વગેરે ગુણો જણાય છે. પણ ત્યાં જ્ઞાન, સુખ, દુઃખ શોકાદિ લાગણીઓ જણાતી નથી. માટે ચારે ગતિમાં અને પંચમ ગતિ મોક્ષમાં પણ આત્મા રહે છે. કોઈ કાળે આત્મા નહોતો અને નહિ હોય એવું કદીયે બનવાનું નથી. આત્મા અનાદિ અનંત છે માટે ભૂતકાળમાંયે હતો, વર્તમાનમાં પણ છે અને ભવિષ્યમાં પણ રહેવાનો છે. ત્રણે કાળમાં તે અખંડ છે, અવિનાશી છે.

જો આત્માને ન માનો તો ખાવાપીવાની ક્રિયાઓ કોણ કરે છે ? અમુક પ્રકારનાં કપડાં પહેરવાની અને ઉતારવાની ક્રિયા કોણ કરે છે ? તિજેરીમાં ધન લાવીને ગણીને કોણ મૂકે છે ? તિજેરીમાંથી કારણ પ્રસંગે ધન કોણ કાઢે છે ? વેપાર નોકરી કોણ કરે છે ? ચોપડાના હિસાબ કોણ રાખે છે ? જમા ઉધારનો મેળ કોણ મેળવે છે ? નફો મગતાં કોણ આનંદમાં

આવી જાય છે ? નુકસાન જતાં શોક કોણ કરે છે ? સ્કૂલમાં ટાઈમસર ભણવા કોણ જાય છે ? ઘેર આવીને લેશન કોણ કરે છે ? પરીક્ષામાં પાસ થતાં હર્ષ કેને થાય છે ? નાપાસ થતાં કાંકરિયામાં પડવાનું કોણ કરે છે ? અમુક કરવા જેવું છે, અમુક કરવા જેવું નથી, આવા વિચાર કોણ કરે છે ? અમુક વસ્તુ મને હવે યાદ આવી, આ ભૂતકાળને યાદ કરનાર કોણ ? પૂર્વજન્મની સત્ય વાતો કરનાર કોણ ?

મને તો અમુક વસ્તુ જ લાવે, મને અમુક વસ્તુ તો લાવે જ નહિ, આવી રાગદ્વેષની લાગણી કેને થાય છે ?

યોજનાબદ્ધ પૂર્વયોજીત ખૂનો કોણ કરે છે ?

હાન કોણ આપે છે ? શીલ કોણ પાળે છે ? તપ કોણ કરે છે ? પ્રભુ પ્રાર્થના, પ્રભુ પૂજા કોણ કરે છે ? ભાવિ યોજનાઓ કોણ ઘડે છે ? વારંવાર ક્રોધાદિ વિકારોને વશ કોણ થાય છે ? એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં કોણ જાય છે ? વિચિત્ર પ્રકારનાં સુખદુઃખ કોણ ભોગવે છે ? શ્રીમંત થવા કોણ પ્રયત્ન કરે છે ? એમ. એ., બી. એ., સી. એ. થવા કોણ ભણવામાં મહેનત કરે છે ?

ચાલે છે, ખાલે છે, વિચારે છે, ઊભો રહે છે, સૂવે છે, જાગે છે, દોડે છે એ કોણ ?

આ બધા પ્રશ્નોનું સમાધાન આત્માના અસ્તિત્વને સ્વીકાર્યા સિવાય થાય તેમ નથી. નહિતર મડદામાં પૂર્વોક્ત બધી જ ઘટાઓ થતી દેખાવી જોઈએ.

શરીરના માળામાંથી આત્મારૂપી હંસલો જિડી જતાં ખાલી પડેલો શરીરરૂપી માળો પછી નથી ખાતો, નથી પીતો, નથી વાતો કરતો, નથી ખોલતો, નથી ક્રોધ કરતો, નથી શોક કરતો, નથી ભણતો, નથી રૂપિયાને યાદ કરતો, નથી પત્નીને યાદ કરતો, નથી કાંઈ વિચારતો દેખાતો, બાળી નાંખો તોપણ જરાયે તે દુઃખ ત્રાસની લાગણી બતાવતો નથી, બાળનારને મારવા ઊંડતો નથી.

માટે તો આ બધું આનંદ મંગલ લીલા લહેર બધી આત્માને આભારી છે. આત્મા જ્યારે આ દેહમાં નહિ હોય ત્યારે આનંદ મંગલ લીલા લહેર નહિ હોય, અરે છતી હવાએ શ્વાસ પણ પછી નહિ લઈ શકે. માટે જેના લીધે આ બધું સુખ સાદાળી છે તે આત્માની ચિંતા કરો. તેને લવની કેદમાંથી છોડાવવા પ્રયત્ન કરો. કર્મની ગુલામીમાંથી મુક્ત કરો, ક્રોધાદિ વિકારથી તેને બચાવો, આહારાદિ સંજ્ઞાઓથી, વિષય વાસનાઓથી તેને આઘો રાખો, અને આત્માને દાન, શીલ, તપ શુભ ભાવનામાં ભેડો, જ્ઞાન ધ્યાનનાં તેને અમૃત પાન કરાવો. વ્રતનિયમમાં તેને ભેડો, દેવસેવા, ગુરુસેવા, તીર્થ-સેવામાં લગાડી દો. આથી તમારો આત્મા સદા માટે સુખી સદા આનંદી બની જશે.

વિષય વાસના અને ક્રોધાદિ પાપોથી આ આત્મા અનાદિ કાળથી ચારે ગતિમાં અને ચોરાશી લાખ ચોનિમાં જન્મમરણ કરી રહ્યો છે. વિષય વાસનાથી હિંસાદિ પાપો કરે છે, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ સેવે છે, વિશ્વાસુને ઠગે છે, છળ પ્રપંચ કરે છે, કાવા દાવા કરે છે, જિંધા ચત્તા કરે છે, કાળા બબ્બર, બે

૮૨ : પોડશક પ્રવચનો

નંખરના ધંધા, દાણચેરીઓ, ઇન્કમટેક્સની ચેરીઓ વગેરે કરે છે. સ્વામીદ્રોહ, મિત્રદ્રોહ, દેશદ્રોહ વગેરે પણ કરે છે, ન ખાવા લાયક ખાય છે, ન પીવા લાયક પીએ છે, ન સેવવા લાયક સેવે છે, ગમ્યાગમ્યનો વિવેક ચૂકી જાય છે. ઉપકારીઓ ઉપર પણ અપકાર કરે છે, માખાપની અવજ્ઞા કરે છે, ગુરુઓ વડીલોનું અપમાન કરે છે. કહ્યાણુ મિત્રોનો સંગ છોડી દે છે, કુમિત્રોનો સંગ કરે છે, નિંદા વિકથાઓમાં જીવન ખરખાદ કરે છે.

જો મનુષ્યને પોતાના આત્મા ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ આવી જાય કે 'હું છું' 'હું જ આ સારી નરસી કરણી કરું છું' 'તેનું ક્ષણ મારે જ લોગવવાનું છે' 'કરેલાં કર્મોમારે જ લોગવવાં પડશે.' 'મરીને હું ક્યાં જઈશ' ? ત્યાં મારું શું થશે ? આવી આત્મચિંતા આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકાર્યા પછી હોવી જોઈએ.

ચાર્વાકમત (નાસ્તિકમત) સિવાય ખાકીનાં લગભગ ભારતીય દર્શનો આત્માના અસ્તિત્વમાં માને છે.

પણ આત્માના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કર્યા પછી આપણી જવાબદારી ખૂબ જ વધી જાય છે.

જેમ મારામાં સુખદુઃખની લાગણીવાળો આત્મા વસે છે તેમ એકેન્દ્રિયથી માંડી પંચેન્દ્રિય સુખીના જીવોમાં પણ મારા જેવી જ સુખદુઃખની લાગણીવાળો આત્મા વસે છે, માટે મારે તેના સુખનો નાશ થાય અને તને દુઃખ થાય એવું કાંઈ ન કરવું જોઈએ. કારણ કે પ્રાણીમાત્રને સુખ પ્રિય છે, દુઃખ અપ્રિય છે, જીવન પ્રિય છે, મરણ અપ્રિય છે, તો મારે તને દુઃખ થાય, તેનું મરણ થાય એવું કાંઈપણ કરવું ન જોઈએ.

આવી શ્રદ્ધા, આવી હયા આત્માના અસ્તિત્વના સ્વીકારથી પ્રગટ થવી જોઈએ.

છકાપના જીવો પ્રત્યે મૈત્રીભાવ, કરુણાભાવ, તેમના સુખ-દુઃખની ચિંતા વગેરે હૈયે હોવું જોઈએ.

જેવો મારો આત્મા છે, તેવો જ આત્મા છકાપના જીવોનો છે. દ્રુત જે શરીર, ઈન્દ્રિયો, ખળ, રૂપ, રંગ, ભોગ, વૈભવ, જ્ઞાન, સુખદુઃખની તરતમતા દેખાય છે તે કેવળ કુર્મજન્ય છે. કુર્મે જ અમારા અને તેઓ વચ્ચે ભેદની દીવાલ ઊભી કરી છે.

બાકી વાસ્તવમાં તેઓનું સ્વરૂપ અને અમારું સ્વરૂપ એક-સરખું જ છે. કર્મકૃત વિપમતાઓ તરફ ન જોતાં, તેના અસલી મૂળ આત્મસ્વરૂપ તરફ જોવું જોઈએ. કર્મકૃત વિપમતાઓ તરફ જોઈએ છીએ એટલે જ જીવો પ્રત્યે મૈત્રીભાવ, પ્રમોહભાવ, કરુણાભાવ ટકતો નથી. ઉચ્ચકૃણ અને નીચકૃણ, શ્રીમંતાઈ-ગરીબાઈ, ઉચ્ચજાતિ અને નીચજાતિ, યશ અને અપયશ, સૌભાગ્ય અને દૌર્ભાગ્ય, સુસ્વર અને દુઃસ્વર, શુભખગતી અને કુખગતી, સારું સંસ્થાન સંઘયણ અને ખરાબ સંસ્થાન સંઘ-યણ, એકેન્દ્રિયપણું અને પંચેન્દ્રિયપણું, મનુષ્યપણું અને તિર્યચપણું, દેવપણું અને નારકપણું, સુરૂપતા અને કુરૂપતા આ બધા દ્વન્દ્વો એ કર્મનું સર્જન છે. એ તાત્ત્વિક દષ્ટિએ વિચારતાં તેના ઉપર જરાયે લક્ષ આપવા જેવું નથી. હર્ષ-શોક કરવા જેવું નથી. ત્યાં લાભ-નુકસાનની વિચારણા કરવા જેવી નથી.

દરેક પ્રાણીમાં રહેલો જે અસલી અનંત જ્ઞાનસ્વરૂપ, અનંત આનંદસ્વરૂપ, અનંત ગુણસ્વરૂપ, અનંત શક્તિસ્વરૂપ જે

આત્મા છે તેના ઉપર જ આપણી દૃષ્ટિ સ્થિર રહેવી જોઈએ. અસક્તમાં તો બધા જીવોનું સુખ, આનંદ, ગુણો, જ્ઞાન, શક્તિ, તેજ, પ્રભાવ, ઐશ્વર્ય વગેરે એકસરખું જ છે, જે અત્યારે વિષમતા દેખાય છે તે કર્મકૃત જલ્મથી, અને કર્મકૃત હોય તે હંમેશાં નર્થર હોય. માટે નર્થરભાવો તરફ દૃષ્ટિ ન લઈ જતાં શાશ્વત આત્મા અને આત્માના ગુણો તરફ દૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ.

દરેક પ્રાણીમાં સુખદુઃખની લાગણીવાળા આત્માનો સ્વીકાર કર્યા પછી તે જીવો સાથે જડ જેવો વ્યવહાર ન રખાય.

પછી તે બગીચામાં લીલા ઘાસ ઉપર બેસતા ચાલતા સૂતા વિચાર રહેવો જોઈએ કે આ હું જીવતા જીવ ઉપર બેઠો છું— સૂતો છું— ચાલું છું.

ઝાડનું પાંદડું તોડતાં, લીલું શાક સમારતાં, લીલું દાતણ ચાવતાં, ખીડી પીતાં, ચૂસો સળગાવતાં, રસોઈ કરતાં, કાચું પાણી ઢાળતાં, પંખાથી પવન ખાતાં, માટી ખોદતાં, કાચું મીઠું વાપરતાં, કીડીઓ ઉપર પગ મૂકતાં, હિંસક વેપાર કરતાં, કપડાં ધોતાં, વાસણ માંજતાં, ન્હાતાં, અળગણુપાણી ઢાળતાં, જોયા વગર અનાજ દળાવતાં. જોયા વગર અનાજ રાંધતાં, અલક્ષ્ય ખાતાં, કંદમૂળ ખાતાં, વાસી ખાતાં, રાત્રી ભોજન કરતાં, ગમે ત્યાં જોયા વગર માત્રુ ઠલ્લો કરતાં, ગમે ત્યાં લીંટ કંઈ નાંખતાં, ગમે ત્યાં જીવવાળી જગ્યાએ બેસતાં, જિભા રહેતાં, ચાલતાં, હૃદયમાં અરેરાટી થવી જોઈએ. અને ત્યાં સુધી જીવ મરે, તેને દુઃખ ત્રાસ કીલામણા સંઘટ્ટો થાય એવી એકે પ્રવૃત્તિ ન કરવી જોઈએ. જેમ અને તેમ નિરવઘ (પાપ વગરનું) અહિંસક જીવન જીવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જ્યણા-દયા એ તો ધર્મની માતા છે. માતાના જતનમાં જ ધર્મરૂપી બાળકની સલામતી છે. દયા વગર ધર્મ હોઈ શકતો નથી. શક્ય માનવો પૂરતી જ દયા ન જોઈએ, પણ પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે દયા જોઈએ. નિરર્થક કોઈના પણ પ્રાણ જાય એવી પ્રવૃત્તિ છોડી દેવી જોઈએ.

નિરર્થક કરવા હરવાનું છોડી દેવું જોઈએ. વેપાર પણ જેમ અને તેમ અહિંસક હોવો જોઈએ. પરિણામ કઠોર-કૂર નિર્દય બની જાય એવી એકે પ્રવૃત્તિ સાચો ધર્મી આત્મા ન કરે.

પરિણામની કુણાશ તો હંમેશાં ટકી રહેવી જોઈએ.

માટે જીવ સાથે જીવ તરીકેનો વ્યવહાર રાખવો જોઈએ.

જ્યારે પણ પદ્મકાયના જીવોના સંપર્કમાં આવવાનું થાય ત્યારે આ વિચાર ઝટ આવવો જોઈએ કે હે આત્મનું! ધ્યાન રાખજે, આ જીવ છે, તેને પણ તારા જેવી સુખદુઃખની લાગણી છે, જીવન પ્રિય છે, મરણ અપ્રિય છે, માટે તેને જરાયે દુઃખ થાય, મરણ થાય એવું કાંઈ પણ કરીશ નહિ. અને તો તેના હિતની ચિંતા કરજે, પણ તેનું અહિત તો હરખીઝ ન કરતાં.

જે અપેક્ષા આપણે જગતના જીવો તરફથી હંમેશાં રાખીએ છીએ એવી જ અપેક્ષા આપણી પાસે જગતના જીવો પણ રાખે છે, એ વાત તું કદીયે ભૂલતાં નહિ.

આપણને દુઃખ આપનારો જીવ ગમતાં નથી, આપણને મારવા આવનાર જીવ ગમતાં નથી. તો પછી તને ન ગમતી વાત તું ખીન્ન જીવો પ્રત્યે શા માટે આવરે છે?

જ્ઞાનીઓએ દહ્યું છે કે—

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ પરેષાં ન સમાચરેત્ ।

ખીનને દુઃખ આપવાનું મન થાય, તેના જીવન સાથે ખેલ ખેલવાનું મન થાય ત્યારે તે જગ્યાએ તું તારી જાતને મૂકી દેજે કે આવી સ્થિતિ મારી કોઈ કરે તો મને શું થાય ? તમારા શરીરનું કોઈ સો રૂપિયા આપીને એક રૂપિયાભાર પણ માંસ લેવા આવે તો તમે આપો ખરા ? તેના ખીન નિર્દોષ પ્રાણીઓને મારી નાંખી, રોંડી નાંખી તેના માંસ ઉપર ઉઝળી કરનાર માનવાને કઈ ઉપમા આપવી ? માંસાહાર કરનારમાં દયા ક્યાંથી હોય ? દયાના દુરુમનો જ માંસ ખાય છે નિર્દોષ અખોડાં પશુપાંખીઓની નિર્દય કતલમાંથી માંસ ઉત્પન્ન થાય છે. માંસ ખાનારા છે માટે જ પ્રાણીઓની કતલ થાય છે. માંસાહારીમાં કરુણાભર્યા વિચારો અને નિર્મળ યુદ્ધિ ક્યાંથી હોય ?

‘આહાર એવો ઓડકાર’ ‘અન્ન તેવું મન’ આ કહેવાં સાચી છે. માણસ જેવું અન્ન ખાય છે તેવું તેનું મન ઘડાય છે.

પવિત્ર વિચારોને ટકાવવા પવિત્ર આહાર જોઈએ. આહાર પકાવનાર પણ પવિત્ર જોઈએ, ભોજન કરવાનું સ્થળ પણ પવિત્ર જોઈએ, પીરસનાર પણ પવિત્ર જોઈએ, ખાતાં લાવના પણ પવિત્ર જોઈએ, ખાઈને કામો પણ પવિત્ર કરવાં જોઈએ.

આપણે આત્માના અસ્તિત્વનો વિચાર કરતાં કરતાં ખૂબ ઊંડા ઊતરી ગયા.

હવે સમય ઘણો ઘઈ ગયો છે માટે ૧૧ મા પ્રલોકની ખીજ તાસ્તિક વાતો હવે પકી કનથા કરીશું.

....સર્વ મંગલ માંગલ્યં....

પ્રવચન ૧૩

ગઈકાલના વ્યાખ્યાનમાં આત્માના અસ્તિત્વનો વિચાર કર્યો. હવે આજે આત્મા પરિણામી છે. એ મુદ્દાનો વિચાર કરવાનો છે. સાંખ્યદર્શન એ આત્માને એકાંત કૂટસ્થ નિત્ય માને છે. કદી કોઈ કાળે આત્મામાં કાંઈ જ ફેરફાર થાય જ નહિ. જેવો છે તેવો જ સદા રહે એવું માને છે. માટે આ સાંખ્યદર્શનની અસત્ય વાતનું ખંડન કરવા ‘આત્મા પરિણામી છે’ એમ પૂજ્યપાદ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજએ કહ્યું.

પરિણામનું લક્ષણ બતાવતાં ટીકાકાર લગવંત ફરમાવે છે કે—

પરિણામો અર્થાતરગમનં ન ચ સર્વથા વ્યવસ્થાનં ।
 ન ચ સર્વથા વિનાશઃ પરિણામઃ ॥

પોતાનું અસલી સ્વરૂપ છોડ્યા વગર જુદી જુદી અવસ્થામાં ગમન કરનારને પરિણામી કહેવાય છે.

જો આત્માને પરિણામી (નિત્ય) માનવામાં ન આવે તો આત્માનું એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં જવાનું ઘટી શકે નહિ, એક યોનિમાંથી બીજી યોનિમાં જવાનું બની શકે નહિ. એક ક્રોધના લાવમાંથી માનના લાવમાં જવાનું બની શકે નહિ, માનના લાવમાંથી માયાના અને માયાના લાવમાંથી લોભના લાવમાં જવાનું બની શકે નહિ. દુઃખની અવસ્થામાંથી

સુખની અવસ્થામાં જવાનું કહીયે બની શકે નહિ, અશીલની વાસનામાંથી શીલની ભાવનામાં જવાનું બને નહિ, રોગી અવસ્થામાંથી નિરોગી અવસ્થામાં જવાનું બને નહિ, અલભ્ય અવસ્થામાંથી શિક્ષિત અવસ્થામાં જવાનું કહીયે બની શકે નહિ, ગરીબાઈમાંથી શ્રીમંતાઈમાં જવાનું બને નહિ-ગુલામી-માંથી સત્ત્વપ્રીતિ બનવાનું કહીયે બને નહિ, નોકરમાંથી શેઠ બનવાનું કહીયે બને નહિ.

પણ દુનિયામાં આનાથી વિરુદ્ધ પરિસ્થિતિ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. સર્વાંગન પ્રત્યક્ષ વાતનો ઇન્કાર કોણ કરી શકે ?

અનાદિકાળથી કર્મના બંધનમાં પડેલા આત્મા જ્ઞે કહીયે મુક્ત બની શકવાનો જ ન હોય તો, પછી તપ વ્રત નિયમ ક્રિયાકાંડો કરવાનો શો અર્થ ?

અશુદ્ધ બદ્ધ આત્માને શુદ્ધ, મુક્ત બનાવવા માટે તો જ્ઞાનીપુરુષોએ વ્રત તપ નિયમો ક્રિયાકાંડો બતાવેલાં છે. પણ જ્ઞે કહીયે આત્મામાં કાંઈ ફેરફાર થવાનો જ ન હોય તો પછી નકામું વ્રતનું કષ્ટ કોણ ભીક્ષવે ?

પણ જગતમાં આપણે જ્ઞેઈએ છીએ કે પાપી આત્મા પણ સત્સમાગમથી, વ્રત તપથી પુણ્યાત્મા ધર્માત્મા બની જાય છે, અને એક વખતનો ધર્મી ગણાતો મનુષ્ય પણ દુર્જનોની સોબતથી અને દુષ્ટ વ્યસનોથી ભયંકર પાપી પણ બની જાય છે.

માટે આત્માને એકાંતે કૃતસ્થ નિત્ય ન મનાય, પણ પરિણામી નિત્ય માનવાનો છે. માટે તો આપણે ત્યાં તત્ત્વાર્થાધિગમ

સૂત્રમાં પૂજ્યપાદ લગવાન ઉમાસ્વાતી મહારાજાએ નિત્યનું
લક્ષણ બતાવતાં કહ્યું કે—

તદ્ ભાવાવ્યયં નિત્યમ્ ।

પોતાના મૂળ સ્વભાવનો ત્યાગ ન કરે તે નિત્ય.

પણ જુદા જુદા પર્યાયોમાં ગમન કરવા છતાં પણ જે દ્રવ્ય
પોતાનો મૂળ સ્વભાવ છોડે નહિ તેને નિત્ય કહેવાય. ઢા. ત., સોનું.

સોનાની લગડીમાંથી ગમે તેટલા ઢાગીના બને, જૂના લાંગે,
નવા બને પણ તેમાં સોનું તેા અનુસ્મૃત-અન્વયી (કાયમ)
હોય જ છે. મૂળ દ્રવ્યને છોડીને તેના પર્યાયો-અસ્થાઓ
કદીયે અલગ રહી શકતી નથી.

ગુણ પર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્ ।

ગુણ પર્યાયવાળું દ્રવ્ય છે.

ન્યાં દ્રવ્ય જાય ત્યાં ગુણપર્યાયોને જેવું જ પડે છે. અને
દ્રવ્ય પણ ગુણપર્યાયોને છોડીને કદીયે એકલું રહેતું નથી.
દ્રવ્યમાંથી ગુણપર્યાયોને બાદ કરીએ તો દ્રવ્ય જેવી કાંઈ
વસ્તુ જ રહેતી નથી અને ગુણપર્યાયોમાંથી દ્રવ્યને બાદ કરીએ
તો ગુણપર્યાયો જેવું કાંઈ રહેતું નથી. આધાર વગર આધેય
ટકે ક્યાંથી? અને આધેયને આધીને જ આધાર કહેવાય છે.

માટે આત્માને જો પરિણાની-પરિવર્તનશીલ માનવામાં ન
આવે તો આખી તત્ત્વવ્યવસ્થા ખોરવાઈ જાય છે. લોક
વ્યવસ્થામાં મોટું લંગાણુ પડે છે. પરલોક સાધના અને મોક્ષ
સાધના જ ઊડી જાય. માટે આત્માના અસ્તિત્વના સ્વીકાર
સાથે આત્મા પરિણામી નિત્ય છે એમ સ્વીકારવું જોઈએ.

હવે અગિયારમા શ્લોકના ત્રીજા મુદ્દા ઉપર આવીએ. આત્મા સત્ એવા વિચિત્ર કર્મથી બંધાયેલો છે. તે કહેજે પ્રશ્ન ઊભા થાય કે આત્મા કર્મથી બંધાયેલો છે એટલું જ કહેવું હતું ને? પાછળ બે વિશેષણો કેમ લગાડવાં પડ્યાં? કે સત્ કર્મથી અને વિચિત્ર કર્મથી બંધાયેલો છે?

કેટલાક વેદાંત દર્શનવાળા કર્મ જેવી વસ્તુને માને છે. પણ કલ્પિત છે એમ કહે છે. પારમાર્થિક સત્ય તરીકે માનતા નથી. આપણે જેને કર્મ કહીએ તેને વેદાંતીઓ અવિદ્યા-માયા કહે છે. તેા કોઈ વાસના કહે છે, પણ નામાન્તરથી કહે તેમાં આપણને હજુ વાંધા નથી, પણ પાછા તેને તદ્દન અસત કહે છે-કાલ્પનિક માને છે.

‘ બ્રહ્મસત્યં જગન્મિથ્યા ’

પારમાર્થિક સત્ય એક બ્રહ્મ એટલે આત્મા છે, બાકીનું બધું જગત મિથ્યા-કાલ્પનિક છે એમ કહે છે.

જો મિથ્યા કાલ્પનિક વસ્તુ આત્માને લાલ નુકસાન કરતી હોય તેા આકાશ કુસુમની સુવાસ આત્માને આવવી જોઈએ. અને ગધેડાનાં શીંગડા જીવને લાગવાં જોઈએ. પણ આજ સુધી આકાશ કુસુમથી કોઈને અનુબ્રહ્મ અને ખરશંગ (ગધેડાના શીંગડા) થી કોઈને ઉપઘાત (નુકસાન) થયો હોય એવું કહીએ કોઈએ સાંભળ્યું નથી.

જે વસ્તુ જગતમાં સત્ય હોય, (સત્ હોય) વિદ્યમાન હોય એ જ બીજાને લાલ કે નુકસાન કરી શકે.

પાણી સ્વચ્છ હતું. કચરો પડવાથી મલીન બન્યું. હવે જો કચરો તદ્દન કાલ્પનિક હોય તો પાણીમાં મલીનતા આવી શકે નહિ.

એમ કર્મ કે અવિદ્યા જો તદ્દન અસત્ હોય, કાલ્પનિક હોય તો આત્મામાં બગાડો આવી શકે નહિ. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હિંસાદિ પાપો, વિષયવાસના આ બધો આત્મામાં ભરાયેલો કચરો સત્ એવા કર્મ સિવાય ક્યાંથી આવ્યો ?

માટે જ સત્ એવા કર્મથી આત્મા બંધાયેલો છે એમ અંધકાર ભગવંતને કહેવું પડ્યું. આત્મા જેમ સત્ છે તેમ કર્મ પણ સત્ છે. સત્ સત્નો જ સંયોગ થાય. દૂધ સત્ છે, પાણી સત્ છે તો બંનેનો સંયોગ થાય છે. તેમ સત્ એવા કર્મનો સત્ એવા આત્મા સાથે દૂધપાણીની જેમ સંયોગ થયેલો છે. કેવળ કાલ્પનિક સંયોગ નહિ. કાલ્પનિક દોરડાથી કોઈ બંધાયેલો જોયો છે ખરો ? ના, જેને જેને બંધાયેલા જોયા છે તે સત્ એવા દોરડાથી કે સાંકળથી.

જે વસ્તુનું પ્રત્યક્ષ કાર્ય દેખાતું હોય તેને અસત્ કહેવાનું સાહસ કોણ કરે ?

પાણી સત્ છે તો પીવાથી તરસ છીપે છે, અગ્નિ સત્ છે તો રસોઈ થાય છે, પ્રકાશ થાય છે, ટાઢ જાય છે. પણ જો સર્વથા અસત્-કાલ્પનિક હોય તો તે કાર્યો થાય છે તે ન થાય.

માટે આત્મા સત્ (સત્ય) એવા કર્મથી બંધાયેલો છે તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

બીજું વિચિત્ર કર્મોથી બંધાયેલો આત્મા છે એમ ન કહીએ તો આત્મા ઉપર કર્મની જે ગુદી ગુદી અસરો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તે ન દેખાય. દરેક જીવોમાં કર્મની ગુદી ગુદી અસરો,

ગુહા ગુહા પ્રભાવો પડેલા દેખાય છે તે જોવા ન મળે. માટે આત્મા મિથ્યાત્વાદિ ગુહા ગુહા કર્મબંધના હેતુઓથી વિચિત્ર પ્રકારના જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોનું સર્જન કરે છે. તે કર્મો પછી ઉત્તરમાં આવીને ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનું સારું-નરસુ કૃણ કર્મ કરનાર જીવને ચપ્પાડે છે. ચપ્પાડે છે.

જે કર્મ કરે તે ભોગવે, બીજો નહિ.

માટે સત્ અને વિચિત્ર પ્રકારના કર્મથી આત્મા બંધાયેલો છે એમ કહ્યું.

હવે ૧૧મા શ્લોકના ચોથા મુદ્દાની વાત ઉપર આવીએ. કર્મના (સર્વથા) વિયોગથી આત્મા મુક્ત બને છે.

જેમ માણસને ચારે બાજુથી દોરડાથી બંધેલો હોતો, પણ તે દોરડું ચારે બાજુથી છોડી લેવાથી તે માણસ છૂટો-મુક્ત થાય છે તેમ સત્ એવા કર્મથી બંધાયેલો આત્મા પણ છોડવાની ક્રિયા કરે તો મુક્ત થાય છે.

હવે આત્મા કર્મથી બંધાય છે શાથી ? તે તેનાં કારણોનો પણ વિચાર કરવો પડશે ને ? તે આ અહિં ૧૧મા શ્લોકમાં સંક્ષેપમાં કર્મબંધના પાંચ હેતુઓ બતાવેલા છે.

હિંસા, જૂઠ, ઘેરી, મૈથુન અને પરિવ્રાદ. જગતના લગભગ બધા પાપોનો આ પાંચ પાપોમાં સમાવેશ થઈ જાય છે; માટે આ મુખ્ય પાંચ હિંસાદિ કારણોથી આત્મા કર્મથી બંધાય છે, એમ કહ્યું તો આત્મા કર્મથી છૂટે શી રીતે ? તો કહ્યું કે જે રીતે બંધાયે છે તેનાથી વિરુદ્ધ અહિંસાદિ ધર્મોનું પાલન કરે તો આત્મા કર્મથી મુક્ત બને એટલે આત્મા કર્મથી બંધાય હિંસાદિ પાપોથી અને કર્મથી છૂટે અહિંસાદિ ધર્મોથી.

અહિંસા, સત્ય, અસ્તંત્ય, પ્રહ્લચર્ય અને અપરિચક્ર આ પાંચ મહા ધર્મો છે.

આ પાંચ મહા ધર્મોમાં બીજા બધા ધર્મોનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

દાન આપવાનું છે તે પણ આ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

શીલ પાળવાનું છે તે પણ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

તપ કરવાનો છે તે પણ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

ભાવ સારો રાખવાનો છે તે પણ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

પરમાત્માનું ઈર્શન, પૂજન, સ્મરણ, ભક્તિ, ઉપાસના કરવાની છે તે પણ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય કરવાનો છે તે પણ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

ગુરુવિનય સેવા વંદન નમસ્કાર કરવાનો છે તે પણ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાઓ કરવાની છે તે પણ અહિંસાદિ ધર્મોના યોષણ માટે.

માટે મોક્ષના સાચા ધ્યેયથી અસિશુદ્ધ અહિંસાદિ ધર્મોનું પાલન કરનાર મનુષ્ય સદા માટે કર્મમુક્ત બની શુદ્ધ શુદ્ધ મુક્ત નિરંજન નિરાકાર પૂર્ણાનંદી બને છે.

આ રીતે પ્રથમ પોડશકના અગિયારમાં શ્લોકનું વિવેચન પૂર્ણ થાય છે. બારમા શ્લોકનું વિવેચન હવે પછી—

....સર્વ મંગલ માંગલ્યં....

પ્રવચન ૧૪

પરલોક વિદ્યો માનં વચનં તદતીંદ્રિયાર્થદગ્વ્યક્તં ।
સર્વમિદમનાદિ સ્યાદદૈર્પર્યસ્ય ગુહ્ધિરિત્તિ ॥ ૧૨ ॥

પૂજ્યપાદ ભગવાન હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ હવે આ આરમા શ્લોકમાં દર્શાવે છે કે પરલોકની સાધનામાં-મોક્ષ સાધનામાં અતિન્દ્રિય પદાર્થોના જ્ઞાતા એવા સર્વજ્ઞ ભગવાનનું વચન એ જ પ્રમાણભૂત છે. સર્વજ્ઞ સિવાય અતિન્દ્રિય (ઇન્દ્રિયાતીત) પદાર્થોનું યથાર્થ પ્રતિપાદન કરવા ખીજો કોઈ સમર્થ નથી. જે પદાર્થો પાંચે ઇન્દ્રિયોથી અગોચર છે એવા ઇન્દ્રિયાતીત પદાર્થોનું યોગ્યતા કેવળજ્ઞાનથી સંપૂર્ણ જાણીને યથાર્થ જણાવનારા હોય તો સર્વજ્ઞ એવા વીતરાગ ભગવંતો છે. સર્વજ્ઞ સિવાય સર્વ પદાર્થોનું સંપૂર્ણ દર્શન કોઈ ખીજને થઈ શકતું નથી. સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી બનવા માટે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય આ ચાર ધાતી કર્મોનો સંપૂર્ણ નાશ કરવો પડે છે. દરેક જીવને સત્તામાં આવું સંપૂર્ણ ત્રિકાળદર્શી જ્ઞાન પડેલું છે. પણ શુદ્ધ રત્નત્રયીની સંપૂર્ણ આરાધના વગર એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. શુદ્ધ વીતરાગમાર્ગની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા, વીતરાગમાર્ગનું સમ્યક્ જ્ઞાન અને વીતરાગની આજ્ઞા મુજબનું નિર્દોષ જીવન જીવાય તો જ આવું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. આત્મામાં જ અનંતજ્ઞાન કર્મની માટી નીચે દટાયેલું પડેલું જ છે. ક્ષતા આપણે તેને પ્રગટ કરવા માટે ધાતીકર્મની

માત્રી દૂર કરવાની છે. કેવળજ્ઞાન એ આત્માનું પોતાનું જ સ્વરૂપ છે. આત્મા કેવળ જ્ઞાનમય જ છે, આત્માના મૂળ સ્વરૂપમાં અજ્ઞાન છે જ નહિ. છતાં આપણી માલિકીની પરમ જ્યોતિમય વસ્તુ માટે ખાસ પુરુષાર્થ નથી. જાણે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાં રહેવા માટે આપણે ટેવાઈ ગયા હોઈએ એવું આપણું જીવન જોતાં લાગે છે. નહિતર એમ ન થાય કે હું ત્રણેકાળના સર્વ પદ્ધતિને જાણનારા જ્ઞાનવાળો હોવા છતાં ઘડી પછી શું થવાનું છે તે પણ જાણી શકતો નથી? કેટલું બધું મારું અજ્ઞાન ! હું અનંત જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવા છતાં મારી વર્તમાન દશા કેવી ઘોર અજ્ઞાનભરી છે! 'મારે મારી જ્ઞાનદશા પ્રાપ્ત કરવી જ છે' 'મારે સંપૂર્ણ અજ્ઞાન હટાવવું જ છે' આવા નિર્ધારવાળા બનીને જ્ઞાની ગુરુની સેવા વિનય કરીને જિનાગમોનું સમ્યગ્જ્ઞાન જાણવા માંડીએ અને સાથે સાથે વિરતિમય (વ્રતમય) જીવન જીવતા જઈએ તો એક દિવસે આપણો આત્મા જરૂર જ્ઞાનથી પૂર્ણ બની જશે.

જેન ધર્મમાં એકલા જ્ઞાનથી મોક્ષ ખતાવેલો નથી, પણ જ્ઞાન સાથે સંયમ-વિરતિ જોઈએ.

જ્ઞાનનું કામ મોક્ષનો રસ્તો ખતાવવાનું અને વિરતિ (સંયમ)નું કામ મોક્ષના પથિકને મોક્ષમાં પહોંચાડવાનું છે. જ્ઞાન મોહરાજાની લેદી વ્યૂહરચના ખતાવે છે. જ્યારે વિરતિ (સંયમ) એ લેદી વ્યૂહરચનામાંથી જીવને ઉગારી લે છે. મોહના સકંજામાંથી જીવને છોડાવે છે. વિરતિનું કામ મોહરાજાની સેના સામે સતત લડવાનું છે. વિરતિ એટલે ધર્મરાજાની

સેનાનો ચીફ કમાન્ડર. મોહરાજની સેનાના કુરચા ઉડાડવાનું કામ તેનું. વિરતિ એટલે મોહાસ્ર. મોહરાજની સેનાને સુંઝવી નાંખે-ગુંગળાવી દે, શુધબુધ બુલાવી દે.

વિરતિ વગરનું જ્ઞાન પાંગળું છે. હથિયાર-શસ્ત્ર વગરનો સૈનિક ગમે તેટલો બાહોશ હોય-પરાક્રમી હોય પણ યુદ્ધ જીતી ન શકે.

૧૯૬૨ માં ચીનના સૈન્ય સામે ભારતનું લશ્કર ટકી ન શક્યું તેનું કારણ બંધો છે ? આમ તો ભારતનું લશ્કર આખી દુનિયામાં બંધવાન ગણાય છે પરંતુ તેની પાસે પૂરતી શસ્ત્રસામગ્રી હતી નહિ એટલે ચીનના લશ્કરની સામે આપણી સેના ટકી શકી નહિ અને પરાજય સ્વીકારવો પડ્યો. એમ આંતર શત્રુઓ સામેના યુદ્ધમાં વિરતિ(સંયમ)રૂપી અમોઘ-શસ્ત્ર હોય તો જ મોહરાજની વિરાટ સેનાને પરાજિત કરી શકાય છે.

જ્ઞાન ભણવાનું છે. તે પણ સંયમ માટે. જીવનમાં સંયમ લાવે, સંયમનો વિકાસ કરે, સંયમનું રક્ષણ કરે એ જ સાચું જ્ઞાન છે. પ્રશમરતિઅંતમાં પૂન્યપાદ ઉમાસ્વાતિજી મહારાજા ક્ષરમાવે છે કે—જે જ્ઞાન ચરણકરણનું સાધક અને એ જ સાચું જ્ઞાન. જેમ જેમ જ્ઞાન ભણતા જઈએ તેમ તેમ જીવન વધુ ને વધુ સંયમી (વન નિયમવાળું) બનવું જોઈએ. જ્ઞાન તો વિરતિને બૂમો પાડીને બોલાવી લે. સાચા જ્ઞાનને તો વિરતિરૂપી બહેન વગર ગમે જ નહિ. અને વિરતિરૂપી બહેનને જ્ઞાનરૂપી ભાઈ વગર ગમે નહિ. આ ભાઈબહેનની જોડી ધર્મરાજની સેનામાં

મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. ધર્મરાજને આ ભાઈબહેનની બેડી ખૂબ જ પ્રિય છે. ધર્મરાજ સદા આ ભાઈબહેનની બેડીને અમૃતદ્રવિટથી ગુએ છે. ધર્મરાજ સદા આ ભાઈબહેનની બેડીને પોતાની પાસે જ રાખે છે. મોહરાજના સૈનિકો આ ભાઈબહેનની બેડીથી ખૂબ જ ગભરાય છે. આ બેડીને વિખૂટી પાડવા ઘણા જ દાવપેય રમે છે. કોઈવાર મોહરાજના સૈનિકોના દાવ ત્રીધા પણ પડી જાય છે. જ્ઞાનરૂપી ભાઈથી વિરતિરૂપી બહેનનું જુદા પાડી દે છે. તે કોઈવાર વિરતિરૂપી બહેનથી જ્ઞાનરૂપી ભાઈને અલગ પાડી દે છે. એટલે ધર્મરાજની સેનાનું બળ તૂટી જાય છે.

માટે જ્ઞાનીપુરુષો કહે છે કે જો તમારે મોહરાજના સૈન્યને સંપૂર્ણ જીતી લેવું હોય તો તમે જ્ઞાન અને વિરતિ એ બેમાંથી એક ને પણ કદીયે છોડતા નહિ. જ્ઞાન ક્રિયાભ્યામ્ મોક્ષઃ જ્ઞાનીઓએ જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભયથી મોક્ષ ધાય છે એમ કહ્યું છે. માટે એકલી નવતત્ત્વની જાણકારી કે કર્મસિદ્ધાંતની જાણકારી ન ચાલે, પણ જાણકારી મુજબ હેયનો ત્યાગ અને ઉપાદેયનો આદર પણ જોઈએ.

આશ્રવતત્ત્વને જાણીને ખાલી બેસી રહેવાનું નથી. પણ આશ્રવ એ મારા આત્મા માટે ખતરનાક શત્રુ છે એમ સમજી એ શત્રુના નાશ માટે સંવરરૂપી સિપાઈની સહાય પણ લેવી પડશે. આશ્રવનો શત્રુ સંવર છે માટે આશ્રવના નાશ માટે સંવરની સેવા કરવી પડશે. સંવરની સેવા માટે તો આ

ઉત્તમ જૈન માનવનો ભવ મળ્યો છે. તે સંવરની સેવા કરો. આશ્રવની શુભાભીમાં તે આત્માનું ભયંકર શોષણ થઈ રહ્યું છે તેનો જરા ખ્યાલ કરો. તમારા લગભગ ચોવીસે કલાક શામાં પસાર થાય છે? આશ્રવની પગચાળી કરવામાં ને? સામાયિકમાં જેસો તોપણ મન, વચન અને કાયાની સ્થિરતા ત્યાં કેટલી? મનની રખડપટ્ટી ત્યાં પણ ચાકુ જ ને? સામાયિકમાં પણ મેડમાયાનું તોફાન ચાલે છે ને? ક્યાયોનું તાંડવનૃત્ય સામાયિકમાં પણ અવસરે ખેલાઈ જાય છે ને? વાણી ઉપર ત્યાં સંયમ કેટલો રહે છે? ભાષાસમિતિ અને વચનગુપ્તિ ત્યાં કેટલી જળવાય છે? સાવધભાષા કર્કશભાષા અસત્યવાણી ન ખોલાઈ જાય તેનો ખ્યાલ કેટલો રાખો છે? શરીરની સ્થિરતા કેટલી? એક જે ઘડીના સામાયિકમાં કેટલીવાર હાથ-પગ હલાવે છે? સંવરની ક્રિયામાં પણ મન, અને વચન કાયાની ચચળતા કેટલી ખધી છે? ચચળતા એ આશ્રવ કે સંવર કહેવાય? આશ્રવને?

જેટલા પ્રમાણમાં મન, અને વચન કાયાની ચચળતા તેટલા પ્રમાણમાં આશ્રવ અને જેટલા પ્રમાણમાં મન, અને વચન કાયાની સ્થિરતા તેટલા પ્રમાણમાં સંવર. આ આશ્રવ સંવરની વ્યાખ્યા ગોખી રાખજો. સામાયિક ઉચ્ચરતી વખતે કરેલી સાવધની પ્રતિજ્ઞા, તેની જવાબદારીનો ખ્યાલ સામાયિક દરમિયાન કેટલો રહે છે? સામાયિકના ઉર દોષમાંથી તમને કેટલા દોષ લાગ્યા તેની અણતરી કદીયે કરી છે ખરી? આ જિંદગીમાં તમે હજારો સામાયિકો કર્યાં. પણ દેવ વગરનું એકે સામાયિક કર્યું છે ખરું? હવેથી

પણ દોષ વગરનું સામાયિક કરવું એવો નિર્મળ મનોરથ કયાં ખરા ?

સામાયિક લઈને બેઠા પછી મને દોષ, પાપ, કપાય અડી ન જાય તેની કાળજી રાખો છો ખરા ? સંસારની મોહમાયા ભૂલીને કેટલાં સામાયિક કર્યાં ? સંસારને સાથે રાખીને સાચું સામાયિક નહિ થાય, બે ઘડીના સામાયિકમાં તો સંસાર ભૂલતાં શીખો.

પાપના દાવાનળમાં સળગતા આત્મા જ્ઞાનધ્યાનની શીતળતા મેળવવા માંડ માંડ સામાયિકમાં બેઠો, ત્યાં પણ પાપથી સળગવાનું ? સામાયિક એટલે પાપરૂપી શુંડાઓને ભગાડવા માટેની મશીનગન છે. આ મશીનગનનો ઉપયોગ કરતાં ન આવડે તો પાપરૂપી શુંડાઓ સામાયિકમાં પણ તમને સતાવવાના.

સર્વજ્ઞ કથિત એક સામાયિકની કિંમત સમજો છો ખરા ? અનંત ઉપકારી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ શ્રેણીકની નરક મીઠાવવા મગધના માલિક શ્રેણીકરાજને પૂણીયા શ્રાવકના એક સામાયિકનું ફળ લઈ આવવા કહેલું. શ્રેણીકરાજ સ્વયં આલીને પુણીયાને ઘેર જાય છે અને એક સામાયિકનું ફળ આપવાની માગણી કરે છે. અને જો પુણીયો શ્રાવક શ્રેણીકરાજને એક સામાયિકનું ફળ આપે તો તેના બદલામાં મગધનું રાજ્ય શ્રેણીક આપે છે. છતાં તે પુણીયો શ્રાવક મગધના રાજ્યની લાલચને વશ ન થતાં સામાયિકનું ફળ આપવાનો સ્પષ્ટ ઇન્કાર કરે છે. બોલો પુણીયા શ્રાવકને મન એક સામાયિકનું કેટલું બધું મહત્ત્વ હશે કે તેની ખાતર મોટા મગધના સામ્રાજ્યને પણ લાત મારી દીધી !

ધર્મ કરનારમાં કેવું સત્ત્વ હોય એ અહિંયાં પુણીયા શ્રાવકના જીવનમાંથી સીખવા મળે છે. લાલચુ લોભી મનુષ્ય ધર્મનું રક્ષણ અવગરે કરી શકતા નથી. નિઃસ્પૃહી મનુષ્ય એ જ વાસ્તવિક ધર્મનો અધિકારી છે. ધન, સત્તા, પ્રતિષ્ઠા, વૈભવ, પરિવાર કરતાં ધર્મનું મહત્ત્વ જેને મન વધુ હોય એ જ ધર્મનો અધિકારી છે. ધર્મ કરતાં ધનનો વધુ મહત્ત્વ આપનારો ધર્મનો અનધિકારી છે. ધન અશાશ્વત છે, જ્યારે ધર્મ શાશ્વત અને શાશ્વત એવા સુખને આપનારો હોવા છતાં શાશ્વત કરતાં અશાશ્વતને વધુ મહત્ત્વ આપનારો 'ધર્મી' છે એમ કયો ડાહ્યો પુરુષ કહે ?

સમક્ષિતની ભૂમિકામાં આગ્યા પછી જીવ સર્વજ્ઞ વચનને-આગમવાણીને જ વાત વાતમાં આગળ કરે છે. ધર્મ અધર્મની વ્યવસ્થાનું નિયામક કોઈપણ હોય તો સર્વજ્ઞ વચન છે. મોક્ષના આધક એવા પુણ્યાત્માએ સર્વજ્ઞવચનને સારી રીતે ગુરુગમથી જાણવું જોઈ એ. વારંવાર તેનું પરિશીલન કરવું જોઈ એ. પરિશીલન કરીને તત્ત્વનો નિર્ણય કરવો જોઈ એ કે ત્રિભુવનમાં સર્વત્ર વચન એ જ સાર છે, એ જ પરમાર્થ છે, બાકીનું બધું અનર્થકારી છે.

આખા વિશ્વવર્તી જડચેતન પદાર્થોનું યથાર્થ પ્રતિપાદન કરનાર હોય તો સર્વજ્ઞ વચન છે. પદાર્થની-તત્ત્વની સાચી ઓળખ સર્વજ્ઞ વચન ત્રિવાચ થઈ શકતી નથી. અનંત ધર્મ-ત્મક પ્રત્યેક પદાર્થની ઓળખ સર્વજ્ઞ વચન દ્વારા જ થઈ શકે છે.

જિનાગમે એટલે સર્વજ્ઞ વચનોનો સંગ્રહ.

રાગદ્વેષની જડ ઉખેડવા જિનાગમોનું શરણ લીધા વિના છૂટકો નથી. સમરસમાં જીવને ઝીલતા કરવાનું કામ જિનાગમોનું છે. કપાયાગ્નિને જીજ્ઞાસવા માટે જાંબા સમાન જિનાગમો છે. માટે તે યોગિનિદુષ્ટમાં ભગવાન હરિભદ્ર સૂરીધરજી મહારાજએ આગમભક્ષિતનું મુક્તિની દ્વિતી તરીકે જાણાવી છે. આગમ એ મુક્તિનો માર્ગ ખતાવનાર કુશળ ભેમિયો છે. આગમરૂપી ભોમિયા વગર આપણે મુક્તિનો પંથ કાપી શકીશું નહિ. આપમતિએ ચાલવાથી તે સંસાર વધશે. શાસ્ત્રમતિએ ચાલવાથી સંસાર ઘટશે. પરલોકની સાધનામાં આપમતિ ન આવે. ત્યાં તે સર્વજ્ઞબુદ્ધિની આધીનતા સ્વીકાર્યા વિના છૂટકો નથી. સાચી આત્મકલ્યાણની કામના હોય તે વહેલામાં વહેત્રી તકે શાસ્ત્રમતિ-આગમમતિની શરણગતિ સ્વીકારી લો.

આ શ્લોકમાં છેલ્લે કહ્યું કે સર્વજ્ઞ વચન અનાદિ છે કારણ કે પ્રવાહથી તીર્થ કરો આ અવનિ ઉપર અનાદિકાળથી થયા જ કરે છે. મહાવિદેહ દેવની અપેક્ષાએ તે કદીયે તીર્થ કર ભગવંતોનો વિરહ હોતો જ નથી. તીર્થ કર ભગવંતો વીતરાગ સર્વજ્ઞ હોવાથી તેઓના વચનમાં જરાયે વિસંવાદ હોય નહિ. માટે નિઃશંક થઈને સર્વત્ર સર્વજ્ઞ આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરી મુક્તિપંથ કાપતા રહેવું. હરેક વાતમાં સર્વજ્ઞ આજ્ઞા એ જ પ્રમાણ એમ શ્રદ્ધા રાખી મોક્ષપંથ ઉપર પ્રયાણ કરતા રહેવું. ગુરુગમથી આગમનું સ્વસ્થ પણ વાણવું વાંઠવું. હવે પછી ૧૩ માં શ્લોકનો વિચાર થશે.

....સર્વ મંગલ માંગલ્યં....

પ્રવચન ૧૫

વાત્સાદિભાવમેવં સમ્યગ્નિદ્વાય દેહિનાં ગુરુણા ।
સદ્ધર્મદેશનાણિ દિ કર્ત્તવ્યા તદનુચ્ચારેણ ॥ ૬૩ ॥

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી ભગવાન હરિભદ્રસૂરીન્દ્રજી મહા-
રાજા હવે પ્રથમ પોણકના ૧૩ મા શ્લોકમાં ગુરુએ દેશના
(ઉપદેશ) ક્રમે કેવી આપવી તે વાતનો આ શ્લોકમાં નિર્દેશ
કરે છે. જીવની ક્ષણ વચાર્યા વગર આપેલી દેશના (ઉપદેશ)
નિષ્ક્રમ નીવડવાનો સંભવ છે. ઉપદેશ આપવાનું પ્રયત્ન
ભવ્ય જીવોને ધર્મમાં જોડવાનું છે. જે ધર્મમાં જોડાયેલા હોય
તેને ધર્મમાં સ્થિર કરવાનું છે. ધર્મમાં સ્થિર થયેલા હોય
તેને ધર્મમાં આગળ વધારવાનું છે. ઉપદેશ આપનારા ગુરુ
સંવિગ્ન ગીતાર્થ જોઈએ. સંવિગ્ન એટલે પોતે જાને ભવભીરુ
હોય. ભવસાગર તરી જ્યા માટે સદા તત્પર હોય
અને સ્વયં મોક્ષમાર્ગના જાણકાર હોવા જોઈએ. મોક્ષમાર્ગના
જાણકાર એટલે આગમોના જ્ઞાતા હોવા જોઈએ. છેલ્લેથી ભણીને
વાંચી વિચારીને ઉત્સર્ગ અપવાદના સારા જ્ઞાતા બન્યા હોવા
જોઈએ. પોતે સ્વયં ઉત્સર્ગના સ્થાનને અને અપવાદના સ્થાનને
ઓળખી તે મુજબ ચાલનારા હોવા જોઈએ. ગુરુ પરિણત
બુદ્ધિવાળા હોવા જોઈએ. દેશકાળભાવને જાણનારા હોવા
જોઈએ. સ્વાહવાદની શૈલીના સારા જાણકાર હોવા જોઈએ.
સુવિહિત સારા સંયમી શિષ્યોના પરિવારવાળા હોવા જોઈએ.

સ્વયં વ્રતમાં-મહાવ્રતમાં સ્થિર હોય તે ગુરુ બીજા જીવોને પણ વ્રતમાં-ધર્મમાં સ્થિર બનાવી શકે છે. ગુરુને પોતાને જ વ્રતની કે ધર્મની શ્રદ્ધા ન હોય, વ્રતપાલન પોતે કરતા ન હોય તો તે ગુરુનો ઉપદેશ પાણીમાં પડેલી રૂખા જેવો ક્ષણજીવી હોય છે. જે ગુરુના હૈયામાં ધર્મ હોય તે જ ગુરુ બીજાના હૈયામાં ધર્મ પહોંચાડી શકે. ગુરુનું જ હૈયું ધર્મશૂન્ય હોય અને ધર્મ ઉપર મોટા અચાજે લોકચર (પ્રવચન) આપે તો ઉપદેશ શિષ્ટજનોમાં લાસ્થાસ્પદ બની જાય છે. જે વસ્તુની પોતાને બિલકુલ શ્રદ્ધા ન હોય, તે વસ્તુનો ઉપદેશ શ્રે તાઓ સમક્ષ આપવો તે એક પ્રદારનો દાંભ છે. લોકરંજન ખાતર ઉપદેશ નથી આપવાનો, પણ લોકોનાં જીવન સુધરવા ઉપદેશ આપવાનો છે. લોકોનું આત્મહિન કરવાની બુદ્ધિ નથી અને પાટ ઉપર ચટ્ટી ઉપદેશ આપવા બંસી જવું એ ખરેખર હૃદયની ધિક્કુ ધનું જ પ્રદર્શન છે.

ટીકાકાર ભગવંત આ તેરમા પ્રલોકની ટીકામાં ગુરુનું સ્વરૂપ બતાવતાં દર્શાવે છે કે—

ધર્મજ્ઞો ધર્મકર્તા ચ સદા ધર્મપ્રવર્તકઃ ।

સત્ત્વેભ્યો ધર્મશાસ્ત્રાર્થદેશકો ગુરુરુચ્યતે ॥

પ્રથમ તો ગુરુ ધર્મના સ્વરૂપના બહુ જોઈએ. બીજા નંબરમાં સ્વયં ધર્મનું પાલન કરનારા જોઈએ. ત્રીજા નંબરમાં ગુરુ ધર્મના પ્રવર્તક હોવા જોઈએ. અને ચોથા નંબરમાં ભવ્ય જીવોને ધર્મશાસ્ત્રના ઉપદેશ આપનાર હોવા જોઈએ.

જો ગુરુ સ્વયં ધર્મના સ્વરૂપના બાણ ન હોય તો ખીબને તે ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવી ન શકે.

ગુરુ પોતે ધર્મનું પાલન કરતા ન હોય તો શ્રોતા ઉપર તેની ખાસ અસર ન પડે. ‘પરોપદેશે પાંડિત્યં’ વાળા ગુરુ ન હોય. ગુરુને પૈસા પત્નીનો મોહ, ધૂટ્યો ન હોય અને શ્રોતાઓને તેનો મોહ છાડવાનું કહેનારા ગુરુના ઉપદેશની અસર કેટલી પડે તે તમે બધા સમજી શકો છો; માટે કહ્યું છે કે ગુરુ સ્વયં ધર્મના કર્તા હોવા જોઈએ.

ગુરુ પોતે સ્વયં ધર્મને જાણીને અને પાલન કરીને ઝેસી ન રહે, પરંતુ તે ધર્મના પ્રવર્તક હોય. જે વસ્તુ જગતના જીવોનું એકાંત ક્ષિત કરનારી હોય તેવી વસ્તુનો પ્રચાર જગતના જીવો સમક્ષ કરવો જોઈએ. જગતના જીવોને ધર્મ કરવાથી થતા ફાયદા, ન કરવાથી થતા નુકસાનો વગેરે સમજાવવું જોઈએ.

“સૌ જીવો ધર્મ પામો” એવી ઉદાત્ત ભાવના ધર્મ-ગુરુના હૃદયમાં હોવી જોઈએ. સાથે સાથે એ ધર્મ જગતના જીવોને પમાડવાનો પુરુષાર્થ પણ ગુરુએ કરવો જોઈએ ગુરુ પરોપકારી હોય જગતના જીવોને સાચા સર્વજ્ઞકથિત ધર્મ પમાડી સુખી બનાવવાની સર્વોત્તમ ભાવના અને પુરુષાર્થ ધર્મગુરુમાં હોવો જોઈએ.

અને સાચા ધર્મગુરુ મૈત્રસાધક ધર્મશાસ્ત્રોનો જ ઉપદેશ આપનારા હોવા જોઈએ. અર્થકામનો ઉપદેશ આપનારા ધર્મગુરુ ન હોય. અર્થકામમાં તે આખું જગત પાવરધું છે. જે વાંતા

લોકોના જીવનમાં સહજ હોય તેનો ઉપદેશ કરવાનો ન હોય. અર્થકામથી તો આણું જગત દુઃખી છે. માટે દુઃખદાયી વસ્તુનો ઉપદેશ ધર્મગુરુ ન આપે. માનવનો જન્મ અર્થકામનો અસત્ પુરુષાર્થ કરવા માટે નથી, પરંતુ મોક્ષસાધક ધર્મનો સત્ પુરુષાર્થ કરવા માટે છે. અનાર્થમાનવના ભવોમાં અને પશુઓના ભવોમાં અર્થકામના અસત્ પુરુષાર્થ તો જીવે અનંતીવાર કર્યા. પરંતુ એવા પુરુષાર્થથી લાભો ભવોના નવાં આધણુ મૂક્યાં. ભવના લાગાકાર કરવાને બદલે ભવના ગુણાકાર કર્યાં. ભવનું વિસર્જન કરવાને બદલે નવા નવા ભવોનું સર્જન કર્યું.

માટે સાચા ધર્મગુરુ જીવોની અર્થકામની લાલસા વધે એવો ઉપદેશ કદીયે આપે નહિ. અર્થકામની લાલચને પોષનારા ધર્મગુરુ તરીકે લાયક ન કહેવાય. સ્વયં અર્થકામથી નિઃસ્પૃહ જે ધર્મગુરુ હોય તે ખીલત જીવોને એ ખતરનાક ખંજર જેવી અર્થકામ જેવી વસ્તુઓ માટે શા માટે લલચાવે ? તેને મેળવવાનાં ઉપાયો શા માટે બતાવે ? જે વસ્તુ પોતાના માટે ખરાબ તે વસ્તુ જગત માટે પણ ખરાબ. ગુરુ માટે અર્થકામ ખરાબ તો જગત માટે પણ અર્થકામ ખરાબ. અર્થકામ ભલે અજ્ઞાન જીવોને આપાનરમણીય લાગે. પરંતુ પરિણામે કર્મબંધન અને ભવબંધન સિવાય ખીનું કાંઈ નથી. જે જગતના જીવોનું અર્થકામથી કલ્યાણ હોત તો ક્યારનુયે તેઓનું કલ્યાણ થઈ ગયું હોત. પરંતુ જગતના મોટા ભાગના જીવો દુઃખી દેખાય છે. તેના મૂળમાં અર્થકામની લાલસા છે. જે થોડાક જીવો મુખી દેખાય છે તે ધર્મસેવાનો પ્રભાવ છે. ધર્મની

સેવા વગર તો અર્થકામ પણ ક્યાં રસ્તામાં પડ્યા છે ? અર્થકામનું મૂળ પણ ધર્મ છે. પરંતુ અર્થકામની પ્રાપ્તિ માટે ધર્મ નથી કન્વાનો. ધર્મ તો મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે જ કરવાનો છે. જે ધર્મથી શાશ્વત ગુપ્તની પ્રાપ્તિ થતી હોય એવા ધર્મથી અર્થકામની ઈચ્છા રાખવી એ તો જીવની મૂર્ખામી છે.

મોક્ષના-પરમ પદના સર્વોત્તમ ધ્યેયથી જ ધર્મસાધના કન્વાની છે. માટે ધર્મગુરુ પણ મોક્ષસાધક ધર્મશાસ્ત્રનો જ ઉપદેશ શ્રી-તાએ ને આપે. શ્રી-તાએના સગદેવ મોક્ષની વૃદ્ધિ થાય એવો ઉપદેશ ધર્મગુરુ કદીયે ન આપે.

ઉપર કહ્યું મુજબના સાચા ધર્મગુરુની શોધ કરી એવા ગુરુ પાસે જઈને વિનય અને બહુમાનપૂર્વક ધર્મશ્રવણ કરવું બેઈએ. જેની પાસેથી ધર્મ જેવી સર્વોત્તમ વસ્તુ મેળવવાની છે તે ધર્મગુરુની લાયકાત ધણી ઊંચી હોવી બેઈએ.

સર્વત્યાગ, સ્વયમ અને પ્રદાવ્યર્થ વગર ધર્મગુરુ શોધે નહિ. વિષયલોગ અને માયા સમતાર્થી મુક્ત ધર્મગુરુ હોવા બેઈએ આત્માર્થી જીવ એવા ધર્મગુરુને શોધીને તેઓના પવિત્ર અરણ્યકમળની લાવથી એવા કરે. ગુરુએવા વગર સાચા ધર્મ જીવનમાં આવતાં નથી. આવ્યો હોય તો ટકતાં નથી. વીતરાજ ધર્મ પમાડનારા ધર્મગુરુ તો સાક્ષાત્ ભગવાન જેવા છે. ભગવાન માનીને ધર્મગુરુની અહર્નિશ નિષ્કામ ખુદ્ધિથી સેવા કરનારો જલદીથી ભવસાગર તરી ભય છે.

ભવસાગર તયાં હોય કે તરતા હોય એવાઓની નિષ્કામ ખુદ્ધિથી સેવા કરવાથી ભવનો કિનારો વહેલો બેવા મળે છે.

સેવા વગર શિદ્ધિ નથી. સેવા વગર આયું અંયમ પણ ન આવે. સેવા વગરનો આધુ પાણુ ન શોભે. તો ધ્રાવકો શોભે ખરા ?

આજે તમારા જીવનમાં રોજની સાધુસેવા-ગુરુસેવા કેટલી ? પાંચ દશ મિનિટની પણ સાધુસેવા કરવાની ટેવ કે નિયમ ખરા ? ના. તો પછી ગુરુસેવા વગર તમે મોક્ષમાં પહોંચવાના છો એમ ? ગુરુસેવા કરવાની તીર્થકરભગવંતોએ તમને ના પાડી છે ? ના, તો પછી સાધુસેવા-ગુરુસેવાની આટલી બધી ઉપેક્ષાવૃત્તિ કેમ આવી ગઈ છે ?

તમે જિનપૂજામાં ૧-૨ કલાક કાઢો, નવકારનો જાપ હજુ ૦૧-૧ કલાક કરો. સામાયિક પ્રતિક્રમણ માટે સમય હજુ કાઢો. સ્વાધ્યાય તીર્થયાત્રા માટે હજુ સમય કાઢો છો, બ્યારે સાધુસેવા માટે તમારી પાસે ટાઈમ નથી.

જિએ પણ ઉપદેશ તમારા હૈયાને અડતો નથી તેનું એક કારણ સાધુસેવાનો અભાવ છે. જેની પાસે ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળીએ. ધર્મનું જ્ઞાન લઈએ અને તેની સેવા ન કરીએ તો તે ઉપદેશ કે જ્ઞાન તમારા આત્માને બહુ લાભ નહિ કરે.

હવે આપણી મૂળ વાત ઉપર આવીએ કે ગુરુએ કેને કેવો ઉપદેશ આપવો; તો અંધકાર ભગવંત કહે છે કે બાળ જીવને બાળ યોગ્ય, મધ્યમને મધ્યમ યોગ્ય અને પંડિતને પંડિત યોગ્ય ઉપદેશ ગુરુએ આપવો જોઈએ.

હવે આ અંગે વિશેષ વિચારણા અંધ વર્તમાન—

....સર્વ મંગલ માંગણ્યં ...

પ્રવચન ૧૬

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી હરિભદ્રસૂરીધરજી મહારાજ પ્રથમ પોડશકના તેરમા શ્લોકમાં સદ્ધર્મની દેશના કેવી રીતે આપવી તે વાત સમજાવે છે. ગઈકાલના વ્યાખ્યાનમાં સદ્ધર્મની દેશના (ઉપદેશ) આપનારા શુદ્ધ કેવા હોય તેનો ઠીક ઠીક વિચાર દેવો. આજે સદ્ધર્મ કેને કહેવાય તેની ઘોડીક વિચારણા કરીશું.

જગતમાં કિંમતી વસ્તુની નકલો ઘણી હોય છે. એમ ધર્મ એ જગતની કિંમતીમાં કિંમતી વસ્તુ છે. માટે તેની નકલો જગતમાં ઘણી છે. પિત્તળની નકલો જોવા નહિ મળે, પણ સોનાની નકલો ઘણી જોવા મળશે. લોહાની નકલો જોવા નહિ મળે પણ અવેરાતની નકલો ઘણી જોવા મળશે. હલકી તુચ્છ વસ્તુની નકલ કોઈ પ્રાયઃ કરતું નથી. પરંતુ કિંમતી વસ્તુની નકલ કરનારા જગતમાં ઘણા છે.

આસ્તિક દર્શનકારોએ ધર્મની આવશ્યકતા સ્વીકારેલી છે. ધર્મ સૌથી કિંમતી છે એમ પણ બધા સ્વીકારે છે, પણ ધર્મ કેવો હોય, ધર્મ શા માટે કરવો, કેવી રીતે કરવો. એ બાબતોમાં ઘણો મતભેદ પ્રવર્તે છે.

તો પ્રથમ આપણે સદ્ધર્મ કેવો હોય તે બાબતનો વિચાર કરીએ. સદ્ધર્મ (સાચો ધર્મ) માંડના સ્વરૂપને અનુરૂપ જોઈએ. ધર્મનું સ્વરૂપ અને મોક્ષનું સ્વરૂપ તદ્દન વિકલ્પ કદી હોઈ શકે નહિ. માટી અને ઘડો તદ્દન વિકલ્પ હોઈ શકે નહિ.

તેમ ધર્મ અને મોક્ષ તદ્દન વિરુદ્ધ હોઈ શકે નહિ. તે બંને વચ્ચે કાર્ય-કારણભાવ હોવો જોઈએ.

ધર્મ એ મોક્ષનું કારણ છે, જ્યારે મોક્ષ એ ધર્મનું કાર્ય છે.

ધર્મથી જન્મ-જરા-મરણ રહિત મોક્ષ ભાવ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ. ધર્મથી રાગ-દ્વેષ મોહરહિત આત્માની શુદ્ધ અવસ્થા પ્રગટ થવી જોઈએ.

ધર્મથી દુઃખ દોષ દર્દોથી રહિત સકલ સુખમય આત્માની મોક્ષ અવસ્થા ઉત્પન્ન થવી જોઈએ.

ધર્મથી દુઃખદ ભવબ્રમણનો અંત અને શાશ્વત અજર અમર મોક્ષ અવસ્થા પ્રાપ્ત થવી જોઈએ.

જે ધર્મનું પાલન કરવાથી જીવનાં સકલ દુઃખો અને સકલ દોષોનો સમૂળ નાશ થાય અને શાશ્વત સુખ અને અનંતજ્ઞાનાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય એ જ સાચો ધર્મ જાણવો.

જે ધર્મ એકાંતિક અને આત્યાંતિક સુખ પ્રાપ્ત કરાવે એ જ સાચો ધર્મ સમજવો.

વારંવારના જન્મ-મરણના ફેરા ટાળી પરમપદ સુધી પહોંચાડે એ જ સાચો ધર્મ.

ધર્મ એ આ જગતની પાર્થિવ નિપજ નથી. પરંતુ અનંત શક્તિના ધણી શાશ્વત એવા આત્માની પોતાની પવિત્ર કિંમતીમાં કિંમતી ચીજ છે.

તે ધર્મ અનાદિકાળથી આત્મામાં કર્મની માટી નીચે દટાયેલો પડેલો જ છે. ધર્મ નો શાશ્વત વસ્તુ છે. તે ઉત્પન્ન

ધનારી અને નાશ પામનારી ચીજ નથી. આત્માના અસ્તિત્વથી તેનું અસ્તિત્વ છે. આત્મા અનાદિઅનંત છે તેના ધર્મ પણ અનાદિઅનંત છે. આત્મા અને આત્માના ધર્મનો કદીયે નાશ થતો નથી. ફક્ત અનાદિકાળથી જે ધર્મ કર્મની માટી નીચે દબાયેલો છે. કર્મની માટી શુદ્ધ આદિંગ્યા, સંયમ અને તપરૂપી પાવડાથી દૂર કરીએ તો શુદ્ધ રત્નત્રયીમય ધર્મરૂપી ભગવાન તરત જ પાતાનું પરમ વિશુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રકટ કરે છે. જે ધર્મરૂપી ભગવાનનાં તેજથી ત્રિભુવન પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, ત્રણે કાળની વાતો પ્રત્યક્ષ જોઈ શકાય છે. પરમાણુથી માંડી અચિત્ત મહારસકંધ સુધીનો ઇતિહાસ પ્રત્યક્ષ જાણી જોઈ શકાય છે. લોક-અલોકના અનંતભાંડા પ્રત્યક્ષ જોઈ શકાય છે.

અનાદિકાળથી પાતાના આત્મામાં રહેલા શાશ્વત ધર્મને જોવાની પ્રથમ જરૂર છે. તીર્થસ્થાનો, મંદિરો, ઉપાશ્રયો, મૂર્તિઓ. શાસ્ત્રો, ધર્મગુરુઓ, ક્રિયાકાંડો, વ્રતનિયમો એ બધું શુદ્ધ દર્શન જ્ઞાન આગ્નિત્રય ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે છે. ધર્મ એ સાધ્ય છે, જ્યારે તીર્થસ્થાનો મંદિરો, મૂર્તિઓ, વ્રત નિયમો એ બધાં સાધનો છે. સાધનો દ્વારા સાધ્યને સિદ્ધ કરવાનું છે. ધર્મના સાધનોનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરતાં આવડે તો જ સાચો કલ્યાણકારી ધર્મ પ્રાપ્ત થાય.

કેવળ અર્થકામની પ્રાપ્તિ માટે ધર્મ નથી કરવાનો, સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિ માટે પણ ધર્મ નથી કરવાનો, ચકવર્તી રાજમહારાજ કે ધનવાન બનવા પણ ધર્મ નથી કરવાનો; પરંતુ જન્મમરણથી છૂટવા ધર્મ કરવાનો છે. આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા

ધર્મ કરવાનો છે. નિઝસ્વરૂપમાં સ્થિર થવા ધર્મ કરવાનો છે. જે ધર્મ નિઝસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરાવે તે જ સાચો ધર્મ. જે ધર્મનું પાલન કરવાથી આત્માનો સર્વોત્કૃષ્ટ વિકાસ થાય એ જ સાચો ધર્મ. જે ધર્મનું પાલન કરવાથી આત્મામાંથી બધી જ ખરાબી નીકળી જાય એ જ સાચો ધર્મ.

વાસના વિકારોથી મુક્ત કરી આત્માને સર્વથા નિર્વિકાર બનાવે એ જ સાચો ધર્મ.

પૂર્ણજ્ઞાની સિવાય આવા સદ્ધર્મને સંપૂર્ણ સાક્ષાત્ જોવા કોઈ જ સમર્થ નથી. માટે સર્વજ્ઞકથિત ધર્મ એ જ સદ્ધર્મ બની શકે છે. જે પાણી તરસ છીપાવે, શરીર કપડાનો મેલ દૂર કરે એ જ સાચું પાણી. એમ જે ધર્મ વિષયતૃષ્ણાની તરસ મીટાડે, આત્માનો કર્મભણ ધોવે એ જ સાચો ધર્મ.

જે ધર્મ અમારા આત્માનો કર્મભણ-પાપભણ ધોઈ આપે એ જ અમારે મન સાચો ધર્મ છે.

જે ધોખી મેલાં કપડાં ઉઝાળાં બનાવી આપે એ જ સાચો ધોખી. એમ જે ધર્મ અમારા કર્મમત્રીન આત્મારૂપી કપડાને ધોઈ ઉઝાળું બનાવી આપે એ જ અમારો ધર્મ—એ જ સાચો ધર્મ. સાચા ધર્મશુરુ પાસે આવા સદ્ધર્મનું સ્વરૂપ જાણવા મળે છે. માટે રોજ મુમુક્ષુ આત્મા સદ્ધર્મ પાસે વિનયપૂર્વક સદ્ધર્મનું સ્વરૂપ સાંભળે. સદ્ધર્મ શ્રોતાની કક્ષા વિચારીને તેના ઉપર જે રીતે ઉપકાર થાય તે રીતે તેને ધર્મ સમજાવે. સામાન્ય બાળ જ્યેા શ્રોતા હોય તો તેને સ્થૂલ ધર્મના આચારોનું તેની આગળ વર્ણન કરે, મધ્યમ શ્રોતા હોય તો

ધર્મના સૂક્ષ્મ આચારોનું તેની આગળ વર્ણન કરે. (બુધ) પંડિત શ્રોતા હોય તે તેની આગળ આગમોના સૂક્ષ્મ રહસ્યોનું વર્ણન કરે.

આ રીતે ધર્મગુરુ શ્રોતાની કક્ષા વિચારીને ઉપદેશ આપે.

જે પરસ્થાને દેશના આપે તે તે ધર્મગુરુ પાપના ભાગીદાર બને છે તે વાત હવે પછી ચૌદમા શ્લોકમાં અંથકાર લગવંત ગતાવે છે.

યદ્ભાષિતં મુનીર્દ્રેઃ પાપં ક્ષત્તુ દેશના પરસ્થાને ।

ઉન્માર્ગનયનમેતદ્ ભવગહને દારુણવિપાકં ॥ ૧૪ ॥

જિનેશ્વર દેવોએ કહ્યું છે કે પરસ્થાને દેશના તે પાપરૂપ છે. તેનાથી શ્રોતા સન્માર્ગનો ત્યાગ કરી ઉન્માર્ગે ચાલ્યો જાય છે. ગહન એવા ભવસમુદ્રમાં તે આત્મા રૂપી જાય છે ત્યાં તે ભયંકર દારુણવિપાકને પામે છે.

જે ઉપદેશ જેને લાયક ન હોય તેને તે ઉપદેશ આપવાથી તે શ્રોતા ધર્મપ્રત્યે અને ધર્મગુરુ પ્રત્યે અરુચિવાળો બને છે. જતા દિવસે ઉપાધ્યયનું પગથિયું ચઢવાનું પણ ભૂલી જાય છે. માટે આખ્યાનકાર ગુરુએ ખૂબ સૂક્ષ્મમતિથી શ્રોતાની કક્ષાની ચકાસણી કરીને ઉપદેશ આપવાની શરૂઆત કરવી જોઈએ.

એકડિયામાં ભણતા વિદ્યાર્થીને મેટ્રિકના ધોરણના પુસ્તકોનું અધ્યયન કરાવનાર શિક્ષક બુદ્ધમાં ખપે. એમ મેટ્રિકના વિદ્યાર્થીઓને એકડિયાના પુસ્તકોનું અધ્યયન કરાવનાર શિક્ષક પણ વિદ્યાર્થીઓનો વિકાસ રૂંધનારો બેવકૂફ ગણાય, એમ ધાર્મિક

ક્ષેત્રમાં ધર્મગુરુએ પણ શ્રોતાની કક્ષા વિચારીને તેનું આત્મ-
કલ્યાણ થાય તેવો ઉપદેશ આપવો જોઈએ. ઉપદેશક ઉપર
કેટલી બધી જવાબદારી છે તે વિચારવા જેવું છે. પાટ ઉપર
ચઢી બેસી ગમે તે વ્યક્તિ મન કાવે તેમ ઉપદેશ આપવા લાગી
જાય તે બરાબર નથી. સર્વાવિરતિનો ઉપદેશ જેને આપવાનો
હોય તેને દેશવિરતિનો ઉપદેશ આપે અને દેશવિરતિનો ઉપદેશ
જેને આપવાનો હોય તેને સર્વાવિરતિનો ઉપદેશ આપે તો તે
આત્મા ઉભયધર્મથી જાણે અને.

જીવવિચાર પણ સમજવાની કક્ષા ન હોય તેને સીધી ભગ-
વતીસૂત્રની સૂક્ષ્મ તત્ત્વોની વાતો કહેવી તે બરાબર ન ગણાય.

સારા તત્ત્વના જાણકાર આગળ સામાન્ય જીવવિચારની
વાતો કરવી તે પણ યોગ્ય ન ગણાય.

જિંચો કિંમતી માલ ખરીદવા આવ્યો હોય તેને તમે હલકો
માલ બતાવો અને હલકો માલ ખરીદવા આવ્યો હોય તેને
જિંચામાં જિંચો કિંમતી માલ બતાવો તો તે ઘરાક તમારી
દુકાનેથી માલ લીધા વગર પાછો જાય. તમારે ઘરાક અને નફો
બંને ગુમાવવાં પડે.

માટે દરેક વાતમાં વિવેકની ખાસ જરૂર છે. વૈદ્ય પણ
વાયુના દરદીને કફનું ઔષધ આપે અને કફના દર્દીને વાયુનું
ઔષધ આપે તો શું પરિણામ આવે ? માટે જેવો દર્દી તેવું
ઔષધ હોવું જોઈએ. તો જ દર્દીનો રોગ જાય. તેમાં જો
વિપર્યાસ થઈ જાય તો દર્દીનો રોગ વધી જાય કે દર્દી મરી

૧૧૪ : પોડશક પ્રવચનો

પણ જાય. અને સાથે જિંટવૈધ પણ વગોવાય. એમ સદ્ધર્મની દેશનારૂપી ઔષધ પણ સદ્ગુરુએ શ્રોતાઓની કક્ષા વિચારીને આપવું જોઈ એ.

માટે જ પંદરમા શ્લોકમાં અંધકાર ભગવંતે કહ્યું કે—

હિતમપિ વાયોરૌષધમહિતં તત્ શ્લેષ્મણો યથાત્યંતં ।

સદ્ધર્મદેશનોષધમેવં ચાલાઘપેક્ષમિતિ ॥ ૧૫ ॥

વાયુના દર્દીને હિતકારી એવું પણ ઔષધ કહના દર્દીને તે નુકસાન કરનારું છે. એમ હિતકારી એવું સદ્ધર્મની દેશનારૂપી ઔષધ પણ પરસ્થાને ભયંકર નુકમાનકરી છે.

માટે છેલ્લે ૧૬મા શ્લોકમાં અંધકાર ભગવંતે કર્માવે છે કે—

પતદ્વિજ્ઞાયૈવં યથાર્હં શુદ્ધભાવસંપન્નઃ ।

વિધિવદ્દિહ યઃ પ્રયુક્તે કરોત્યસૌ નિયમતો યોધિં ॥ ૧૬ ॥

દેશનાવિધિને સારી રીતે જાણતા શુદ્ધભાવસંપન્ન ગુરુ શ્રોતાને નિયમા યોધિ પમાડે છે. યોધિ એટલે જ્ઞાનધર્મની પ્રાપ્તિ.

આ રીતે સદ્ધર્મની પરીક્ષા નામનું પ્રથમ પોડશક સમાપ્ત થાય છે.

ધર્મના અર્થી જીવેએ સાચા ધર્મની, સાચા ગુરુની સારી રીતે પરીક્ષા કરીને સાચા ધર્મના સ્વરૂપને સમજીને સદ્ધર્મના પાલક બનવું જોઈ એ. સાચા ગુરુન શોધીને સાચા ગુરુનો સાચા હૃદયથી વિનય અને સેવા કરવી જોઈ એ. શોધે છે તને સાચું મળી આવે છે અર્થી પણ હો. તે માણસ ગમે ત્યાંથી સારી અને સાચી વસ્તુન મેળવી લે છે. માટે આ

પ્રથમ પોંડશકના સોળ શ્લોક ઉપર ઘણું વિવેચન થયું છે. તેમાંથી તમારા આત્મા માટે ઉપયોગી વાતોને પકડી તેના ઉપર રોજ ચિંતન મનન પરિશીલન કરતા રહેશો તો તમને ઘણા સારા તત્ત્વબોધ થશે. તમારો આત્મા તત્ત્વથી ભાવિત બનશે. હવે પછી દેશનાવિધિ નામનું ખીજું પોંડશક શરૂ થશે.

... ..સર્વ મંગલ માંગલ્યં.....

પ્રથમ પોંડશક ઉપરનાં પ્રવચનો સમાપ્ત.

પૂજ્યશ્રીના પ્રવચનોમાંથી ચૂંટેલીમાર્મિક વાતો

- (૧) સાચો જીવનો લક્ષ્ય લવવિરહની તીવ્ર અંખનાવાળો હોય.
- (૨) સ્વ સ્વરૂપ તન્ન દ્રષ્ટિ રાખીને કરેલી આરાધના એ જ સાચી આરાધના છે.
- (૩) જિનના ભક્તને મંસાર, શરીર ઉપર થયેલા ગુમહા જેવો પીડાકારી લાગે.
- (૪) જેમ ગંધાતા સંડાસમાંથી જલદીથી નીકળવાનું મન થાય છે તેમ મંસારૂપી સંહારમાંથી પણ સમક્ષિતી જીવને જલદીથી નીકળવાનું મન થાય.
- (૫) સકલ જીવર શીનું હિત થાય એવો રસ્તો શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ જ ખતાવ્યો છે.
- (૬) કપાયોને બુગર્ભમાં મોકલ્યા ત્રિવાય આત્માને ઉદ્ધાર થશે નહિ.
- (૭) સાચા શ્રાવકને ડુળવાનાં સાધનો મેળવીને આનંદ ન થાય, તેનાથી ગૌરવ ન લે.
- (૮) કોઈની ઉંઘી વાતને પણ સીધી લેતાં આવડે તે ભવસાગર તરતાં વાર ન લાગે.
- (૯) આત્મહિતને યાદ રખાયે તે સાચું જ્ઞાન. આત્મહિતને બુલાવી દે તે મિથ્યાજ્ઞાન.
- (૧૦) પાપથી ડરે તે જ સાચો પંડિત.

(૧૧) પાપનાં કામ કદીયે કરે નહિ તે આધુ. અને પાપને છોડવા જેવું માને અને પાપ કરતાં હૈયું કંપે તે શ્રાવક.

(૧૨) શરીરને સુખી બનાવવા ગયો માટે જ આત્માને અનંતીવાર નરકનિગોહનાં ઠપ્પે ભોગવવાં પડ્યાં.

(૧૩) સાચો જૈન એમ માને છે કે હું મારા દોષોના કારણે જ દુઃખી છું.

(૧૪) જડના પર્યાયો વધે કે ઘટે, બગડે કે સુધરે એથી આત્માને શું લાભ-નુકસાન ?

(૧૫) સાચા ધર્મની અને સાચા ગુરુની પરીક્ષા કરવી એ કઠીનમાં કઠીન વસ્તુ છે.

(૧૬) સાચા ધર્મની અને સાચા ગુરુની પરીક્ષા કરવામાં છેતરાયા તો તમરા ભવોભવ બગડી જશે.

(૧૭) સંયુક્ત કુટુંબમાં શીલ સહચારનું રક્ષણ સારું થાય છે.

(૧૮) સંયુક્ત કુટુંબ તો જ ભોગું રહી શકે કે પરસ્પર એકબીજાનું સહન કરવાની તૈયારીવાળું હોય તો.

(૧૯) બહુ ભયકાદાર પહેરવેગ એ સહચારનો દુશ્મન છે.

(૨૦) ન્યાય નીતિથી ધંધો કરો તો લાભાંતરાય કર્મ તૂટે.

(૨૧) સાચું ધન ધરમાં આવ્યું હોય તો ધરમાં માંપ અને શાંતિ રહે.

(૨૨) અનીતિના ધનથી તન મનનું આરોગ્ય બગડ્યું છે.

(૨૩) સાચો ધર્મી ધર્મની તક જવા દે નહિ. ધન કમાવાની તકો ધણીવાર મળી, પરંતુ ધર્મ કમાણીની તક તો હોકવાર મળે છે.

(૨૪) અહિંસા, સત્ય, અયૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ :
આ પાંચ તત્ત્વોવાળો જ સુખી હોય.

(૨૫) હિંસાદિ દોષોથી જ દુનિયા દુઃખી છે.

(૨૬) માત્ર અનશનતપને જ ચોંટી રહેવાથી માત્રા તપસ્વી
નહિ બનાય પરંતુ તપના બીજા પ્રકારો તરફ પણ લક્ષ
આપવું પડશે.

(૨૭) વિવેક વિનાની બદ્ધિ એ સ્વ-પરનં નુકાનકારી છે.

(૨૮) ગુરુ ઉપર અહુમાન હશે તો તેઓની કહેલી વાતો
ખુબ ઊંચી લાગશે.

(૨૯) જિનાગમોતું જ્ઞાન એ મોક્ષમાર્ગને જોવા માટેની
નિર્માળ આંખ છે; જ્યારે ચાસ્ત્રિ એ મોક્ષમાર્ગ ઉપર ચાલ-
વાના પગ છે. ચાલવા માટે આંખ અને પગ બંને જોઈએ?

(૩૦) સાધુનો આચાર સારો હોય અને સાથે શુદ્ધ પ્રરૂપણા
કરતો હોય તો સોનામાં સુગંધ બરાબર છે.

(૩૧) ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર: સાધુ આચાર અને શ્રદ્ધા-
હીન ન જોઈએ.

(૩૨) સાધ્વાચારના પાલન વિનાનો એકલો સાધુવેશ
વંદનીય નથી.

(૩૩) જે સાધુ સંયમ અને શસ્ત્રોને વફાદાર હોય તે જ
સાચો સાધુ બન્યો.

(૩૪) સાચા સાધુને માપવાનો માપદંડ એટલે પંચ મહા-
મત અને શુદ્ધ પ્રરૂપણા.

(૩૫) વિષય-કપાયનો મઢીનભાવ હૈયામાં ઊભો થાય એટલે
કર્મ પુદ્ગલોનો આત્મા સાથે બધ થાય છે.

(૩૬) સંવર નિર્જરાની પરિણતિ આત્મામાં જિલી થાય તે કર્મનો જથ્થો રવાના થાય.

(૩૭) જગતના પદાર્થને અંગ્યા તે દુઃખથી દાઝ્યા સમજો.

(૩૮) અન યોગી મોક્ષ મેળવવાની વાતો કરનારો આધક જગતના સુ યોગો વધારીને ખુશખુશાલ રહેનારો ન હોય.

(૩૯) ત્યાગીને આનંદી રહે એ જ સાચો ત્યાગી.

(૪૦) વિપયોને અપકારી જાણી ત્યાગ કરે એ જ સાચો ત્યાગી કહેવાય.

(૪૧) માલ-મિલકતવાળો નિર્ભય ન હોય આર્તધ્યાન અને શૈલધ્યાન પ્રાયઃ માલ-મિલકતવાળાને ઘણા હોય છે.

(૪૨) ભવિષ્યનો અનંતો કાળ દુઃખમય બનાવી દે તે પુણ્યનો ઉદ્ય ન કહેવાય.

(૪૩) જે પુણ્યના ઉદ્યમાં બુદ્ધિ બગડે, ખરાબ કરવાનું ગમે તે પુણ્યનો ઉદ્ય પાપરૂપ જ ગણાય છે.

(૪૪) જે પૈસા મેળવવા ય પાપ કરવું પડે, મેળવીને પણ પાપ કરવું પડે તે પૈસો આત્મા માટે શ્રાપરૂપ ગણાય.

(૪૫) પવિત્ર પૈસો પવિત્ર કાર્યો માટે પ્રેરે. અપવિત્ર પૈસો અપવિત્ર કાર્યો માટે પ્રેરે.

(૪૬) કાવાદાવા કરીને સત્તા ઉપર આવેલા શું દેશનું કલ્યાણ કરવાના હતા ?

(૪૭) જગતના લોગ અને સત્તા મેળવવાનું બહુ ગમે તે ધર્મને લાયક રહેતો નથી.

(૪૮) આધુની સેવા સારા બનવા કરો, ભૌતિક સ્વાર્થથી ન કરો.

૧૨૦ : મોડશક પ્રવચનો

(૪૯) ત્યાગી પાસે ભૌતિક ચીજો મેળવવા આવનાર સાચો શ્રાવક નહિ.

(૫૦) ગૃહસ્થને અર્થકામ પૂરા પાડે તે સાચો ત્યાગી નહિ.

(૫૧) ભક્તનો સંસાર સૂકવી નાખે એ જ સાચો ઝાધુ.

(૫૨) શ્રાવકનો સંસાર છોડાવવા ઉપદેશ આપે એ જ સાચો જૈન સાધુ.

(૫૩) અર્થકામથી ભડકાવે એ જ સાચા ગુરુ.

૫૪) વિષય ભોગોમાંથી જ્યાં સુખી સુખની બુદ્ધિ નષ્ટ થઈ નથી ત્યાં સુખી સમ્યક્ દર્શનની ગેરહાજરી સમજવી.

(૫૫) સમક્ષિતીની ગેરહાજરી-એટલે આત્મામાં અંધારું, સમક્ષિતીની હાજરી એટલે આત્મામાં પ્રકાશ.

(૫૬) સમક્ષિતી જીવ સંસારમાં નિરાંતે એટલે ન હોય.

(૫૭) ભવની કેદમાંથી બહાર નીકળવા જે નિરાંતર મથતો હોય એ જ સાચો શ્રાવક.

(૫૮) સાચો ધર્મ આવે એટલે ભોગ ઉપર કાપ પડ્યા વગર ન રહે.

(૫૯) સાચો ધર્મ આવે એટલે ભોગો નિરસ લાગે.

(૬૦) પૈસાને પાપ માનીને આપેલું દાન એ જ સાચું દાન છે.

(૬૧) દોષમાં દુઃખ નથી લાગતું તે દોષ વગરનો મોક્ષ શી રીતે મેળવશો ?

(૬૨) સમક્ષિતીને વિરતિ વગર ન ગમે.

(૬૩) જે ધર્મના પાલનથી ઇન્દ્રિયો અને મન ઉપર સંયમ આવે એ જ સાચો ધર્મ.

(૬૪) જિંચા જિંચા આત્મવિકાસ તરફ જવાની ઉત્કંઠા નથી તેનામાં મોક્ષની અભિલાષા છે એમ કેમ કહેવાય ?

(૬૫) પોતાની પ્રશંસા સાંભળવી ગમે તે એક પ્રકારનો માનસિક રોગ છે.

(૬૬) કુટુંબનો વડીલ જેટલો સંયમી વધારે તેટલો કુટુંબમાં વધુ પ્રિય બને.

(૬૭) અપેક્ષા એ જ દુઃખની યોનિ છે. અપેક્ષાનો ત્યાગ એ જ સુખની યોનિ છે.

(૬૮) રાગદ્વેષનું જેર જિનવાણીનું અમૃત પીવાથી ઉતરશે.

(૬૯) ચિત્તનું શોધન અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના ધ્રુવ-મનન અધ્યયનથી થાય છે.

(૭૦) રાગીઓના સહવાસમાં રહેવાથી વૈરાગ્ય આવે નહિ અને કદાચ આવ્યો હોય તો પણ ચાલ્યો જાય.

(૭૧) વૈરાગી બનવા વૈરાગીનો સંગ કરો.

(૭૨) સાધુસમાગમથી છેટા રહેવાથી સાચા સાધક નહિ બનાય

(૭૩) સાધુસેવા વિના ત્રિધ્વિ નથી.

(૭૪) ઉપકારીઓના ઉપકારો બૂલી જનારા ધર્મી છે એમ કોણ કહે ? ધર્મી માણસ કૃતજ્ઞ હોય.

(૭૫) ઈર્ષ્યાના પાપમાં ધણું ધર્મધન કૂટાય છે.

(૭૬) સાચો ધર્મી મનુષ્ય નો બીજાની ઉત્તતિમાં રાજી થાય, અને બીજાની પડતીમાં દુઃખી થાય.

(૭૭) જૈનમાનવનો લવ પામીને આત્માને હવે ભોગ અને પરિગ્રહની પથારીમાંથી ઊભો કરો.

(૭૮) ખાવાના સંચારનો અંત લાવવો હોય તો આ ચાર વાંતા ઉપર લક્ષ આપો :

(૧) ખાવાના ટંક ઘટાડો.

(૨) ભૂખ કરતાં ચોષ્ટું ખાવ.

(૩) ભોજનમાંથી સ્વાદ ઓછા કરો.

(૪) ખાવાની ચીજો ઓછી કરો. વૃત્તિમંદ્રેપ તપ કરો.

(૭૯) મુખી બનવા સહાચારી જીવન જીવો.

(૮૦) ધર્મ સારા બનવા માટે કરવાનો છે.

(૮૧) જે ધર્મ કરી સારો બને તે જ સાચો મુખી બની શકે.

(૮૨) વેપારી મનોહશાથી ધર્મ ન કરો.

(૮૩) 'ધર્મ વગર મને એન પડતું નથી, માટે હું ધર્મ કરું છું' એમ સ્વભાવગત બની ગયેલો ધર્મ જ સાચી આત્મ ઉન્નતિ સાધી આપે છે.

(૮૪) ધર્મ નહિ કરીએ તો દુઃખી અર્ધશું, દુર્ગંતિમાં અર્ધશું' આ વિચારણા બાલજીવો માટે યોગ્ય ગણાય, પણ પ્રબુદ્ધપુરુષો માટે નહિ.

(૮૫) દેવ ગુરુ ધર્મને ખૂબ જ મહત્ત્વ આપીને કરાતી તેની ઉગમના-આરાધના એ જ લવનો ક્ષય કરશે.

(૮૬) બાળકોને બચપણથી જ ધર્મના સંસ્કારો આપો.

(૮૭) ધર્મના સાચા સ્વરૂપને સમજી ધર્મ કરો.

(૮૮) ધર્મી મનુષ્ય મંદિર ઉપાશ્રય પૂરતો જ ધર્મી ન હાય, પરંતુ ચોવીસે કલાકને ધર્મી હોવો જોઈએ. ધર્મી જ્યાં જાય ત્યાં તેની સાથે ધર્મ હોવો જ જોઈએ.

(૮૯) મંદિર ઉપાશ્રયની ગહાર નીકળ્યા પછી તમે ધર્મ સાથે કેટલો સંબંધ રાખો છો ? તે વિચારજો.

(૯૦) ધર્મી મનુષ્ય તે ખાતાંયે ધર્મી, પીતાંયે ધર્મી, વેપાર કરતાંયે ધર્મી, જોલતાંયે ધર્મી, ખેસતાંયે ધર્મી અને ચાલતાંયે ધર્મી હોવો જોઈએ.

(૯૧) ધર્મીથી ધર્મ એક ક્ષણ પણ વિખૂટો પડવો ન જોઈએ.

(૯૨) કોઈના ગણ દગાણ વગર, જય વગર, શરમ કે દાક્ષિણ વગર થતો ધર્મ જ પરંપરાએ કલ્યાણકારી અને છે.

(૯૩) 'હું અને મારું' ભૂલીને નવકારમંત્રની માળા ગણો.

(૯૪) શંકા અને કુશંકાઓ એ આપણી પાસે ઘણી જોતી યોજનાઓ કરાવે છે.

(૯૫) મોક્ષના સાધકે પુણ્ય-પાપના ઉદયોની અસર મન ઉપર હોવી નહિ જોઈએ.

(૯૬) પુણ્યના ઉદય વખતે જે હસે તે પાપના ઉદય વખતે શેવે.

(૯૭) ધર્મી મનુષ્યની વાણી સૌમ્ય અને પ્રિય હોવી જોઈએ.

(૯૮) જે મનુષ્ય નિત્યને નિત્ય અને અનિત્યને અનિત્ય માને તેને મોક્ષ સનાવી શકતો નથી.

(૯૯) અનિત્યમાં નિત્યની દૃઢ માન્યતા એ જ કલેશનું મૂળ છે.

(૧૦૦) અકાળે કરેલી સારી ક્રિયા પણ નિષ્ફળ બન્ય.

(૧૦૧) આ મનુષ્યદેહ રોગ, જરા અને મૃત્યુનો શિકાર બન્યો નથી ત્યાં સુધી જ ધર્મ કમાણીનો અવસર છે.

(૧૦૨) ત્યાગની પરાકાષ્ટા એટલે જ મોક્ષ.

(૧૦૩) સાંધ, સાધુ, શાસન અને સાધર્મિકની જેણે ચિંતા જ છોડી લીધી છે તેને શ્રાવક કેમ કહેવાય ?

(૧૦૪) વિવેકપૂર્વકના તપ રૂપી વજનના પ્રકારથી કર્મ રૂપી પર્વતના ચૂરંચૂરા ધઈ બન્ય છે.

(૧૦૫) તપ કરનારે પારણામાં આધારસંજ્ઞાથી ખૂબ જ સાવધ રહેવું બેઈએ.

(૧૦૬) તપથી ઇચ્છાઓ ઉપર નિયંત્રણ આવવું બેઈએ.

(૧૦૭) બીજા લોકો ન બાળે તે રીતે તપ કરવો બેઈએ. તપની બાહેરાત ન કરો.

(૧૦૮) સ્વાધ્યાયથી મન, વચન અને કાયાના યોગો એકાગ્ર બને છે અને એકાગ્રતાથી વિચુલ નિર્જંશ થાય છે.

(૧૦૯) ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અને આચારાંગ સૂત્ર એ ધેરાગ્યની ખાણ છે.

(૧૧૦) દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનથી સમ્યગ્દર્શનની નિર્માણતા થાય છે.

(૧૧૧) સ્વાધીનભોગનો ત્યાગ કરવાથી બહુ જ નિર્જંશ થાય છે.

(૧૧૨) આત્માને ધોવાના ભવમાં જડને ધોવામાં પડી જવું એ મહામૂર્ખાઈ છે.

(૧૧૩) આહારની લાલચા જીવને અદ્વાહારી બનવા દેતી નથી.

(૧૧૪) અદ્વાહારી મનુષ્ય વાસના વિકારોનો શિકાર ઓછો બને છે.

(૧૧૫) માટે તો ભગવાને ઉશ્ચોદરી નામનો તપ બતાવેલ છે.

(૧૧૬) આત્મા તરફ જોવાના જન્મમાં જડ તરફ ન જોવાય.

(૧૧૭) સ્વસ્વરૂપની માયા સંસારની માયા છેડાવશે.

(૧૧૮) ભવિષ્ય જેનું ખરાબ હોય તેને જ જીનાજાથી વિરુદ્ધ વર્તવાનું અને પ્રચારવાનું સુઝે.

(૧૧૯) લૌકિક ચીજો ઉપર રાગ-દ્વેષ ન કરો તો શું તે ન ભોગવાય ?

(૧૨૦) ગરમા ગરમ રોટલી શું તમને રાગ કરવાની ફરજ પાડે છે કે તું મારા ઉપર રાગ કર તો જ હું તારા મોં માં જઈશ ?

(૧૨૧) એક ક્ષણ પછી જે સુંદર ચીજ અસુંદર બની જવાની ચોક્કસ છે, તે ચીજ ઉપર શું કામ રાગ કરવો?

(૧૨૨) લૌકિક ચીજની સુંદરતાના વળી શા ભરોસા ?

(૧૨૩) આત્મામાં પડેલા દોષના ડાઘા જોવા માટે જ્ઞાન-રૂપી ચક્રુ જોઈએ.

(૧૨૪) આજે તો જોનો પણ રાગ વધે, મોહ વધે એવી ચીજો મેળવીને ગૌરવ લેતા હોય છે.

(૧૨૫) રાગ વધારવા આ માનવ જન્મ મળ્યો કે રાગ ઘટાડવા તેનો જરા વિચાર કરો.

૧૨૬ : ગોડશક પ્રવચનો .

(૧૨૬) વીતરાગની પૂજા રાગનાં સાધનો મેળવવા કરો છો કે રાગના સાધનોનો મોહ ઉતારવા કરો છો ? તે જરા તમારા અંતરાત્માને એકાંતમાં પૂછજો.

(૧૨૭) રાગ વધે તેમાં સાચો શ્રાવક રાજી થાય ખરો ?

(૧૨૮) વૈરાગ્ય વધે એવું તમે શું કર્યું ? રાગ વધે એવું તો તમે ઘણું જ કર્યું અને કરી રહ્યા છો.

(૧૨૯) રાગ અને રાગના સાધનો ઉતર કંટ્રોલ મૂકવા પડશે.

(૧૩૦) રાગદોષને જીતવાની ભાવનાવાળાને જ જીન કહેવાય ને ?

(૧૩૧) રાગનાં સાધનો ઓછા મળ્યા તો અક્રમોચ્છ કે દીનતા ગાચા શ્રાવકને ન હોય.

(૧૩૨) તમે તો બધા રાગનાં સાધનો ઘટાડવા જ પરવીમાં છો ને ? રાગનાં બધાં સાધનો જલદીથી છૂટી જાય તો 'સારું' એમ જ માનો છો ને ?

(૧૩૩) આત્માની દૃષ્ટિએ સારું શું અને ખરાબ શું તે હવે જોતા થાવ.

(૧૩૪) અનાર્યોના આદર્શો અને આર્યોના આદર્શો સરખા ન હોય.

(૧૩૫) દાન આપીને પશ્ચાત્તાપ ન કરવો.

(૧૩૬) બદલાની આશા વિના જ બીજાનું કામ કરવું.

(૧૩૭) દેશરક્ષા કરતાં સંઘરક્ષા મોટી ચીજ છે. સંઘ સુરક્ષિત હશે તો બધું જ સલામત સમજવું.

(૧૩૮) પુરુષ વિશ્વાસે વચન વિશ્વાસ, પરંતુ વચન વિશ્વાસે પુરુષ વિશ્વાસ નહિ.

(૧૩૯) વીતરાગ પુરુષના વચન ઉપર જ પૂર્ણ વિશ્વાસ મુકાય.

(૧૪૦) જિનાગમે એટલે વીતરાગ પુરુષના વચનોનો સંગ્રહ. માટે જિનાગમે ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકવો જોઈએ.

(૧૪૧) શાસનની રક્ષા માટે કરેલી વિરાધના એ વિરાધના નથી. કાલિકસૂરીજીની જેમ.

(૧૨) સંયમ લેનારે સ્ત્રી અને પૈસાને વિદ્યા સમાન માનીને જ ત્યાગ કરવો જોઈએ.

(૧૪૩) સંયમી સાધુને સંયમ લીધા પછી સ્ત્રીવાળા અને પૈસાવાળા મુખી લાગવા ન જોઈએ.

(૧૪૪) સ્ત્રી અને પૈસાની મોહમાયામાં ફસેલા જગતને તે સંયમી સાધુ દયાની નજરે જુએ.

(૧૪૫) ગોચરીપાણી જનાર સાધુએ ગૃહસ્થોના ઘરોમાં રહેલી રાગ કનાવનારી ચીજો તરફ દૃષ્ટ ન કરવી.

(૧૪૬) સાધુએ બને ત્યાં મુખી રોજ એકના એક ઘરે ગોચરીપાણી લેવા જવું નહિ.

(૧૪૭) સાધુનો અધિકાર સારા સારા ખાનપાન વસ્ત્રો, ઉપાશ્રય કે પાટપાટલા ઉપર નથી.

(૧૪૮) સાધુનો અધિકાર ત્યાગ, તપ અને સંયમ ઉપર હોય.

(૧૪૯) કેવળ સાધુની વાણી ન જોતા તેના આચાર-વિચાર તરફ પણ જોવું જોઈએ.

૧૨૮ : પોષક પ્રવચનો

(૧૫૦) આચારવિચાર વિનાની વાણી તેલ વગરના દીવા જેવી છે.

(૧૫૧) આજે સંયમ વિકાસ તરફ વધુ લક્ષ આપવાની જરૂર છે.

(૧૫૨) શક્તિનો વિકાસ તો જૈનેતર જગતમાં પણ ઘણો જોવા મળે છે, પણ ત્યાં સંયમ વિકાસ નથી.

(૧૫૩) જૈન ધર્મમાં કિંમત સંયમની છે. સંયમ અને શક્તિનો સુભગયોગ એટલે જૈન શાસનનો જય જયકાર.

(૧૫૪) આજના કાળે શક્તિશાળી સાધુ ઉપર ગુરુનો ખાસ અંકુશ જરૂરી છે.

(૧૫૫) વિવેકી શ્રાવકોએ મોજશોખની ચીજો સાધુ-સાધ્વીને વહોરાવવી ન જોઈએ.

(૧૫૬) શ્રાવકોએ વ્યાખ્યાનના સમય સિવાય સાધુની વસતિમાં આવવું ન જોઈએ.

(૧૫૭) શ્રાવકોએ સાધુઓના સંયમ સ્વાધ્યાયની વારંવાર ઉપખુંડણા કરવી જોઈએ.

(૧૫૮) નાનામાં નાના સંયમી સાધુની કિંમત શ્રાવકને હોવી જોઈએ.

(૧૫૯) જગત અને જગતના પદાર્થો જેવા સ્વરૂપે છે તેવા જ સ્વરૂપે બતાવવાનું કામ જૈન શાસનનું.

(૧૬૦) જગતના જીવ માત્રનું રક્ષણ કરનાર હોય તો જૈન શાસન છે.

(૧૬૧) તીર્થંકર ભગવંતો જગતના જીવમાત્રના પાલક પરમ પિતા છે.

(૧૬૨) ભવનો ભય ખરાબર લાગી જાય તો સંયમ માટે સાહસ કરતાં વાર ન લાગે.

(૧૬૩) ભય લાગે એટલે માણસ લાગે. પાપનો ભય-ભવબ્રમણનો ભય જે માણસને ખરાબર લાગી જાય તો સંસારની મોહમાયા છોડીને ભાગતાં વાર ન લાગે.

(૧૬૪) આત્માને જિંચે ચઢાવવા જ્ઞાનરૂપી નિસરણીની જરૂર છે.

(૧૬૫) જ્ઞાન શ્રદ્ધાયુક્ત જેઈએ, શ્રદ્ધાયુક્ત જ્ઞાન સાથે ચારિત્ર લખે ત્યારે મોક્ષ મળે.

(૧૬૬) સમકિતી જીવ ગુણુનુરાગી હોય.

(૧૬૭) સંયમ ચાહે તે શ્રાવક.

(૧૬૮) શ્રાવક તો સંયમી સાધુનો ભક્ત હોય. પછી ત્યાં ગન્ધ કે સમુદાય ભેવાનો ન હોય. વ્યક્તિપૂજા જેન ધર્મમાં નથી, અહીં તો ગુણુ-ગુણીની પૂજા છે.

(૧૬૯) ગુણુ કે સંયમના માધ્યમથી જ સાધુ પ્રત્યે પ્રેમ-સહલાવ રહેવો જેઈએ, પણ કેવળ સમુદાયના માધ્યમથી નહિ.

(૧૭૦) જિંચા ધ્યેય હાંસલ કરવા હશે તો જિંચાં અભિધાન આપવા પડશે.

(૧૭૧) શ્રાવક તો માને કે સારું સારું બધું દેવ ગુરુ ધર્મ માટે, વધું ઘટ્યું અમારા માટે.

(૧૭૨) ખાસ સમય કાઢીને અનંત ઉપકારી એવા દેવ-ગુરુની સેવાભક્તિ કરવી જેઈએ.

(૧૭૩) પૈસા, પત્ની, પરિવાર તો એકલવ પૂરતા જ ઉપકારી છે જ્યારે દેવગુરુ ધર્મ તો ભવોભવના ઉપકારી છે.

(૧૭૪) હૈયાનાં હેતુ જ્યાં ઉભરાવવા જેવાં છે ત્યાં ઉભરાવતા નથી, અને જ્યાં નથી ઉભરાવવા જેવાં ત્યાં ઉભરાવો છો. ખાઓ અને ખાખાની ખાને જોઈને હૈયાનું હેતુ કેટલું ઉભરાય અને દેવગુરુને જોઈને હૈયાનું હેતુ કેટલું ઉભરાય છે તે જરા તપાસી જોશો.

(૧૭૫) રાજ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં વૃદ્ધિ થવી જોઈએ, અને તેનું નામ જ મોક્ષસાધના. જ્યાં ચોંટયા ત્યાં જ ચોંટી રહેવાનું નથી.

(૧૭૬) માનવજીવન એટલે આત્માને નિર્મળ કરવાનો શ્રેષ્ઠ સમય.

(૧૭૭) નમ્ર અને તે જ સાચો સેવક બની શકે

(૧૭૮) સાધુ પાસે નમ્ર અને સરજ બનીને આવે તે જ કંઈક પામી શકે.

(૧૭૯) જાતના અહંભાવને ભૂલ્યા વગર આરાધના મુશ્કેલ છે.

(૧૮૦) સાધુને ગુરુ કર્તાવ્ય યાદ કરાવે તેને સરજા કે શ્મારણા કહેવાય, અને અકર્તાવ્યથી. સાધુને વારે તેને વારણા કહેવાય. વિનિત શિષ્યને ગુરુ માત્ર સાંજણા વાયણા કરે. ચોયણા પડિચોયણા પ્રાયઃ અવિનિત શિષ્યે માટે છે.

(૧૮૧) કોઈના છતા ગુણો ઠાંકવા અને અછતા દોષો જાહેર કરવા તે નીચગોત્ર અંધાવનાર છે.

(૧૮૨) જે જહ્દી તૃપ્ત અને તે જ સાચો માનવ કહેવાય.

(૧૮૩) આરાધના સાચી હોય તો તૃષ્ણા ઉપર અંકુશ આવે.

(૧૮૪) લડવું જ હોય તો આંતરશત્રુઓ સાથે લડો. બાહ્યશત્રુઓ સાથે લડવાથી તો આંતરશત્રુઓનું જોર વધી જશે.

(૧૮૫) કપાયની સહાયથી મેળવેલો વિજય એ અંતે પરાજયમાં જ પરિણમવાનો છે.

(૧૮૬) ગુણથી જગતને વશ કરો. શક્તિ કે સત્તાથી વશ કરેલું જગત અંતે તને હગો દેશે.

(૧૮૭) વિશ્વાસ અંતે વિલાપમાં પરિણમવાનો છે.

(૧૮૮) ખીજના સુખોના નાશ કરી તમે કદી સુખી બની શકવાના નથી. ખીજના સુખનો નાશ એટલે તમારા જ સુખનો નાશ સમજજો.

(૧૮૯) જેટલા તમે નિઃસ્પૃહી બનશો તેટલા પ્રમાણમાં જગત તમને સન્માનની નજરે જોશે.

(૧૯૦) જેનાથી તંત્રાં મઝીન થાય તેને અનિચાર કહેવાય છે.

(૧૯૧) હૃદયની કેળવણી એ જ સાચી કેળવણી છે.

(૧૯૨) કેવળ અક્ષર જ્ઞાન, ભાષા જ્ઞાન કે ભૌતિક જ્ઞાન વધે એ સાચી કેળવણી નથી.

(૧૯૩) જૈન શાસનની આખી આરાધનાનો સાર હાર્દિક ક્ષમાપના છે.

(૧૯૪) તમે ખીજની ભૂલોની માફી આપો અને તમે જો ખીજની ભૂલો કરી હોય તો તમે તેની ક્ષમા માગો.

(૧૯૫) સામેા કદાચ તમારી ભૂલોની માફી ન આપે તોપણ તમે તેા માફી માગી જ લેજો.

૧૩૨ : પોડશક પ્રવચનો

(૧૯૬) ઘેરની ગાંઠ રાખી મૂકશો તો કર્મની કઠીન ગાંઠ છૂટશે નહિ.

(૧૯૭) તમારું અગાડનાર તો તમારાં જ પૂર્વે કરેલાં પાપ કર્મો છે માટે તેને જ દોષ દો. બીજાને દોષ દેવાથી શો ફાયદો ?

(૧૯૮) ઇન્ધાઓ ઉપર અંકુશ મૂકો તો ધર્મક્રિયામાં મન સ્થિર રહે.

(૧૯૯) અસત તૃષ્ણાઓ જ ચિત્તમાં ઉદયપાથલ કર્યા કરે છે.

(૨૦૦) પેટ ભરવાનું જ લક્ષ તમારું બની બીય તો પૈસા માટે બહુ પાપ કરવું ન પડે.

(૨૦૧) શાંતિ જોઈતી હોય તો સંયમી બનો.

(૨૦૨) સમતા જોઈતી હોય તો મમતા છોડો.

(૨૦૩) તપ અભ્યાસથી સાધ્ય છે. તપ કરતાં કરતાં સરળ બની બીય છે.

(૨૦૪) ૩૬૦ દિવસ સુધી રોજ ખા ખા કરવું એ તો શું માનવ જીવન છે ?

(૨૦૫) કાયાને તપથી વ્રતથી કપટ પડે તો જ આત્મા જન્મ-મરણના કષ્ટથી છૂટે.

(૨૦૬) જે વસ્તુનો સંશય પડે તે વસ્તુ જગતમાં કયાંક પણ હોય.

(૨૦૭) જૈનધર્મ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ બે જ પ્રમાણ માને છે.

(૨૦૮) જિંદગી આત્મા પોતાની નાની શી બૂલને પણ મોટી માની ઘોર પશ્ચાત્તાપ કરે. મૃગાવતી સાધ્વીની જન્મ.

(૨૦૯) તપ કરી કદી નિયાળું કરવું નહિ. શલ્યસહિત પણ તપ કરવો નહિ.

(૨૧૦) દ્રવ્યપૂજા ભાવસ્તવને (સંયમને) લાવવા કરવાની છે.

(૨૧૧) સંસારનું કોઈપણ સુખ બીજાને દુઃખી કર્યા વિના મળતું નથી, માટે તે ત્યાજ્ય છે.

(૨૧૨) જિંચા લાભો મેળવવા ઊંચા ભોગ આપવો પડે છે.

(૨૧૩) વિપયભોગોથી કોણ ધરાયું છે ?

(૨૧૪) ઇન્દ્રિયો એ અગ્નિ છે અને વિપયો એ લાકડાં છે.

જેમ જેમ ઇન્દ્રિયોડૂપી અગ્નિનાં વિપયોડૂપી લાકડાં નાંખ્યા કરશે તેમ તેમ ઇન્દ્રિયોડૂપી અગ્નિ વધારે પ્રજ્વલિત બનશે. લાકડા નાખવાનું અંધ કરો તો આગ સ્વયં ઓલવાઈ જશે.

(૨૧૫) એક જ જીવને જગતની બધી સ્ત્રીઓ, બધું જ અનાજ, બધું જ સોનું રૂપ આપવામાં આવે તોપણ તૃપ્ત ન થાય.

(૨૧૬) ઇન્દ્રિયાઓની પૂર્તિ કરવા જતાં જીવ વધુ ને વધુ અપૂર્ણ બનતા જાય છે.

(૨૧૭) ઇન્દ્રિયાઓની પૂર્તિ કરવાનું છોડી દે તે મનુષ્ય પૂર્ણ બની જાય છે.

(૨૧૮) આત્મામાં એ તાકાત છે કે કર્મસત્તાનો જડમૂળથી નાશ કરી શકે પરંતુ કર્મસત્તાની તાકાત નથી કે આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાંથી એક પણ પ્રદેશનો નાશ કરી શકે.

(૨૧૯) સ્વ-પરના નિશ્ચય વગરની આરાધનામાં શો માલ હોય ?

(૨૨૦) આરાધના એટલે પરને છોડવાનો અને સ્વને મેળવવાનો પુરુષાર્થ.

(૨૨૧) પરને વળગવા જવું એટલે વિરાધના.

(૨૨૨) પારકું પોતાનું કદીયે થવાનું નથી તે નક્કી જાણજો.

(૨૨૩) પારકાની આશાએ સુખના મીનારા ચણનારો એવકૂક છે.

(૨૨૪) પુણ્યના ઉદય સુખી સ્વજનો સેવા કરશે, પછી પુણ્યનો ઉદય અસ્ત થયા પછી એ જ સ્વજનો તમારો તિરસ્કાર કરશે.

(૨૨૫) સાચા ધર્મીને તો એક દાણનો પણ દેવ ગુરુ ધર્મનો વિયોગ અકળાવી મૂકે

(૨૨૬) પૈસા અમેરિકા કે આફ્રિકામાં મળતા હોય તો દેવ ગુરુ સંઘ છોડીને ત્યાં જાવને ?

(૨૨૭) પૈસા ખાતર દેવ ગુરુ ધર્મ સંઘ સાધર્મિક બધું જ છોડવા આજનો માનવ તૈયાર છે.

(૨૨૮) જ્યારથી પૈસાની પૂજા સમાજમાં વધી ત્યારથી જ સમાજનું અધઃપતન થયું છે.

(૨૨૯) જે દેશમાં પૈસાની પૂજા વધારે હોય તે દેશ ખરે-ખર સુખી ન હોય.

(૨૩૦) પૈસો એ કેવળ જીવનનિર્વાહનું સાધન ન રહેતાં માનવના જીવનનું મુખ્ય સાધ્ય બની ગયું છે.

(૨૩૧) જે મનુષ્યના જીવનમાં કેન્દ્ર સ્થાને પૈસા હોય તે મનુષ્યમાંથી માનવતા-ધાર્મિકતા વિહાય છે એમાં નવાઈ શું ?

(૨૩૨) આસક્તિ કરાવે તેવું ખાલું-પીલું નહિ.

(૨૩૩) શુભથી મળતી મોટાઈ એ જ સાચી છે, પૈસાથી કે સત્તાથી મળતી મોટાઈ એ કૃત્રિમ અને ક્ષણજીવી છે.

(૨૩૪) કોઈને વચન આપીને ફરી ન જાવ.

(૨૩૫) તમારો વ્યવહાર સરળ રાખો.

(૨૩૬) તમારો ખોરાક પહેરવેશ સાદો રાખો.

(૨૩૭) કોઈનો પણ વિશ્વાસઘાત ન કરશો.

(૨૩૮) તમારા દેવનું, ગુરુનું, ધર્મનું, કુળનું ગૌરવ વધે એવાં કામો કરો.

(૨૩૯) વેપાર કરતાં ધર્મને સાથે રાખો.

(૨૪૦) મન જ્ઞાનથી શુદ્ધ થાય છે, વાણી સત્યથી શુદ્ધ થાય છે, કાયા ગુરુસેવાથી શુદ્ધ થાય છે.

(૨૪૧) જીવનમાં પાપો બાણતાં-અબાણતાં થઈ ગયાં હોય તો કોઈ જ્ઞાની ગંભીર ગુરુ પાસે જઈને તમારાં પાપો ખુલ્લા હૃદયે કહી પાપોનું પ્રાયશ્ચિત કરી લેજો. કોઈ પણ પાપને છુપાવશો નહિ.

(૨૪૨) જગદુશાહે દુષ્કાળમાં ૧૨૦૦ દાનશાળાઓ ખોલી હતી. પણ કોઈ દાનશાળા ઉપર પોતાનું નામ લખ્યું નહોતું.

(૨૪૩) માબાપો બંને સાદું જીવન જીવે અને બાળકોને સાદું જીવન જીવતાં શીખવે.

૨૩૬ : ષોડશક પ્રવચનો

(૨૪૪) જેને દુખવામાં દુઃખ નથી તેને તરવાની ઈચ્છા ક્યાંથી હોય ?

(૨૪૫) તરવાની ભાવનાવાળાને જ તારકો તારી શકે.

(૨૪૬) તરવાની ઈચ્છાથી આવે તેને જ તીર્થો તારે.

(૨૪૭) મુંબઈમાં પૈસા મળ્યા પછી જૈનકુળના સંસ્કારો ખોયા તેનું દુઃખ કેટલું છે ?

(૨૪૮) એકઝી પૈસાની કમાણી તરફ જોશો તો તમે ધર્મને સાચવી નહિ શકો.

(૨૪૯) કર્મના ઉદ્દયથી સમક્ષિતી પાપ કરે, તોપણ હૃદયમાં પાપ કરવાનો ભાવ ન હોય.

(૨૫૦) ધર્મ કરનારમાં પાપભીરતા ગુણ હોવો જોઈ એ.

સમાપ્તમ્

લેખક તથા પ્રવચનકાર પૂ. પ્રવર્તકપ્રવરશ્રી
ધર્મગુપ્તવિજયજી મહારાજની કસાયેલી કલમે
લખાયેલા તાત્વિક-
સાત્વિક-મનનીય આકર્ષક પુસ્તકો

પુસ્તકનું નામ	આવૃત્તિ	કિંમત	
૧ જૈન દર્શન દર્પણ	(ત્રીજી આવૃત્તિ)	૩૦-૦૦	
૨ નવપદ ઉપાસના	(બીજી આવૃત્તિ)	૧૦-૦૦	
૩ આગમ અનુપ્રેક્ષા		૨૦-૦૦	
૪ તત્ત્વજ્ઞાન શ્રેણીનો (૨૦ પુસ્તકોનો સેટ)	(ત્રીજી આવૃત્તિ)	૨૦-૦૦	
૫ સરળ નવતત્ત્વ	(ચોથી આવૃત્તિ)	૮-૦૦	
૬ ત્રણ ભાષ્યોનું વિજ્ઞાન	(ચોથી આવૃત્તિ)	૪-૦૦	
૭ વીતરાગ વાણી (તદ્દન નૂતન)	(બીજી આવૃત્તિ)	૨૦-૦૦	
૮ તત્ત્વચિંતન	(ત્રીજી આવૃત્તિ)	૫-૦૦	
૯ શલ્યોદ્ધાર (નૂતન)	(ચોથી આવૃત્તિ)	૪-૦૦	
૧૦ સંયમનો સાયો સાથી	(ચોથી આવૃત્તિ)	૪-૦૦	
૧૧ યોગદર્શન	(ત્રીજી આવૃત્તિ)	૧૬-૦૦	
૧૨ વૈરાગ્ય ગંગા	} પ્રવચન (ત્રીજી આવૃત્તિ)	૧૬-૦૦	
૧૩ ધોડશક પ્રવચનો		} પુસ્તકો (ત્રીજી આવૃત્તિ)	૨૦-૦૦
૧૪ પ્રવચન પરાગ			(બીજી આવૃત્તિ)

કથા સાહિત્ય

જ્ઞાનજ્યોત વાર્તા શ્રેણી (દશ પુસ્તકોનો સેટ)	(ત્રીજી આવૃત્તિ)	૪૦-૦૦
સંસ્કાર જ્યોત વાર્તાશ્રેણી	(")	૨૦-૦૦
ચંદ્રરાજર્ષિ ચરિત્ર (૩૫૦ પેજની સળંગવાર્તા)	(બીજી આવૃત્તિ)	૩૦-૦૦

મૃગાંકલેખા (મહાસતીનું ચરિત્ર)	૮-૦૦
વીર શિરોમણિ વત્સરાજ	૧૦-૦૦
મીઠો કથારસ પીઓ (૪૦ વાર્તાઓ)	૧૨-૦૦
વાર્તા વૈભવ (૩૨ વાર્તાઓ) (બીજી આવૃત્તિ)	૨૫-૦૦
સંસ્કારધન ૧ થી ૧૨ ભાગનું એક જ અતિ આકર્ષક પુસ્તક (જેની ૨ લાખથી અધિક નકલો પ્રગટ થઈ છે.)	૩૦-૦૦
બાળકોના સંસ્કાર ઘડતર માટે સર્વોત્તમ સેટ	

પુસ્તકનું નામ	કિંમત
ચિંતન સાગર (૧૦૦૮ સુવાક્યોનો સંગ્રહ)	૨-૦૦
ચિંતન (૩૨ ચિંતનો)	૪-૦૦
જ્ઞાનપ્રદીપ (પૂજ્યશ્રીના લેખોના સંગ્રહ)	૮-૦૦
અધ્યાત્મ ભાવના	૧-૦૦
સુકૃતની અનુમોદના	૧-૦૦
મુમુક્ષુનો મિચ્છામિ દુક્કંડ	૧-૦૦
ચેતન તું એકલો (ત્રીજી આવૃત્તિ)	૩-૦૦
જીવન ધન (")	૧-૦૦
અહિંસા માતા	૦-૫૦
વિશ્વ વંદ્ય ભગવાન મહાવીર	૦-૫૦

(હાલમાં ઉપલબ્ધ ગુજરાતી સાહિત્ય)

ઉપલબ્ધ હિંદી પુસ્તકો

જ્ઞાનજ્યોત વાર્તાશ્રેણી (૬૫ પુસ્તકોનો સેટ)	૩૦-૦૦
સંસ્કારજ્યોત વાર્તાશ્રેણી (")	૩૦-૦૦
કર્મકા ખેલ (ચંદ્રરાજર્ષિ ચારિત્ર) ૪૦૦ પૃષ્ઠ	૩૦-૦૦
શલ્યોદ્ધાર	૩-૦૦
સંસ્કારધન ૮ થી ૧૨ ભાગ સ્ટૉકમાં છે.	૪-૦૦
જૈન દર્શન દર્પણ (૩૦૦ પૃષ્ઠ)	૧૦-૦૦

